

HVITVASKING

Bank og finans

Kandidatnr: 144 og 143

Veileder: Prof. Ulf Stridbeck

Leveringsfrist: 01.06.2005

Til sammen 29 650 ord

04.06.2005

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	BAKGRUNN	1
1.2	OPPGAVENS PROBLEMSTILLING - TEMA	4
1.3	PRESISERING OG AVGRENSING – DEN VIDERE FREMSTILLING	5
1.4	NÆRMERE BESKRIVELSE AV HVITVASKING	6
1.4.1	HVITVASKING - DEFINISJON	6
1.4.2	SITUASJONEN I NORGE OG INTERNASJONALT	7
1.4.3	SITUASJONEN I SVERIGE	10
1.4.4	OPPSUMMERING	12
1.4.5	HVITVASKINGSPROSESSEN	13
1.4.5.1	Plassering	14
1.4.5.2	Tilsløring	14
1.4.5.3	Integrering	15
1.4.6	HVITVASKINGSTEKNIKKER	15
1.4.6.1	Banker og finansinstitusjoner	15
1.4.6.2	Hawala-systemet	17
1.4.6.3	Money Transfer og Moneygram	18
1.4.6.4	"Smurfing"	19
1.4.6.5	Aksjemeglere	19
1.4.6.6	Advokater, eiendomsmeglere andre aktører ikke-finansielle aktører	20
1.4.6.7	Smugling	22
1.4.6.8	Oppkjøp av foretak	23
1.4.6.9	Spillvirksomhet	23
2	<u>BAKGRUNN FOR HVITVASKINGSLOVEN</u>	25
2.1	GENERELT - BEGREPSBRUK	25
2.1.1	MT-MELDINGER/HV-MELDINGER - NY BEGREPSBRUK	28
2.2	INTERNASJONALT SAMARBEID	32
2.2.1	FINANCIAL ACTION TASK FORCE ON MONEY LAUNDERING	32
2.2.2	EGMONT GROUP	33
2.2.3	BALTIC SEA TASK FORCE ON ORGANIZED CRIME	33

2.3	INTERNASJONALE REGELVERK, STANDARDER OG ANBEFALINGER	34
2.3.1	WIEN-KONVENSJONEN	34
2.3.2	BASEL-KOMITEEN	34
2.3.3	STRASBOURGKONVENSJONEN	35
2.3.4	HVITVASKINGSDIREKTIVET OG ENDRINGSDIREKTIVET	35
3	BANK OG FINANS	38
3.1	INNLEDNING	38
3.2	"KJENN DIN KUNDE"- PRINSIPPET	40
3.2.1	BAKGRUNN	40
3.2.2	KORT OM HVITVASKINGSREGLENE INNENFOR BANK OG FINANS	41
3.2.3	FINANSINSTITUSJONENS LEGITIMASJONSKONTROLL AV KUNDER	43
3.2.4	LEGITIMASJONSKONTROLL VED FØRSTE MØTE - PROSEDYRER	45
3.2.4.1	Fysiske personer	45
3.2.4.2	Juridiske personer	48
3.2.4.3	Utkontraktering ("out-sourcing")	51
3.2.5	SITUASJONEN I DE ØVRIGE NORDISKE LAND	52
3.2.6	KVALITATIVE UNDERSØKELSER AV KUNDER – BAKGRUNNSJEKK MV.	55
3.2.7	UNDERSØKELSES- OG RAPPORTERINGSPLIKT OM MISTENKELIGE TRANSAKSJONER	57
3.2.8	INTERNE RUTINER I FINANSINSTITUSJONEN: OPPLÆRING OG ARKIVERING AV LEGITIMASJONSDOKUMENTER	60
3.2.9	DEN HVITVASKINGSANSVARLIGE I FINANSINSTITUSJONEN	61
3.3	SAMSPILLET MELLOM ELEKTRONISK OG MANUELL HÅNDTERING	61
3.4	ELEKTRONISK OVERVÅKING – METODER OG TEKNIKKER	63
3.4.1	BAKGRUNN/FORMÅL	63
3.4.2	ARBEIDSGRUPPEN ELEKTRONISK OVERVÅKING	64
3.4.3	IDENTITETSKONTROLL	64
3.4.4	RAPPORTERINGSPLIKT	65
3.4.5	PROFILBASERT	66
3.4.6	HANDLINGSBASERT	66
3.4.7	TILKNYTNING TIL REGISTRE	66
3.4.8	NÆRMERE OM SYSTEMETS FUNKSJON I ARBEIDET MOT HVITVASKING	67
3.4.9	SYSTEMER UTVIKLET I HENHOLD TIL KRAVSPESIFIKASJON	67
3.4.10	INNSENDELSE OG MOTTAK - EFFEKTIVITETSHENSYN	68
3.5	UNDERSØKELSESPLIKTEN	70
3.5.1	KRAV TIL UNDERSØKELSER	70

3.5.2	NÆRMERE OM RAPPORTERINGSPLIKTEN	71
3.6	RAPPORTERINGSPLIKTEN I MEDHOLD AV HVITVASKINGSLOVEN	72
3.6.1	INNLEDNING	72
3.6.2	TIKNYTNINGSKRAVET	73
3.6.3	KRIMINALITETSKRAVET	74
3.6.4	MISTANKEKRAVET	75
3.7	TAUSHETSPLIKT OG INFORMASJONSPLIKT	79
3.8	TILSYN MED ETTERLEVELSE AV HVITVASKINGSREGELVERKET	80

4 NYE RAPPORTERINGSPLIKTIGE, HERUNDER RAPPORTERINGSPLIKT OG TAUSHETSPLIKT **83**

4.1	INNLEDNING	83
4.2	HVEM PÅHVILER RAPPORTERINGSPLIKTEN	84
4.2.1	REVISORER	84
4.2.3	ADVOKATER	86
4.2.4	FORHANDLERE AV VERDIFULLE GJENSTANDER	88
4.2.5	SPILLVIRKSOMHETER OG KASINOER	89
4.2.5.1	Ordinær spillvirksomhet	89
4.2.5.2	Den nye spillvirksomheten	90

5 AVSLUTNING OG OPPSUMMERING **93**

6 LITTERATURLISTE **98**

6.1	NORSKE LOVER	98
6.2	DANSK LOV	98
6.3	SVENSK LOV	98
6.4	NORSKE FORSKRIFTER	98
6.4	SVENSK FORSKRIFT	99
6.5	FORARBEIDER	99
6.6	KONVENSJONER OG RESOLUSJONER	99
6.7	DIREKTIVER	100
6.8	RETTSPRAKSIS	100
6.9	RUNDSKRIV	100
6.10	BØKER	100

6.11	ARTIKLER OG ARTIKKELSAMLINGER	101
6.12	ÅRSRAPPORTER	101
6.13	INTERNETTSIDER	102
6.14	ANNET	102
7	<u>LISTER OVER TABELLER, FIGURER M V</u>	<u>A</u>

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn

Økonomisk kriminalitet har i kriminologien tradisjonelt vært regnet som offerløs kriminalitet. Man kan normalt ikke peke ut noe spesielt offer ved hvitvasking av penger. Det er en grunn til at økonomisk kriminalitet ofte har tapt i prioriteringen av midler til bekjempelse av kriminalitet. Håndgripelige forbrytelser som gatevold og ran prioriteres når politiet og andre etater gjør sine valg.

Hvitvasking er en del av den økonomiske kriminaliteten som preges av profittmotiverte lovstridige handlinger som ofte begås innenfor en økonomisk virksomhet som i seg selv er, eller gir seg ut for å være lovlig. Den økonomiske kriminaliteten utgjør en stor og økende trussel mot velferdssamfunnet, økonomiens virkeområde og rettsstaten. Den kjennetegnes ved at den i mindre grad retter seg mot enkeltindivider, men i stedet rammer økonomiske eller ideelle samfunnsinteresser eller store organisasjoner.

Hvitvasking av utbytte er et alvorlig samfunnsproblem med innvirkning på veksten i den økonomiske kriminaliteten og bidrar til å svekke tilliten til viktige samfunnsinstitusjoner. Å etablere tiltak mot hvitvasking har vist seg å være et ledd i den totale kriminalitetsbekjempelsen og har derfor fått politisk prioritet over store deler av verden. Den økende internasjonaliseringen av organisert økonomisk kriminalitet har gjort det nødvendig å samordne og harmonisere tiltak gjennom internasjonalt arbeid. Dette er blant annet gjort gjennom EU og Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) sitt arbeid.¹

Hvitvaskingsloven (lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv.) ble vedtatt 20. juni 2003 og trådte i kraft 1. januar 2004. Loven avløser bestemmelsene om tiltak mot hvitvasking i finansieringsvirksomhetsloven § 2-17 som i hovedsak omfattet finansinstitusjonene og påla disse å rapportere inn mistenkelige transaksjoner til ØKOKRIM. Den nye loven innebærer at reglene gjøres gjeldene for flere aktører, blant annet advokater, eiendomsめglere, regnskapsførere og revisorer og forhandlere av verdifulle gjenstander, samt medfører dels nye plikter for

¹ Se nærmere om FATFs arbeid nedenfor under punkt 2.2.1

finansinstitusjoner, eksempelvis at disse har tatt i bruk elektroniske overvåkingssystemer for transaksjoner.² Utover dette har straffeloven³ regler om hvitvasking i heleribestemmelsen i § 317 som gjelder for alle. I motsetning til heleribestemmelsen, er uaktsom overtredelse av hvitvaskingsloven ikke straffbar. Samtidig med selve hvitvaskingsloven, trådte en egen forskrift om hvitvasking i kraft. Forskriften gir utfyllende bestemmelser til loven.⁴

Den primære målsettingen med hvitvaskingsreglene er å hindre kriminelle i å nyte godt av profittmotivert kriminalitet. I tillegg skal reglene bidra til å spore opp midlenes opprinnelse og dermed gjøre det mulig å avdekke den underliggende kriminelle handlingen. Reglene skal også bidra til å hindre at midler skaffes til veie for å finansiere terrorhandlinger. I tillegg er reglene også ment å beskytte finanssektorene og de øvrige kanalene mot å bli utnyttet av kriminelle med de tap det kan innebære.

Helt sentralt står i denne sammenheng reglene om rapporteringsplikt.⁵ Den nye hvitvaskingsloven viderefører finansieringsvirksomhetsloven § 2-17 tredje ledd når det gjelder de rapporteringspliktiges utvidede meldeplikt til ØKOKRIM ved mistanke om at en transaksjon har tilknytning til finansiering av terrorisme. Formålet med rapporteringsplikten etter hvitvaskingsloven er å gjøre det enklere å avdekke hvitvaskingshandlinger og hindre at finansinstitusjoner, revisorer, eiendomsmeglere advokater og andre rapporteringspliktige brukes som kanaler for hvitvasking av penger. Dersom det foreligger mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling, har institusjonene plikt til å gjøre nærmere undersøkelser for å få avkreftet eller bekreftet mistanken.⁶ Mistanken behøver ikke å være knyttet til en bestemt straffbar handling. Dersom undersøkelsen ikke avkrefter mistanken, skal alle opplysninger om transaksjonen rapporteres til ØKOKRIM.

² Se nærmere om elektronisk overvåkning nedenfor i kapittel 4

³ Almindelig borgelig Straffelov (heretter benevnt straffeloven)

⁴ FOR 2003-12-10 nr. 1487: Forskrift om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsforskriften)

⁵ Se nærmere om rapporteringsplikten under punkt 3.6 nedenfor

⁶ Se nærmere om undersøkelsesplikten under punkt 3.5 nedenfor

Hvitvaskingslovens formål er i henhold til § 1 å forebygge og bekjempe hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger. Videre er hensynene bak lovgivningen å beskytte finansinstitusjoner og andre mot å bli utnyttet som hvitvaskingskanaler.

For de aktører hvitvaskingsloven omfatter, innebærer reglene utfordringer på to plan. Det skal etableres relativt omfattende interne kontrollrutiner, noe som fordrer ressurser av ulikt omfang hos den enkelte aktør. I tillegg pålegges aktørene som nevnt en rapporteringsplikt av mistenkelig transaksjoner til ØKOKRIM. Dette innebærer at den rapporteringspliktige i tillegg til å måtte foreta visse strafferettslige vurderinger, også må forholde seg til vanskelige etiske avveiiinger i forhold til den enkeltes taushetsplikt og lojalitet til kunden forøvrig.

Den nye hvitvaskingsloven har medført mange endringer i ØKOKRIMs arbeid og prioriteringer det siste året.⁷ For det første har ØKOKRIMs hvitvaskingsteam (Hvitvaskingsteamet) brukt mye tid og ressurser på å informere og lære opp de nye rapporteringspliktige gruppene. Spesielt har spørsmål knyttet til advokater og revisors meldeplikt stått sentralt. Ifølge ØKOKRIM har flere av de nye rapporteringspliktige gruppene kommet godt i gang.⁸

For det annet er den spesielle taushetsplikten knyttet til behandlingen av meldingene om mistenkelige transaksjoner opphevet. Dette har gjort Hvitvaskingsteamets arbeid mer effektivt. Opplysninger fra meldingene kan nå videreformidles til politidistriktene som etterretningsinformasjon og brukes som sporsted i etterforskningen av ulike straffesaker. Det betyr at opplysninger fra meldingene blir brukt i større omfang enn tidligere.

Den tredje og kanskje viktigste konsekvensen av den nye hvitvaskingsloven er at ØKOKRIM venter en økning i antall meldinger om mistenkelige transaksjoner, blant annet fordi antallet rapporteringspliktige er utvidet og fordi finansinstitusjonene har tatt i bruk elektroniske overvåkningssystemer for transaksjoner. For å kunne motta og behandle et økende antall meldinger på en tilfredsstillende måte har ØKOKRIM inngått

⁷ Se Hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM sin årsrapport for 2004

⁸ Se nærmere i punkt 1.4.2 nedenfor

en avtale med Brønnøysundregistrene.⁹ Avtalen innebærer at meldingene vil kunne sendes elektronisk over Internett til ØKOKRIM gjennom Altinn-systemet.

1.2 Oppgavens problemstilling - tema

Under arbeidet med denne oppgaven har vi hatt mulighet til å fordype oss i et svært interessant emne, nemlig hvitvasking. Siden emnet er aktuelt i og med den nye hvitvaskingsloven og siden det ikke finnes skrevet mye om hvitvasking i Norge, fant vi temaet meget interessant å behandle.

Problemstillingen i avhandlingen er knyttet til drøftelse av hvitvaskingsreglene for finansinstitusjoner i medhold av hvitvaskingsloven med forskrifter.¹⁰ Vi vil redegjøre for dette ved å foreta en fremstilling av lovens sentrale regler for denne gruppen rapporteringspliktige.

Bakgrunnen til at vi har valgt å vie oppmerksomhet til bank og finans, er dels at oppgaveforfatterne har erfaring fra finanssektoren, dels at hvitvaskingsregler for finansinstitusjoner har eksistert siden gjennomføringen av Rådsdirektiv 91/308/EØF¹¹, jf. finansieringsvirksomhetsloven §2–17, hvilket medfører at det bør være mulig å trekke noen konklusjoner med hensyn til reglenes hensiktsmessighet og deres gjennomføring i praksis.

Vi tar ikke sikte på å foreta en dyptgående analyse av en eller noen få problemstillinger innenfor feltet, men har til hensikt å berøre flest mulig forhold prinsipielt - og ut fra en overordnet rettssosiologisk tenkning - som hvitvaskingsreglene reiser innen bank og finans.

Når finansinstitusjon benyttes her i denne oppgaven, så menes det i hovedsak foretak eller annen institusjon som driver finansieringsvirksomhet, slik dette er definert i

⁹ Se Hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM sin årsrapport for 2004

¹⁰ Jf. hvitvaskingsloven § 4 første ledd nr. 1 og hvitvaskingsforskriften § 1

¹¹ EUs Rådsdirektiv 91/308/EØF om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking ble gjennomført i norsk rett ved lov 4. desember 1992 nr. 123

finansieringsvirksomhetsloven § 1-3, herunder selskap eller annen institusjon som er morselskap i finanskonsern eller morselskap i en del av dette.

De viktigste pliktene finansinstitusjoner har fått ved hvitvaskingsloven - og som gis en nærmere omtale nedenfor - er plikten til å foreta identitetskontroll av kunder når finanstjenester skal utføres og plikten til å registrere og oppbevare visse opplysninger om disse kundene. Finansinstitusjonen skal videre foreta nærmere undersøkelser dersom de får mistanke om at transaksjonen de bistår med kan ha tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av straffeloven § 147a eller § 147b. Til sist er finansinstitusjoner pålagt å rapportere til ØKOKRIM, dersom undersøkelsene ikke avkrefter mistanken.

1.3 Presisering og avgrensing – den videre fremstilling

Ettersom oppgaveforfatterne har erfaring fra finanssektoren, vil avhandlingen som nevnt primært ta sikte på fremstille og analysere problemstillinger knyttet til gjennomføring av hvitvaskingsreglene innenfor bank og finans, herunder problemstillinger relatert til finansinstitusjoners fjernsalg av finansielle tjenester. Oppgaven er således begrenset til å gjelde finansinstitusjonenes forhold til hvitvaskingsloven, dels i forbindelse med inngåelse av finansavtale og dels i forbindelse med gjennomføringen av denne.

I punkt 1.4 nedenfor gis det en beskrivelse av begrepet hvitvasking samt en redegjørelse for hvitvaskingsprosessen og enkelte av de metoder som blir benyttet i forbindelse med hvitvasking av midler som stammer fra kriminelle handlinger.

Hvitvaskingsloven og dens forgjenger i finansieringsvirksomhetsloven § 2-17 er i hovedsak en lovfesting av internasjonale forpliktelser. Dette behandles nærmere nedenfor under punkt 2.2.

Videre i kapittel 2 gis en kortfattet redegjørelse for bakgrunnen av hvitvaskingsloven og det internasjonale samarbeidet på området. De sentrale reglene for finansinstitusjoner, herunder reglene for identitetskontroll og det internasjonale ”kjenn din kunde”-prinsippet blir presentert og gjennomgått i kapittel 3. I denne sammenheng gis særskilt reglene om identifikasjonskontroll en grundig behandling. Videre vil problemstillinger knyttet til rapporteringsplikt og undersøkelsesplikt bli behandlet nærmere i punktene 3.3

og 3.4, samt for øvrig trekkes inn i redegjørelsen i den grad det er nødvendig for belysning av problemstillingene. Avslutningsvis ser vi litt nærmere på kravene og konsekvensene som følger av reglene for elektronisk overvåkning samt gir en kortfattet beskrivelse av særskilte problemstillinger knyttet til de nye rapporteringspliktige, herunder forholdet mellom rapporteringsplikt og taushetsplikt.

Det avgrenses mot behandling av straffeloven § 317 som setter straff for etterfølgende befatning med utbytte fra en straffbar handling. Bestemmelsen trekkes likevel inn for å illustrere og belyse spørsmålsstillinger knyttet til behandlingen av hvitvaskingsloven sentrale regler for finansinstitusjoner, som er hovedtema i avhandlingen.

Selv om vi ikke behandler andre gruppers rapporteringsplikt, vil enkelte av drøftelsene likevel kunne gi veiledning til disse.

1.4 Nærmere beskrivelse av hvitvasking

1.4.1 Hvitvasking - definisjon

Det fremgår av hvitvaskingsloven § 1 at formålet med loven er å forebygge og bekjempe hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger. Hvitvasking er handlinger som er egnet til å skjule den ulovlige opprinnelsen til penger eller annet som er - eller stammer fra - utbytte av straffbare handlinger. Resultatet av det som blir ansett som en vellykket hvitvaskingsprosess, er at utbytte i form av for eksempel penger, kan bli brukt uten at det vekker mistanke. Personer som begår straffbare handlinger har som oftest et behov for å skjule opprinnelsen av sine penger slik at de på en effektiv måte kan smelte inn i det vanlige økonomiske system. Dette er utgangspunktet og grunntesen i all form for hvitvasking.

Det finnes en mengde ulike metoder som kan benyttes til å hvitvaske penger¹², samtidig som hvitvasking ofte foregår i ulike trinn. For å vanskeliggjøre myndighetenes oppsporing av penger som stammer fra straffbare handlinger, kan pengene for eksempel flyttes mellom ulike banker, bankkonti og land.¹³

¹² Se nedenfor under punkt 1.4.6

¹³ Se nedenfor under punkt 1.4.5

Hvitvasking er noe mer enn heleri etter straffeloven § 317. Det innebærer en prosess for å gjøre utbytte fra straffbare handlinger til lovlige inntekter/formuesøkning. Hvitvasking kan dermed begås både av de som har begått selve handlingen som har generert utbyttet – for eksempel med å skjule det mellom andre inntekter – og andre som bevisst eller ubevisst hjelper til, med å skjule, transportere, overføre, investere osv utbyttet. Også en finansinstitusjon som uaktsomt bistår i forhold til et utbytte fra en straffbar handling – for eksempel med overføring av beløpet til utlandet – kan straffes for hvitvasking.

1.4.2 Situasjonen i Norge og internasjonalt

Det internasjonale pengefondet (IMF) har anslått at 5 prosent av verdens BNP stammer fra hvitvasking.¹⁴ Det kan dreie seg om mellom 1 000 og 3 000 milliarder dollar. I enkelte østeuropeiske land er prosentandelen beregnet til å være langt høyere enn verdensgjennomsnittet, som for eksempel i Belarus hvor det er antydning at det kan dreie seg om 30 prosent av BNP¹⁵ som stammer fra hvitvasking av penger. I Norge er prosentandelen lavere, blant annet på grunn av et lavere korrupsjonsnivå.

Oversikten nedenfor viser at Luxembourg er verdens mest attraktive land for organiserte kriminelle å hvitvaske penger i. Det henger nok sammen med at landet har et av de mest fordelaktige skattesystemer samt et velutbygd bankinfrastruktur med et stort antall banker og finansinstitusjoner, hvilket gjør landet attraktivt for hvitvaskere. I tillegg har landet strenge sekretessebestemmelser som medfører at det er svært begrensede innsynsmuligheter. Nedenstående oversikt viser også at det er flere kjente skatteparadis blant de mest attraktive landene for hvitvasking av penger. Dette er imidlertid naturlig, all den tid skatteparadisene skjuler mye av den alvorligste kriminaliteten. Det er blant annet personer som begår alvorlige kriminelle handlinger som har behov for strenge sekretessebestemmelser. Oversikten viser videre at USA er verdens nest mest attraktive land å hvitvaske penger i. Det hvitvaskes antakelig større pengebeløp i USA enn i skatteparadisene. Det ville være merkelig om de viktige skatteparadisene, som samlet huser noen hundre tusen mennesker, skulle hvitvaske like mye penger som eksempelvis USA og statene i Europa, med mange hundre millioner

¹⁴ "Dow Jones News", 12. mars 1998

¹⁵ European Humanities University, 20. november 1998

mennesker. Sett i forhold til folketallet er skatteparadisene likevel betydelig "overrepresentert" når det gjelder hvitvasking.

Most Attractive to Launderers	
COUNTRY	Score
Luxembourg	686
United States	634
Switzerland	617
Cayman Islands	600
Austria	497
Netherlands	476
Liechtenstein	466
Vatican City	449
United Kingdom	439
Singapore	429
Hong Kong	397
Ireland	356
Bermuda	313
Bahamas, Andorra, Brunei, Norway, Iceland, Canada	250-299
Portugal, Denmark, Sweden, Monaco, Japan, Finland, Germany, New Zealand, Australia, Belgium	200-249
Bahrain, Qatar, Italy, Taiwan, United Arab Emirates, Barbados, Malta, France, Cyprus	150-199
Gibraltar, Azores (Spain), Canary Islands, Greenland, Belarus, Spain, Israel	100-149

Kilde: Anti money laundering symposium - September 2002, Australian Institute of Criminology¹⁶

I 2004 mottok ØKOKRIMs hvitvaskingsteam (Hvitvaskingsteamet) 6 082 meldinger om mistenkelige transaksjoner i medhold av hvitvaskingsloven. Dette tilsvarer en økning på 76 prosent i forhold til året før – en tilsynelatende dramatisk økning. De fleste hvitvaskingsmeldinger dreier seg om mistenkelige pengeoverføringer, så kalte Money Transfermeldinger.¹⁷ Money Transfermeldingene er meldinger om transaksjoner gjennom en særskilt tjeneste for overføring av kontanter til utlandet. I januar 2003 la Hvitvaskingsteamet om rutinene for registrering av denne typen meldinger, slik at meldingene blir lagt inn enkeltvis i motsetning til de tidligere rutinene, der disse meldingene ble registrert i grupper og dermed ikke synlige i statistikken. Denne rutineendringen gir åpenbart store utslag i statistikken.

¹⁶ Se <http://www.aic.gov.au/conferences/2002-ml/>

¹⁷ Se om Money Transfer-systemet under punkt 1.4.3.2 nedenfor

Videre kan det nevnes at i 2004 mottok Hvitvaskingsteamet til sammen 54 meldinger om mistenkelige transaksjoner fra de nye rapporteringspliktige gruppene, deriblant revisorer, advokater, eiendomsmeglere og forhandlere av dyre gjenstander (som for eksempel biler og antikviteter), se tabellen nedenfor. Av disse nye rapporteringspliktige gruppene, er det revisorene som har sendt inn flest meldinger (25), mens eiendomsmeglerne har rapportert inn kun 4 mistenkelige transaksjoner. ØKOKRIM uttaler imidlertid at antallet meldinger fra de nye rapporteringspliktige trolig vil øke i 2005.

Meldinger om mistenkelige transaksjoner	2000	2001	2002	2003	2004
Mottatte meldinger	890	992	1291	3459	6082
- hvorav Money Transfer				2513	4115
- hvorav valutameldinger					998
Meldinger vedlagt verserende straffesak	102	45	60	57	95
Meldinger som har medført ny straffesak	90	145	130	125	104

Kilde: Hvitvaskingsnytt nr. 1 2005, ØKOKRIM

Meldingene er stadig oftere med på å gi politiet den første informasjonen om en straffbar handling, og er svært viktige for etterforskningen av saker. Da de såkalte ”Hawala-sakene”¹⁸ om penger sendt til Somalia ble avslørt i 2001, var grunnlaget et stort antall hvitvaskingsmeldinger til ØKOKRIM. I 2004 ble det på grunnlag av innkomne meldinger åpnet etterforskning i 104 nye straffesaker. Av tabellen ovenfor, kan man imidlertid se at det er en merkbar reduksjon i antallet nye saker som har medført åpning av straffesak de siste tre årene.

¹⁸ Se om Hawala-systemet nedenfor under punkt 1.4.6.2

Institusjon	2001	2002	2003	2004
Forretningsbank	711	935	609	640
<i>Valutavekslinger mottatt fra forretningsbank</i>				740
Sparebank	274	320	303	239
Eiendomsmegler	-	-	-	4
Money transfer	-	-	2513	4115
Verdipapirforetak	1	-	3	2
Forsikringsselskap	5	22	16	21
Advokat	-	-	-	17
Revisor	-	-	-	25
Regnskapsfører	-	-	-	8
Andre	1	14	15	25
Totalt	992	1291	3459	6082

Kilde: Hvitvaskingsnytt nr. 1 2005, ØKOKRIM

I sin siste årsrapport opplyser ØKOKRIM at man har ferdigbehandlet 6 202 meldinger i 2004. Av disse ble 5 877 mottatt i 2004. Fra 2003 til 2004 har det vært en viss nedgang i antallet saker som har blitt avgjort med positive påtalevedtak. En forholdsvis stor andel av de sakene som er oversendt lokale politidistrikter, blir henlagt. Dette er ofte tilfelle hvor utbyttet ikke er knyttet direkte til hvitvasking (saken henlegges etter straffeloven § 317), men stammer fra et primærlovbrudd (for eksempel fra tyveri eller skatteunndragelse). Til tross for at en del av sakene blir henlagt, er altså opplysningene i de fleste tilfeller benyttet i etterforskningen for å avdekke primærlovbruddet.

Det fremkommer videre at hvitvaskingsmeldinger har hatt betydning for domfellelse i 26 saker i 2004. Fordi det som regel er primærlovbruddet som fører til at en sak havner i retten, er det vanskelig å si noe om hvor stor betydning hvitvaskingsmeldingene har i de straffesakene som ender med domfellelse.

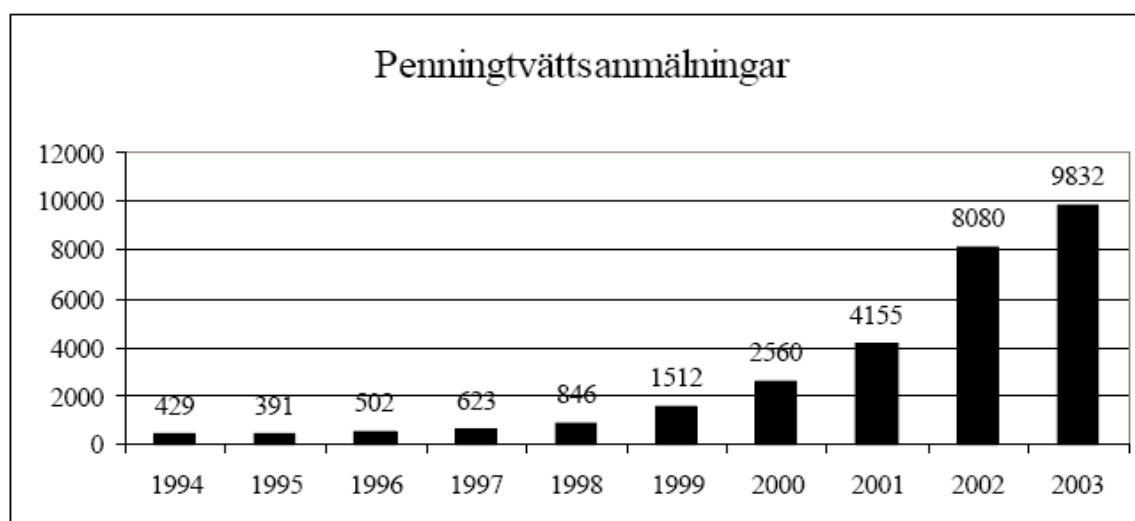
1.4.3 Situasjonen i Sverige

Som Nordens meste folkerike land, er det interessant å se litt nærmere på hvordan situasjonen er i Sverige. De svenske reglene om tiltak mot hvitvasking av penger er samlet i "Lag om åtgärder mot penningtvätt" av 10. juni 1993, som er et resultat av den

svenske implementeringen av EUs hvitvaskingsdirektiv.¹⁹ Loven omfatter banker og andre kredittinstitusjoner, livsforsikringsselskaper, verdipapirhandelvirksomhet og andre virksomheter som står under Finansinspektionens tilsyn og som hovedsakelig utfører virksomhet som omtalt i lov om ”finansieringsverksamhet”, virksomheter som skal meldes til Finansinspektionen etter lov om ”valutaväxling och betalningsöverföring” og virksomheter for utstedelse av elektroniske penger etter lov om ”utgivning av elektroniska pengar”.

Den svenske Ekobrottsmyndigheten (EBM)²⁰, som tilsvare ØKOKRIM her i Norge, anslår at bare i Sverige omsetter hvitvaskingen for nesten 100 milliarder kroner per år. I 2003 omfattet meldingene til EBM nesten 3 milliarder kroner og man oppdaget en kraftig økning i store kontantuttak fra banker foretatt av entreprenører i relasjon til svart arbeid.²¹

En av årsakene til det voksende antall meldinger og den økende hvitvaskingen hevdes å være knyttet til den økte utbredelsen av Internett. Årsaken til dette er at stadig flere håndterer sine pengetransaksjoner på Internett, noe som blant annet medfører at kontakten mellom bank og kunde blir redusert og dermed også mulighetene for banken å oppdage mulig hvitvasking.²²

¹⁹ Se punkt 2.3.4 nedenfor om EUs første hvitvaskingsdirektiv

²⁰ http://www.ekobrottsmyndigheten.se/templates/Page____5.aspx

²¹ Carlberg, P, Svenska Dagbladet, ”Rekordmånga anmälningar om misstänkt penningtvätt”, 5. mars 2004

²² Rognerud, K, Dagens Nyheter, ”Anmälningar av penningtvätt ökar kraftig”, 11. januar 2003

Kilde: Årsrapport 2003, Ekobrottsmyndigheten

Av de 9 832 meldingene som EBM mottok i 2003 har 2 257 meldinger ført til ytterligere tiltak. De øvrige meldingene blir etter bearbeidelse lagt inn i det svenske hvitvaskingsregisteret i påvente av supplerende opplysninger i saken.²³

For øvrig vises det til beskrivelsen av situasjonen i de øvrige nordiske land i forbindelse med behandlingen av hvitvaskingsreglene innenfor bank og finans i kapittel 3 nedenfor, jf. punkt 3.2.5.

1.4.4 Oppsummering

Som det fremgår av statistikken for året 2003 i tabellene ovenfor er antallet hvitvaskingsmeldinger i Sverige nesten tre ganger så høyt som i Norge. Til sammenligning bor det i Sverige kun dobbelt så mange mennesker som i Norge. En tenkelig årsak til denne forskjellen i rapporteringsomfanget kan være at hvitvaskingen i Sverige foregår i større skala og omfatter større beløp enn i Norge. Men årsaken kan også være at de svenske hvitvaskingsreglene, i form av Lag om åtgärder mot penningtvätt²⁴, synes å ha fått en klarere utforming og dermed enklere å forstå, noe som igjen vil kunne gjenspeile seg i lesbarheten for publikum og i rapporteringshyppigheten. En annen årsak til denne forskjellen kan være at den svenske loven har hatt en lengre praktiseringsperiode, ettersom loven har vært i kraft siden 1.1.1994.

Det kan videre tenkes at forskjellen i antall innrapporterte saker i Norge og Sverige kan være knyttet til forskjeller i den lokale tilpasningen av hvitvaskingsreglene. For eksempler er vekslingskontorer eller tilsvarende virksomhet forbudt å drive i Norge for andre enn Norges Bank og valutabanker. Bakgrunnen for dette er at vekslingskontorer vil kunne innebære stor fare for hvitvasking. Lovgiver har således ikke funnet det nødvendig å nevne vekslingskontorer som egen gruppe i hvitvaskingsloven. I Sverige er det derimot tillatt med vekslingskontorer. I denne forbindelse kan det nevnes at statistikk fra Finanspolisen i Sverige viser at av alle

²³ Årsrapport 2003, Ekobrottsmyndigheten, s. 6

²⁴ Se Lag [1993: 768] om åtgärder mot penningtvätt

hvitvaskingsmeldinger mottatt i perioden januar – april 2002, gjelder ca 89 % vekslingskontorer, mens ca 10% gjelder vanlig bankvirksomhet.

Det kan til slutt påpekes at den manglende rapporteringen hos enkelte av de nye rapporteringspliktige gruppene etter de norske hvitvaskingsreglene, kan skyldes at mange mener loven ikke har sin berettigelse, og at de kanskje mener de selv ikke har noe ansvar i denne sammenheng.

1.4.5 Hvitvaskingsprosessen

Det finnes en rekke ulike metoder for å hvitvaske penger. Avhandlingen vil ikke ta sikte på å redegjøre for alle, men det kan slås fast at hvitvasking i juridisk teori ofte beskrives som en tredelt prosess, herunder plassering, tilsløring og integrering av midler som stammer fra kriminelle handlinger.²⁵

De mest suksessfulle metodene er naturlig nok de som er relativt ukjente for myndighetene. Metodene varierer alt fra for eksempel kjøp og videresalg av dyre gjenstander som biler eller båter til overføring av penger gjennom en rekke ulike kanaler, eksempelvis finansielle selskaper, skallselskaper²⁶ og banker. Hvilken metode som anvendes i det konkrete tilfellet beror på flere ulike faktorer, så som den lokale situasjonen, hvordan lovgivningen er utformet, samt hvilke kontrollerende myndigheter som finnes i vedkommende land.

Profittmotivet står sentralt for en stor del av kriminaliteten. Hvis det er oppnådd et stort utbytte, er det som regel behov for å hvitvaske det slik at lovbrysteren kan bruke midlene uten at det vekker mistanke. Hvis for eksempel et stort ransutbytte på mange millioner kroner i kontanter, umiddelbart etter ranet brukes til kjøp av dyre biler, kunst eller andre luksusgjenstander, vil det kunne vekke oppsikt. For å unngå avsløring vil lovbrysterne ha behov for å viske ut sporene mellom ranet og utbyttet, for eksempel ved å få pengene inn på en bankkonto, investere dem i aksjer, veksle dem eller lignende.

²⁵ FNs fremstilling av prosessen, tilgjengelig på

http://www.unodc.org/unodc/en/money_laundering_cycle.html

²⁶ ”Skallselskap” er en oversettelse av det svenske begrepet ”skalbolag” som betegner selskaper som har liten eller ingen selvstendig virksomhet

En effektiv bekjempelse av hvitvasking kan bidra til å forebygge profittmotivert kriminalitet: Hvis det blir vanskelig å hvitvaske utbyttet, blir det mindre attraktivt å begå denne type kriminalitet.

Hvitvaskingsprosessens tre faser vil ofte overlappe hverandre og skje samtidig. Nedenfor følger en kortfattet beskrivelse av hver av disse fasene.

1.4.5.1 Plassering

Den første fasen er plasseringen. Hensikten er å skjule/kutte den umiddelbare forbindelsen mellom utbyttet - ofte kontanter - og den underliggende forbrytelsen. Dette skjer for eksempel ved å plassere pengene i det finansielle systemet, enten nasjonalt eller internasjonalt. På denne måten transformeres de illegale midlene fra kontantform til et tilgodehavende eller tilsvarende.

Plasseringsmomentet anses som den vanskeligste delen av hvitvaskingsprosessen, ettersom det ofte dreier seg om store kontantbeløp som skal hvitvaskes. Besittelse av store kontantbeløp vil i seg selv kunne vekke oppmerksomhet, hvilket kan medføre at finansinstitusjonen innrapporterer transaksjonen i medhold av de regler om rapportering av mistenkelig transaksjoner, slik det følger av den norske hvitvaskingsloven § 7 annet ledd. Det er i de fleste land, i likhet med Norge, prinsipielt umulig å deponere store kontantbeløp uten at myndighetenes kontrollsystem slår til. Således kan det sies at hvitvasking kan mest effektivt forhindres i det øyeblikk pengene for første gang forsøkes brakt inn i banksystemet.

1.4.5.2 Tilsløring

Denne fasen omfatter handlinger som øker avstanden til pengenes ulovlige opprinnelse. Hvitvaskerne forsøker på denne måten å skape en distansering mellom utbyttet og dens straffbare handlingen. En rekke transaksjoner, for eksempel mellom flere banker og mellom ulike land, bidrar således til å tilsløre at pengene stammer fra en straffbar handling. Man foretar internasjonale overføringer for å tilsløre opprinnelsen, og på den måten brytes kjeden ved å ta ut/sette inn pengene i forskjellige land. Noen av transaksjonene kan innebære at pengene tilfeldigvis løftes ut av det finansielle systemet i den hensikt å umuliggjøre helt sporing bakover i transaksjonskjeden. I denne

sammenheng er det ikke helt uvanlig at pengene overføres til et skatteparadis med strenge sekretessebestemmelser som hindrer innsyn og skjuler midlenes opprinnelse.

1.4.5.3 Integrering

Den tredje og siste fasen i hvitvaskingsprosessen er å få pengene helt integrert i det finansielle systemet. For å oppnå dette, må hvitvaskerne skape en troverdig og legitim forklaring på hvorledes pengene er anskaffet, slik at de senere åpent kan investeres i den legale økonomien. Dersom tilsløringen har vært vellykket, fremstår midlene som "hvite" og kan benyttes som om de var anskaffet på lovlig måte. Eksempler på dette er at pengene maskeres som spillgevinster eller banklån og benyttes deretter til for eksempel kjøp av fast eiendom. På denne måten vil de hvitvaskede pengene finne veien tilbake inn i et lands legale økonomi.

Den mest effektive metoden å hvitvaske penger er imidlertid å skatte av dem. Har pengene først kommet inn i skattesystemet, kreves det en hel del for at et lands skattemyndigheter skal påstå at pengene stammer fra illegal virksomhet. Dette får den konsekvens at mange selskaper er villige å betale eksempelvis mellom 30-40% skatt på de illegale svarte pengene som de har hvitvasket og derigjennom gjort helt legitime.

1.4.6 Hvitvaskingsteknikker

En av FATFs viktigste oppgaver er å kartlegge de metoder som benyttes for å hvitvaske penger.²⁷ Som nevnt, finnes det mange forskjellige metoder som hvitvaskerne benytter for å hvitvaske penger; en del forsvinner, samtidig som det kommer nye til. Det at hvitvaskerne stadig forsøker å finne nye måter å skjule den illegale inntekten på, beror i stor grad på de stadige lovendringer på området. Nedenfor vil vi behandle en del av de metodene som benyttes i forbindelse med hvitvasking.

1.4.6.1 Banker og finansinstitusjoner

I henhold til rapporter som FATF utgir årlig kan det konstateres at det ikke har dukket opp noen helt nye fenomener med hensyn til hvitvasking i løpet av de seneste årene. Derimot skjer det en kontinuerlig justering av allerede kjente metoder.²⁸

²⁷ Se nærmere om FATF nedenfor under punkt 2.2.1

²⁸ FATF - VII Report on Money Laundering Typologies, FATF- IX

Den vanligste måten å flytte og plassere likvide midler på er å sette dem inn i bank eller finansinstitusjon. Pengene kan eksempelvis omsettes til reisesjekker, verdipapirer m.m.²⁹ Hvitvaskeren kan også benytte banken til å overføre penger elektronisk til utlandet, såkalt "home banking". Dette foregår slik at pengebeløpet ofte spres på ulike bankkonti for å ikke vekke oppmerksomhet hos myndighetene. Fra disse kontiene kan pengene senere flyttes til utlandet ved hjelp av dataoverføringer.

Med Internett øker også mulighetene for å flytte penger mellom ulike konti i forskjellige land på en rask og effektiv måte, og uten kontakt med bankpersonal. Ettersom dette foregår mer eller mindre anonymt, blir det svært vanskelig for myndighetene å oppspore transaksjonen i ettertid. Bruk av elektroniske betalingsmidler innebærer også for hvitvaskeren at det mest følsomme momentet – kontanthåndteringen – unngås. Som vi allerede har nevnt, forsøker hvitvaskerne ofte å plassere pengene i en bank/finansinstitusjon i et land som mangler eller har redusert kontroll med hvitvasking.

I det følgende gis det et eksempel på en sak fra ØKOKRIM, som kan være velegnet til å illustrere de metoder som benyttes av hvitvaskerne i forbindelse med hvitvasking av utbytte fra illegale handlinger.³⁰

I 2000 mottok ØKOKRIM en hvitvaskingsmelding om mange, til dels påfallende store og hyppige kontantinnskudd på en konto tilhørende en norsk avdeling av et utenlandsk selskap. Pengene ble overført til utlandet kort tid etter innskudd.

Mottakerne var selskaper i 52 ulike land over hele verden. Innskuddene og de påfølgende overføringene til utlandet tilsvarte totalt 48 millioner NOK. Innskyterne var hovedsakelig asylsøkere, som opplyste at de ønsket å overføre penger til familien i opprinnelseslandene i Europa/Asia. Virksomheten i Norge hadde ikke dispensasjon fra Norges Bank til å drive med betalingsformidling til utlandet.³¹ Daglig leder for hovedselskapet i utlandet og daglig leder for avdelingen i Norge fikk hvert sitt forelegg på 30 000 kroner av ØKOKRIM.

²⁹ Magnusson, Dan: *"Marknadens sabotörer"*, Västerås 1995, s. 123

³⁰ Eksemplet er hentet fra og baserer seg på Hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM sine årsrapporter for årene 2002-2004

1.4.6.2 Hawala-systemet

Hawala er en betegnelse på visse internasjonale nettverk for overføring av penger utenfor de ordinære banksystemene. Ordet hawala er arabisk og betyr overføring av penger via tredjeperson. Disse pengeoverføringssystemene blir benyttet i land hvor det ikke finnes ordinære bankstrukturer, slik som Somalia og Nord-Irak. Systemet er relativt gammelt og har sin opprinnelse i Sør-Asia, men benyttes i dag over hele verden til å gjennomføre betalinger. Som ethvert annet betalingssystem kan hawala spille en sentral rolle i hvitvasking av penger, noe det også gjør.³²

Her følger et eksempel på en sak fra ØKOKRIM, velegnet til å belyse hvordan hawala-systemet kan benyttes i forbindelse med hvitvasking av utbytte fra illegale handlinger.³³

Siden høsten 2001 har ØKOKRIM etterforsket to somaliske organisasjoner i Oslo. De to organisasjonene har drevet såkalt hawalla-virksomhet³⁴. Etterforskningen ble satt i gang på grunnlag av en rekke meldinger om mistenkelige transaksjoner som ØKOKRIM mottok over tid fra flere finansinstitusjoner. De to somaliske organisasjonene samlet penger fra somaliere i hele Norge. Deretter ble pengene sendt i større beløp til konti i Dubai og Djibouti, mot et gebyr på mellom 3 og 5 prosent av det overførte beløp. ØKOKRIMs etterforskningen avdekket at penger ble samlet inn fra somaliere i hele verden. Disse pengene ble også sendt til Dubai og Djibouti. Bare i den ene organisasjonen utgjorde omsetningen på verdensbasis 220 millioner amerikanske dollar i år 2000. Organisasjonene driver også med telekommunikasjon, import/eksportoperasjoner og en rekke andre virksomheter.

³¹ jf. Valutareguleringsloven

³² Carroll, L.C. "Alternative remittance systems distinguishing sub-systems of ethnic money laundering in Interpol member countries on the Asian continent.", tilgjengelig på <http://www.interpol.com/Public/FinancialCrime/MoneyLaundering/EthnicMoney/default.asp>

³³ Eksemplet er hentet fra og baserer seg på Hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM sine årsrapporter for årene 2002-2004

³⁴ Se ovenfor under punkt 1.4.5.2 om hawala-systemet

I 2002 tok ØKOKRIM ut tiltale mot de to personene som var hovedansvarlige for de to organisasjonene i Norge og utferdiget forelegg mot fem andre personer som var medhjelpere og hadde disposisjonsrett over de bankkontiene som ble brukt til pengeoverføringene. Tiltalen gjaldt overtredelse av regnskapsloven, ligningsloven, finansieringsvirksomhetsloven og valutaforskriftene, mens foreleggene mot medhjelperne gjaldt overtredelse av valutaforskriftene.

Begge sakene ble behandlet i Oslo tingrett sommeren 2003, og begge endte med domfellelse. Hovedmennene ble dømt til henholdsvis 1 år og 6 måneders fengsel, og 1 år og 2 måneders fengsel. Dessuten ble de fradømt retten til å drive selvstendig næringsvirksomhet i 3-5 år. Dommene ble anket av de domfelte og ble behandlet i Borgarting lagmannsrett henholdsvis i desember 2004 og januar 2005, med det resultat at straffene ble redusert. Hovedmennene ble idømt henholdsvis 10 måneders fengsel, hvorav 6 måneder betinget, og 1 års fengsel. Tap av retten til å drive næringsvirksomhet ble i all hovedsak opprettholdt. De medtiltalte ble alle idømt forelegg på 10 000 kroner. ØKOKRIM har anket dommene til Høyesterett, for så vidt gjelder straffeutmålingen. Ankene er sluppet inn, og vil ventelig bli behandlet i Høyesterett i løpet av våren 2005.

1.4.6.3 Money Transfer og Moneygram

Money Transfer-systemet er en tjeneste som tilbys i forbindelse med overføring av kontantbeløp til og fra utlandet. Pengene kan overføres ved at man oppsøker et Money Transfer-selskap, der man fyller inn et sende- eller mottagningsformular og innbetaler pengebeløpet. Avsender for transaksjonen mottar en kvittering, samt et referansenummer. Dette gir man så til den som skal motta pengene. Sammen med gyldig legitimasjon kan pengene avhentes på ønsket Money Transfer-kontor. Ved de fleste transaksjonene er pengene tilgjengelig i mottakerlandet i løpet av ti minutter og Money Transfer-systemet er dermed en av de billigste og hurtigste måtene å overføre penger i hele verden.

Moneygram fungerer på samme måte som Money Transfer og innebærer at man kan sende og motta penger hvor som helst i verden uten bankkonto eller betalingskort.

1.4.6.4 "Smurfing"

I den enkelte lands nasjonale lovgivning finnes det ofte bestemmelser om at banker og andre finansinstitusjoner plikter å rapportere transaksjoner over et bestemt beløp til de nasjonale myndigheter.³⁵ For å unngå dette, kan man splitte opp summen i flere mindre innskudd, så kalt "smurfing".

Termen "smurfing" kommer opprinnelig fra en amerikansk utredning som ble gjennomført i Florida. Utredningen viser at kriminelle organisasjoner i stor utstrekning ansetter en mengde personer – "smurfer" – som har som eneste oppgave å foreta innskudd av penger på en rekke ulike bankkonti. Smurfene setter inn et kontantbeløp som underskrider 10 000 amerikanske dollar. Årsaken til at de holder seg under denne summen er for å unngå Currency Transaction Report (CTR), som er den form for rapport som banker og finansinstitusjoner må fylle ut og sende videre til den amerikanske skatteetaten IRS (International Revenue Service) ved hver kontanttransaksjon som overskrider 10 000 amerikanske dollar. Metoden benyttes primært til å omvandle kontanter, eksempelvis fra narkotikahandel, til lett håndterbare valører eller verdipapirer.

1.4.6.5 Aksjemeglere

Et yrke som i stadig større grad blir utnyttet til hvitvaskingsformål er aksjemeglere. Dette kommer av at disse i de fleste land har mulighet til å ha såkalte investeringskontoer for sine aksjekunder, hvilket gjør at de kan ha store summer på sine kontoer uten at noen innen bankvesenet finner dette bemerkelsesverdig. På samme måte kan aksjemegleren legitimere hvitvaskerens gevinster ved å investere dennes penger i ulike offisielle verdipapirer. Ofte fungerer aksjemegleren også som kontaktperson mellom hvitvaskere og internasjonale bankorganer og personer.³⁶

³⁵ Jf. Lov om register over opplysninger om valutaveksling og overføring av betalingsmidler inn og ut av Norge av 28. mai 2004 (valutaregisterloven)

³⁶ Magnusson, s. 126

Her følger et eksempel på en sak fra ØKOKRIM, som kan være velegnet til å illustrere hvordan aksjemeglere kan bli misbrukt av hvitvaskerne i forbindelse med hvitvasking av utbytte fra illegale handlinger.³⁷

Siden 1998 har Hvitvaskingsteamet mottatt en rekke meldinger om mistenkelige transaksjoner fra to tyske borgeres konti. Meldingene gjaldt flere store kontantuttak. Pengene stammet fra aksjehandel. I desember 2000 begynte politiet å spåne på den ene personen. Han hevet ca. 500 000 tyske mark i en bank og møtte en annen person like etterpå. En plastpose ble overlevert. Mottakeren viste seg å være en aksjemegler i et profilert meglerhus. To uker senere ble det tatt beslag i ca. 400 000 tyske mark og 200 000 norske kroner i aksjemeglerens bankboks, og han ble pågrepet. Det viste seg at megleren hadde foretatt 109 aksjehandler for de to tyske kundene, som var porteføljeforvaltere i tyske finansforetak. Blant annet ved hjelp av fiktive handler hos meglere i Stockholm og Helsinki hadde megleren fått gevinst ut av alle disse 109 handlene, mens tapene eller redusert gevinst ble ført mot fond som de to tyskerne forvaltet for sine arbeidsgivere. Handlene ble gjennomført på bakgrunn av en vurdering av hvor stort tap eller redusert gevinst de respektive fondene som de to tyskerne forvaltet kunne tåle på handledagen uten at det ble lagt merke til. Til sammen har dette gitt de involverte et privat utbytte på mellom 25 og 30 millioner kroner. Midlene ble i hovedsak hevet i kontanter, deretter oppbevart i meglerens bankboks, for så å bli smuglet til utlandet. Det er beslaglagt til sammen ca 13 millioner kroner i saken. I mai 2004 vedtok megleren et forelegg fra ØKOKRIM på inndragning av over 8,2 millioner kroner.

1.4.6.6 Advokater, eiendomsmeglere andre aktører ikke-finansielle aktører

Et flertall av FATF-medlemmene er blitt oppmerksomme på tilfeller der advokater har vært innblandede i omfattende hvitvasking av penger. I ett av medlemslandene hadde en fremstående advokat utført tjenester for flere hvitvaskere. En av advokatens klienter, som hadde tilegnet seg 80 millioner dollar gjennom et forsikringsbedrageri, hadde bedt advokaten om å overføre pengene til ulike finansinstitusjoner i land med ingen eller

³⁷ Eksemplet er hentet fra og baserer seg på Hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM sine årsrapporter for årene 2002-2004

svært manglende kontroll med hvitvaskingstransaksjoner. Dette foregikk ved at advokaten først åpnet et antall kontoer i ulike banker under falske navn på personer eller selskaper. Deretter ble de illegale midlene plassert i form av kontanter eller sjekker i banken i medlemslandet og ble senere overført til advokatens ulike kontoer i utlandet.³⁸ Det er også blitt avdekket flere tilfeller av hvitvasking innen eiendomsmeglerbransjen. Dette er imidlertid intet nytt fenomen - det å hvitvaske penger gjennom å investere illegale midler i fast eiendom er en gammel og utprøvd metode. En måte er for eksempel å kjøpe og selge fast eiendom under falsk navn.³⁹

Her følger et eksempel på en sak fra ØKOKRIM, til illustrasjon av hvordan eiendomsmeglere kan bli involvert i forbindelse med hvitvasking av utbytte fra illegale handlinger.⁴⁰

I mai 2002 mottok Hvitvaskingsteamet en melding som gjaldt et kontantinnskudd på ca. 1 million kroner i gamle tusenkronesedler til en finansinstitusjon. Kontantinnskuddet gjaldt kjøp av leilighet. I budskjemaet ble det oppgitt at hele kjøpesummen var egenkapital. Kjøperen av leiligheten er trygdemottaker. ØKOKRIM har mistanke om at pengene stammer fra hallikvirksomhet. Hvis dette er tilfelle, er leiligheten kjøpt for utbytte av en straffbar handling. Kort tid etter at leiligheten var kjøpt, ble den solgt igjen. Vedkommende fikk dermed dokumentert at pengene stammet fra salg av leilighet (hvitvasking). Saken er under etterforskning.

Hva gjelder benyttelse av kunst med hensikt å hvitvaske penger kan det nevnes et tilfelle der en økonomisk bedrager gjorde et av sine selskaper tilgjengelige for en person som hvitvasket penger i meget stor skala. Hvitvaskeren gjorde kontinuerlige pengesendinger av kontanter til bedrageren som satte dem inn på selskapets konto. Pengene ble deretter overført direkte til ulike selskapskonti i Monaco, konti der hvitvaskeren selv stod som innehaver. Bakgrunnen for overføringene ble oppgitt å være kjøp av malerier malt av den kjente kunstneren Goya. Maleriene var i realiteten

³⁸ Se FATF - IX , s. 8, punkt 46

³⁹ Se FATF - IX , s. 11, punkt 59-60

⁴⁰ Eksemplet er hentet fra og baserer seg på Hvitvaskingsteamet i ØKOKRIM sine årsrapporter for årene 2002-2004

forfalskninger som dessuten aldri ble levert. Delbetalingene beløpte seg til ca 1 million dollar, hvilket innebærer at denne teknikken kan benyttes til å hvitvaske svært store pengebeløp.⁴¹

Andre aktører som også befinner seg utenfor de finansielle institusjoners område, og som i stadig større utstrekning benyttes til hvitvasking, er i følge FATF revisorer, finansrådgivere og notarar.⁴²

1.4.6.7 Smugling

Globaliseringen, med sin nedbygging av grensekontroll, har gjort det lettere å flytte penger til og fra hvilken som helst virksomhet hvor som helst på kloden. Det vanligste måten å føre penger ut av et land er fremdeles gjennom smugling. Smugling er en svært populær metode hos hvitvaskerne. I praksis hender det ofte at man bærer med seg en veske fylt med kontanter ved reise fra ett land til et annet, noe som er blitt enklere gjennom avviklingen av grensekontrollene innen EU. Dette gjennomføres av hvitvaskeren selv eller av en kurier.⁴³ I de fleste tilfeller benyttes rutefly, men det er også vanlig at privatfly, båt eller bil blir brukt ved smugling. Penger kan også føres ut av landet ved hjelp av postsystemet eller ved at de kamufleres i andre gjenstander.

Hensikten er at pengene fysisk transporteres til et annet land, fortrinnsvis et skatteparadis med utbredt og streng banksekretesse.

Som eksempel på hvor vanlig det er å smugle penger på denne måten kan nevnes at politiet ved Hongkongs internasjonale flyplass gjennomførte i slutten av 1997 en kontroll av alle passasjerer som reiste ut av landet i løpet av en dag, og fant 48 personer med minst 250 000 amerikanske dollar i sin håndbagasje. Sammenlagt var det ca 15 millioner amerikanske dollar som forlot Hongkong i flypassasjerenes håndbagasje i løpet av en dag.⁴⁴

⁴¹ Se FATF - IX, s. 10, punkt 63

⁴² Se FATF - IX, s. 8f, punkt 43-51

⁴³ Magnusson, s. 124

⁴⁴ Magnusson, s. 125

En av de vanligste måtene å hvitvaske penger på er falske eksport- og importpapirer. Man oppgir mindre enn man faktisk eksporterer og eiere, importøren eller transportøren deler overskuddet. Eller man oppgir at man eksporterer mer enn det som eksporteres, og bruker differansen til å sette i omløp penger som man har skaffet seg ved illegal virksomhet.

1.4.6.8 Oppkjøp av foretak

En annen metode kan være å kjøpe opp foretak som for eksempel restauranter eller andre typer virksomheter der det er lett å skjule det eksakte antallet tjenester eller varer som omsettes kontant i løpet av en gitt periode. Hvitvaskeren kan, om de illegale midlene investeres i legale foretak, innberette pengene som legitime inntekter ved å overdrive sin egen omsetning.⁴⁵ Her vil da denne omsetningen være gjenstand for beskatning, hvilket medfører at innskutte midler blir avkortet. Dette er for hvitvaskerne imidlertid akseptabelt, siden de gjerne er villige til å betale en kostnad for å gi pengene et tilsynelatende legitimt opphav. Beskatningen er på en måte et mål i seg selv, da inntekt som er beskattet vanskelig lar seg tilbakeføre til illegal virksomhet, jf. ovenfor under ”integrering” i punkt 1.4.5.3 og ”tilsløring” i punkt 1.4.5.2.

Faretegn som kan tyde på at økonomisk kriminalitet forekommer i en bedrift er blant annet unødvendig komplekse selskapsstrukturer, og at selskapet foretar aktiviteter som ligger utenfor dets kjerneforretning.

1.4.6.9 Spillvirksomhet⁴⁶

En rask og effektiv måte å hvitvaske mindre summer på, er å kjøpe vinnerkuponger fra forskjellige typer åpne spill eller lotteri. Det er i dag slik at man kan vinne forholdsvis store gevinster uten å bli registrert. Dette åpner for hvitvasking, enten ved å satse utbytte fra straffbare handlinger som anonym spiller, eller ved å omsette vinnerkuponger i ettertid som kan benyttes til å dokumentere en ulovlig ervervet kontantbeholdning. Travbanene er et eksempel på steder der pengene på effektiv vis skifter eier. Hvitvaskeren tilbyr for eksempel å kjøpe vinnerkuponger til en overpris, eksempelvis

⁴⁵ Magnusson, s. 127

⁴⁶ Les mer om spillvirksomhet i Norge nedenfor under punkt 5.2.5

gevinstbeløpet pluss 10-15 prosent av gevinsten. Hvitvaskeren kan således beholde en legitim gevinst ved å løse inn vinnerkuponger og betale skatt på disse pengene.⁴⁷

⁴⁷ Magnusson, s. 125

2 Bakgrunn for hvitvaskingsloven

2.1 Generelt - begrepsbruk

Begrepet hvitvasking ("money-washing" eller "money-laundering") er langt fra noe nytt begrep. Begrepet anses å stamme fra USA og 20-tallets mafiavirksomhet. Den amerikanske mafiaen investerte store summer i myntvaskerier, som begynte å bli vanlige på den tiden, og der kundene betalte kontant for å benytte dem. Mafiaen kunne på denne måten sette inn deler av utbyttet fra ulike kriminelle handlinger i denne nye og legale forretningsvirksomheten og således blandet de "svarte" pengene sammen med den legitime virksomhetens "hvite" inntekter; herav uttrykket "money laundering". Målsettingen var altså at pengene skulle fremstå som ærlig opptjente penger i myndighetens øyne.

For de kriminelle er det svært viktig å kunne nyttegjøre seg av utbytte fra straffbare handlinger. Det er likeledes et viktig kriminalpolitisk mål at kriminalitet ikke skal lønne seg. I denne sammenheng er det stor fokus hos myndighetene på hindring av hvitvasking av utbytte og å inndragning av utbytte fra kriminell virksomhet.

Reglene om tiltak mot hvitvasking av utbytte er også ment å beskytte finansinstitusjonene mot å bli utnyttet av kriminelle, med fare for at institusjonene kan tape renommé, tillit og penger.

*"Når kreditt- og finansinstitusjoner brukes til hvitvasking av utbytte av kriminell virksomhet, er det fare for at så vel vedkommende institusjons eller foretaks soliditet og stabilitet som troverdigheten til det finansielle system i sin alminnelighet skades, og at dette derved mister publikums tillit."*⁴⁸

Den nye hvitvaskingsloven⁴⁹ og dens forgjenger i finansieringsvirksomhetsloven § 2-17 er i stor grad en kodifisering av de internasjonale forpliktelser, så som EU-direktivet om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking.⁵⁰

⁴⁸ Se forord til Rådskdirektiv 91/308/EØF (heretter benevnt hvitvaskingsdirektivet)

⁴⁹ Hvitvaskingsloven ble som nevnt vedtatt den 20. juni 2003 og trådte i kraft 1. januar 2004

⁵⁰ Rådskdirektiv 91/308/EØF

Det følger av lovens formålsbestemmelse i § 1 at formålet med loven er å ”forebygge og bekjempe hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger”. Det fremgår imidlertid ikke av hvitvaskingsloven hva som menes med ”hvitvasking av utbytte”. Departementet gir i forarbeidene til loven uttrykk for en viss tvil om hensiktsmessigheten av å lovfeste en definisjon av ”hvitvasking”.⁵¹ Selv om det kan være vanskelig å presist avgrense innholdet i begrepet, kan det reises spørsmål om hvorvidt det, ut fra klarhets- og forenklingshensyn, vil kunne være hensiktsmessig å lovfeste en definisjon av begrepet hvitvasking. Spørsmålsstillingen kan også reises av hensyn til legalitetsprinsippet som blant annet stiller krav til at plikter som pålegges borgerne skal være rimelig klare og tydelige, blant annet for at man skal kunne forutberegne sin rettsstilling. En eventuell legaldefinisjon av begrepet ”hvitvasking” vil kunne ta utgangspunkt i Wien-konvensjonens definisjon av begrepet.⁵²

I EUs hvitvaskingsdirektiv gir Rådet følgende definisjon av hva som menes med å ”hvitvaske” penger, jf. artikkel 1:

- konvertering eller overdragelse av formuesgoder i den hensikt å skjule eller tilsløre formuesgodenes ulovlige opprinnelse, eller å hjelpe noen som er innblandet i slik virksomhet med å unngå de rettslige følger av vedkommendes handlinger, når den som gjør dette vet at formuesgodene stammer fra kriminell virksomhet eller fra deltakelse i slik virksomhet
- å skjule eller tilsløre formuesgoders reelle art, opprinnelse, plassering, råderett, bevegelser, eiendomsretten til dem eller rettighetene som er knyttet til dem, når den som gjør dette vet at de stammer fra kriminell virksomhet eller fra deltakelse i slik virksomhet
- tilegnelse, besittelse eller bruk av formuesgoder, når den som mottar formuesgodene på det tidspunkt vet at de stammer fra kriminell virksomhet eller fra deltakelse i slik virksomhet

⁵¹ Se Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) s. 23

⁵² Se nedenfor under punkt 2.3.1 om Wien-konvensjonen

- deltakelse, medvirkning, forsøk, hjelp, bistand og råd i forbindelse med noen av de handlinger som er nevnt i de foregående punkter.

Med formuesgoder menes alle typer eiendeler, materielle eller immaterielle, fast eiendom eller løsøre samt juridiske dokumenter eller dokumenter som viser eiendomsretten til eiendelene eller rettigheter knyttet til dem, jf. direktivets artikkel 1.

Tilsvarende følger en definisjon av hvitvasking i den svenske ”Lag om åtgärder mot penningtvätt” § 1 som stadfester at:

”Med penningtvätt avses [...] åtgärder med egendom som har förvärvats genom brott, som kan medföra att denna egenskap hos egendomen fördöljs att den brottslige får möjlighet att undandra sig rättsliga påföljder eller att återanskaffandet av egendomen försvåras, samt sådana åtgärder som innebär förfogande över och förvärv, innehav eller brukande av egendomen. Med penningtvätt avses även åtgärder med annan egendom [...] om åtgärderna är ägnade att dölja att någon har berikat sig genom brottslig gärning.”

Etter vår oppfatning gir en legaldefinisjon, slik den fremkommer i både hvitvaskingsdirektivet og de svenske hvitvaskingsreglene, en nærmere veiledning med hensyn til fortolkningen og implementeringen av hvitvaskingsreglene. En definisjon av begrepet vil formodentlig kunne forenkle de rapporteringspliktiges arbeid med hensyn til å forstå og gjennomføre reglene i praksis. En definisjon og presisering av begrepet hvitvasking vil også sette visse skranker for hva loven kan benyttes til og vil dessuten antakeligvis kunne hjelpe på lesbarheten for publikum. Vi mener derfor uttrykket som benyttes i formålsparagrafen burde vært presisert nærmere, eventuelt med en legaldefinisjon av uttrykket i selve loven.

Vi definerer foreløpig hvitvasking slik at det dreier seg om å skjule opprinnelsen til formuesgoder som er utbytte av en straffbar handling slik at verdiene fremstår som legale.⁵³

⁵³ Se nærmere om definisjonsspørsmålet i Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) s. 17

Hvitvasking tar stadig nye former. Det er først etter opprettelsen av EU og EØS at det har blitt satt politisk fokus på problemet og gjort særlige lovtekniske tiltak mot det. Behovet for lovgivning på området kom med den økende narkotikahandelen og oppmerksomheten rundt størrelsen på pengebeløpene som florerer i disse miljøene. Narkotikalovbrudd er den vanligste forbrytelsen bak hvitvasking av utbytte i alle FATF sine medlemsland, med unntak av Skandinavia hvor økonomisk kriminalitet er vanligere. Det er gjort store fremskritt i kampen mot hvitvasking de siste ti årene. Det kreves en kontinuerlig nytenking og årvåkenhet, slik at lovgivningen kan holde tritt med eller ligge i forkant av de kriminelle kreftene i markedet.

Med bakgrunn i terroranslagene mot USA 11. september 2001, vedtok FNs sikkerhetsråd 28. september resolusjon 1373 med en rekke konkrete tiltak for bekjempelse av internasjonal terrorisme. Norge signerte 1. oktober FN-konvensjonen om bekjempelse av finansieringen av terrorisme av 9. desember 1999. Disse FN-instrumentene ble gjennomført i norsk rett ved provisorisk anordning av 5. oktober 2001 om forbud mot finansiering av terrorisme. Etter den provisoriske anordningen § 4 annet ledd skal et finansinstitusjon som har mistanke om at en transaksjon har tilknytning til en handling som nevnt i anordningen § 1 (terrorhandlinger) eller § 2 (finansiering av terrorhandlinger), av eget tiltak oversende opplysninger om alle forhold som kan tyde på slik overtredelse til ØKOKRIM.

I punkt 2.2 nedenfor gis en presentasjon av Norges internasjonale forpliktelser og det mellomstatlige samarbeid på hvitvaskingsområdet..

2.1.1 MT-meldinger/HV-meldinger - ny begrepsbruk

ØKOKRIMs hvitvaskingsteam har nylig endret rutine i bruken av begrep fra HV-meldinger til MT-meldinger. Det ble gjort rede for dette på hvitvaskingskonferanse i regi av ØKOKRIM 6.-7. april 2005.⁵⁴ Det ble her poengtert med at det ikke har skjedd noen realitetsendringer i forhold til tidligere. De "nye" MT-meldinger er det samme som

⁵⁴ En av oppgaveskriverne deltok på denne konferanse et i egenskap av ansatt i et rapporteringspliktig selskap. De etiske hensyn ved å referere til denne konferansen, herunder de uttalelser som fant sted, er nøye vurdert av oppgaveskriverne.

tidligere "HV-meldinger". MT-melding står for "Melding om Mistenkelige Transaksjoner" og HV- melding står for "Melding om Hvit Vasking". Årsakene til endringen er blant annet at det verken i hvitvaskingsloven eller tilhørende forskrifter finnes noen definisjon av begrepet hvitvaskingsmelding. Hvitvaskingsmelding er for øvrig et ord som er egnet til å skape usikkerhet om hvorvidt det konkrete tilfellet er gjenstand for rapportering. Begrepsendringen bidrar i så måte til å fjerne den tvil som eventuelt den rapporteringspliktige møter. Når man derimot forholder seg til lovens ordlyd og fanger opp mistenkelige transaksjoner knyttet til utbytte fra en straffbar handling vil avgjørelsen bli noe klarere. Dette kan imidlertid medføre at kravene ikke lenger oppfattes som like strenge og derigjennom resulterer i unødvendig mange innrapporteringer.

Begrepsendringen støttes videre av en internasjonal tilpasning av språkbruk. Internasjonalt benyttes begrepet: "STRs" (Suspicious Transaction Reports), det vil si rapporter om mistenkelige transaksjoner. I denne sammenheng kan referanse til nederlandsk praktisering av meldeplikten videre tas til inntekt for begrepsendringen. I Nederland melder man "uvanlige transaksjoner", hvilket kan anses som en lavere terskel for meldeplikt enn det "mistenkelig transaksjoner" medfører.

Terminologiendringen er vel med andre ord foretatt fordi man opplevde at betegnelsen/ordet hvitvasking medførte de rapporteringspliktige satte altfor store krav rundt undersøkelsen av den mistenkelige transaksjonen. ØKOKRIM har ut i fra sine erfaringer konkludert med at rapporteringspliktige langt på vei innfortolket at undersøkelsen måtte avdekke primærforbrytelsen tilknyttet til transaksjonen, for å legitimere innsendelse av en melding. Dette må oppfattes som et for strengt krav til rapporteringsplikten. Det holder at den rapporteringspliktige institusjon avdekker en mistenkelig transaksjon og får bekreftet mistanken. Videre må det sannsynligvis legges til grunn at mistanken er bekreftet dersom det er overveiende sannsynlig at transaksjonen har tilknytning til et "dårlig forhold". Både ØKOKRIM og Revisorforeningen kan synes å henvise til denne formuleringen istedenfor "tilknytning til en straffbar handling"⁵⁵. Dette må anses som nokså utvidende tolkning av hvitvaskingslovens § 7 første ledd og for så vidt formålsparagrafen til

⁵⁵ Hvitvaskingskonferanse i regi av ØKOKRIM 6.-7. april 2005.

hvitvaskingsloven. Dette er imidlertid den tolkning ØKOKRIM har lagt til grunn og kommunisert til de rapporteringspliktige. Man kan videre spørre hvor stor vekt man skal tillegge ØKOKRIMs tolkning av hva som skal innrapporteres. Man har til dags dato ingen klar og entydig avgjørelser fra rettspraksis om hvordan tolkning som skal legges til grunn. Inntil slik foreligger eller man får en annen type prinsipputtalelse vil det da være nærliggende å tro at det er denne tolkningen som vil bli lagt til grunn av mange rapporteringsdyktige da de bygger sine rutiner etter veiledning og korrespondanse fra og med ØKOKRIM.

Meldinger som innrapporteres etter hvitvaskingslovens § 7 og som en finner bekreftet er tilknyttet til forhold som rammes av straffeloven § 147a eller § 147b gis også betegnelsen MT-meldinger. Dette på tross av at det dreier seg om transaksjoner som har tilknytning til terrorvirksomhet mv., noe som ikke nødvendigvis må betegnes som hvitvasking.

Mange rapporteringspliktige kvier seg for å sende inn MT-meldinger fordi de føler at de anmelder personen eller foretaket transaksjonen knytter seg til. Dette blir en feil betegnelse i denne sammenheng. Man “melder” en mistenkelig transaksjon, man “anmelder ikke”. Dette er nok også en av årsakene at man har valgt å endre terminologi fra hvitvaskingsmeldinger til MT-meldinger.

Som nevnt vil en ansatt i en rapporteringspliktig institusjon melde fra til den hvitvaskingsansvarlige i institusjonen som foretar en selvstendig vurdering av om det foreligger grunnlag for rapportering.⁵⁶ Dersom man finner at transaksjonen ikke kan avkreftes som mistenkelig er dette nok til at den kan “meldes”. ØKOKRIM vil i så måte en sentral enhet som samler inn data og analyserer dette. De vil så “anmelde” forholdet ved at de tar kontakt med det lokale politidistrikt som saken hører inn under. Dersom meldingen om mistenkelig transaksjon faktisk viser seg ikke være tilknyttet til straffbart forhold må den slettes. Det vil si at ”dersom ØKOKRIMs undersøkelser viser at det ikke foreligger straffbar handling, skal opplysningene slettes snarest mulig”, jf. hvitvaskingsloven § 10 annet ledd. For andre opplysninger som ikke umiddelbart kan

⁵⁶ Se nærmere i punkt 3.2.9 nedenfor

avkreftes gjelder det at slike skal slettes senest 5 år etter opplysningene ble registrert, med mindre det har kommet inn nye opplysninger, jf hvitvaskingsloven § 10 første ledd.

MT-meldinger kan være forsvarlig sendt uten at de nødvendigvis har tilknytning til et straffbart forhold. Dette kan illustreres med følgende eksempler fra saker i ØKOKRIM:

Eksempel 1: ØKOKRIM mottok en MT-melding fra en bank hvor saken var avdekket manuelt av en kundebehandler. Grunnlaget for saken var at kundebehandler hadde oppdaget uvanlig aktivitet, mange transaksjoner, flere overførsler per dag og uttak i 200 kroners sedler med det samme overførsel hadde funnet sted.

Når man igangsatte undersøkelse på overførsler mellom de to konti, fant man ut at det totalt sett hadde blitt overført om lag 1,3 millioner kroner i perioden mai 2003 til og med februar 2005.

Det viste seg at kontoen pengene ble overført fra tilhørte en mann på 70 år, og pengene ble overført til en kvinne på 40 år. Man fant videre ingen tilknytning mellom de to. Det forelå ingen logisk forklaring på forholdet. ØKOKRIM fant likevel at det forelå ”rimelig grunn til å undersøke” og åpnet straffesak etter straffeprosessloven § 224. Saken ble oversendt lokalt politi som foretok etterforskning avhør og ransakelse.

Forklaring viste seg å være at mannen hadde vært godtroende og latt seg utnytte. Han hadde møtt den yngre kvinnen gråtende på en benk i en park. Hun hadde forklart at hun hadde en døende mann som trengte medisiner for å overleve, at barna sultet etc.. Ingen i familien til mannen kjenner til overførslene og mannen vil ikke politianmelde forholdet. Saken er fremdeles under etterforskning.

Saken viser hvordan noe som åpenbart virker som mistenkelige transaksjoner ikke nødvendigvis har tilknytning til et straffbart forhold. Ovenstående vil kunne oppleves som straffverdig, men ikke nødvendigvis straffbar. Uavhengig av dette er meldingen forsvarlig sendt fra den rapporteringspliktige institusjonen i dette tilfellet.

Eksempel 2: ØKOKRIM mottok MT-melding hvor en bank har snakket med en person som bestilte kontanter som skal innløse en bankremisse på 700 000 kroner.

Det viste seg at namsmannen tidligere hadde tatt arrest i midler på konto til faren til den som kommer med bankremissen. Faren drev et firma som har vært gjenstand for et bokettersyn som førte til at det ble avdekket skatte og avgiftsunndragelser.

ØKOKRIM tok kontakt med den stedlige banken for å informere om at de ønsket å stanse transaksjonen. Lensmannen blir orientert om den forestående transaksjonen, og stilte med operative mannskaper som sikkerhet ved eventuell situasjon i banken. Lensmannen tok beslag i bankremissen som viste seg å være utstedt til faren og transportert til datteren som skulle ta ut pengene i banken.

Siktede har per dags dato ikke ønsket å avgi forklaring og saken er ikke påtaleavgjort.

2.2 Internasjonalt samarbeid

2.2.1 Financial Action Task Force on Money Laundering

Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF) er en ad-hoc organisasjon som ble etablert av de såkalte G7-landene i 1989 for å styrke og samordne det internasjonale samarbeidet for bekjempelse av hvitvasking av penger.⁵⁷ FATF har sitt sekretariat ved OECD-hovedkvarteret i Paris. Etter hendelsene i USA 11. september 2001 har FATF også fokusert på terrorfinansiering.

FATF utarbeider anbefalinger for å bekjempe hvitvasking. De enkelte land bør tilstrebe og implementere disse anbefalingene i sitt nasjonale lovverk. I 2003 ble FATF ferdig med å revidere sine anbefalinger, som sist ble revidert i 1996. Etter revideringen i 2003 har FATF 40 anbefalinger for bekjempelse av hvitvasking av penger og 8 spesialanbefalinger for bekjempelse av terrorfinansiering. Etter et FATF-møte i Paris 20.-22. oktober 2004 ble enda en spesialanbefaling formulert. Denne 9. spesialanbefalingen dreier seg om transport av penger knyttet til finansiering av terrorisme gjennom bruk av kurérvirksomhet.

⁵⁷ http://www1.oecd.org/fatf/AboutFATF_en.htm#History

FATF utgir også en liste over land som ikke samarbeider. Pr. 18. februar 2005 står 3 land på FATFs liste over ikke-samarbeidende land: Myanmar, Nauru og Nigeria.

Siden 1993 har ØKOKRIM på Justisdepartementets vegne hatt hovedansvaret for den norske FATF-delegasjonen. Representanter fra Justisdepartementet, ØKOKRIM, Finansdepartementet og Kredittilsynet er med i delegasjonen.⁵⁸

2.2.2 Egmont Group

Egmont Group ble etablert i 1995 etter initiativ fra Belgia og USA, og er et uformelt forum for enheter/myndigheter som har til oppgave å motta, analysere og videreformidle opplysninger om finansielle transaksjoner i henhold til nasjonalt regelverk for bekjempelse av hvitvasking.⁵⁹ Den internasjonale fellesbetegnelsen for slike enheter er Financial Intelligence Units (FIU). Formålet med gruppen er å utvikle forsvarlige og effektive samarbeidsrutiner mellom de nasjonale FIU, og å utveksle erfaringer med henblikk på en hensiktsmessig behandling av slik informasjon både i nasjonal og internasjonal sammenheng.

Gruppen har i dag 94 aktive medlemsland, og den utvides stadig. Medlemslandene skal kommunisere innenfor "Egmont Secure Web System", hvor de sender forespørsler og informasjon via krypterte meldinger.⁶⁰

Egmont Group har tre aktive arbeidsgrupper, som arbeider utenom det årlige plenumsmøtet: Legal Working Group, Training Working Group og Outreach Working Group. Norge deltar i Training Working Group.

2.2.3 Baltic Sea Task Force on Organized Crime

Baltic Sea Task Force on Organized Crime er en ekspertgruppe som består av representanter for rettshåndhevende myndigheter i land i Østersjøregionen. Formålet er å styrke landenes evne til å forebygge og bekjempe organisert kriminalitet. Money

⁵⁸ Mer informasjon om FATF finnes på nettstedet www.oecd.org/fatf

⁵⁹ http://www.egmontgroup.org/about_egmont.pdf

⁶⁰ Egmont Group har også egen hjemmeside på Internett, hvor man kan finne mer informasjon: www.egmontgroup.org

Laundrying Expert Group er en undergruppe i dette samarbeidet. I denne gruppen deltar de nordiske land, de baltiske stater, Russland, Polen og Tyskland. I tillegg har EU-kommisjonen en representant i gruppen.⁶¹

2.3 Internasjonale regelverk, standarder og anbefalinger

2.3.1 Wien-konvensjonen

I 1988 begynte det internasjonale samfunn å ta det første skritt til regulering av problemet hvitvasking av penger. De forente nasjoners Wien-konvensjon av 20. desember 1988 om ulovlig handel med narkotiske og psykotropiske stoffer fokuserte på narkotikaomsetning generelt og hvitvasking av narkotikapenger spesielt. Hovedmålsetningene var å kriminalisere hvitvasking av penger og å frata narkotikahandlerne penger som de hadde tjent på den kriminelle aktiviteten. Det ble lagt opp til et nært samarbeid over landegrensene for å bekjempe problemet. Norge undertegnet konvensjonen i 1988, og ratifiserte i 1994.⁶²

Wien-konvensjonen art.3 krever for det første at tilsløring av formuesgoders opprinnelse i narkotikahandel skal kriminaliseres. For det annet krever Wien-konvensjonen at ervervelse av formuesgoder, som stammer fra narkotikakriminalitet, kriminaliseres. Den nærmeste utformingen av gjerningsinnholdet overlates til den enkelte stat.

2.3.2 Basel-komiteen

Ettersom det finansielle system er svært utsatt for å bli misbrukt til hvitvasking, var det naturlig at det innenfor banknæringen ble truffet fellestiltak mot hvitvasking.

Banktilsynsmyndigheter i Basel utarbeidet i desember 1988 en prinsipperklæring for å kunne forhindre misbruk av finansnæringen i forbindelse med hvitvasking. (Komitéen består av representanter fra sentralbankene og tilsynsmyndighetene fra en gruppe av 10 land (Belgia, Canada, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, Nederland, Sverige, Sveits, England, USA, Luxembourg) Rapporten "Prevention of criminal use of the banking

⁶¹ <http://www.balticseatactforce.dk/>

⁶² Jf. Ot. prp. Nr. 22 (1995-96) s. 6

system for the purpose of money- laundering” var den første internasjonale prinsipperklæring om tiltak for å bekjempe hvitvaskning av penger i bankvesenet og finansielle institusjoner. Et viktig prinsipp som ble fastslått var ”know your customer”. Dette skulle for det første oppnås gjennom strengere krav til kundeidentifikasjon. For det andre ble det anbefalt et samarbeide mellom banker og myndighetene om kundeopplysninger innenfor gjeldende regler om taushetsplikt. For det tredje gikk rapporten inn for at bankene skulle iverksette interne rutiner for å sikre dokumentasjon av gjennomførte transaksjoner. Og for det fjerde ble det anbefalt at bankene tar seg av opplæring av personalet for å sikre tilstrekkelig aktsomhet og kontrollprosedyrer når det gjelder hvitvaskingstransaksjoner.

2.3.3 Strasbourgkonvensjonen

I 1986 besluttet de europeiske justisministre at det skulle gjøres noe for å inndra utbyttet fra narkotikahandelen. Året etter ble problemet henvist til en ekspertgruppe, som senere ble utvidet til også å omfatte andre kriminalitetsformer. På grunnlag av arbeidet ble Europarådets konvensjon om hvitvasking, ransaking, beslag og inndragning av utbytte fra straffbare handlinger gjennomført i 1990. (Rapportens tittel er ”Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime”).

Denne går betydelig videre enn Wien-konvensjonen og omfatter således all kriminell virksomhet. Formålet var at medlemsstatene skulle forplikte seg til å innføre lovgivning som gjør det mulig å beslaglegge både utbytte fra kriminelle handlinger, og alle aktiva som blir eller er tenkt benyttet i forbindelse med kriminelle handlinger. Dessuten skulle medlemsstatene forplikte seg til å endre taushetspliktsbestemmelsen for bl.a. banker, slik at den ikke er til hinder for gjennomføringen av nødvendige tiltak i alvorlige saker som omfatter kriminell virksomhet. Konvensjonen fastlegger også krav om at de kompetente myndighetene i de ulike landene skal samarbeide når det gjelder kampen mot bl.a. hvitvasking. Norge undertegnet i 1990, og ratifiserte i 1994.⁶³

2.3.4 Hvitvaskingsdirektivet og endringsdirektivet

⁶³ Ot. prp. nr 22 (1995-96) s. 6

Som et ledd i EØS-avtalen⁶⁴ er Norge forpliktet til å gjennomføre EUs direktiv med tiltak for å hindre at det finansielle systemet misbrukes til hvitvasking av utbytte i nasjonal rett. Det nye hvitvaskingsregelverket gjennomfører EUs annet hvitvaskingsdirektiv vedtatt 4. desember 2001 (2001/97/EF) om endring av første hvitvaskingsdirektiv (91/308/EØF) om forebyggende tiltak mot bruk av det finansielle systemet til hvitvasking av utbytte.

Bakgrunn for det første hvitvaskingsdirektivet (91/308/EØF) var blant annet at hvitvasking av penger åpenbart har en innvirkning på veksten av organisert kriminalitet i sin alminnelighet, og på veksten i narkotikahandel spesielt. Derfor er bekjempelsen av hvitvasking antatt å være ett av de mest effektive midler i kampen mot denne type kriminalitet.

Direktivet omfatter kun hvitvasking av penger knyttet til narkotikakriminalitet. Direktivet gjelder for kredittinstitusjoner (banker og andre foretak som tar imot tilbakebetalingspliktige midler fra allmennheten og yter lån for egen regning), forsikringsselskaper og andre finansinstitusjoner. Direktivet pålegger for det første å forby hvitvasking. Definisjonen av hvitvasking av penger har direktivet hentet fra Wien-konvensjonen.⁶⁵ Norge oppfylte allerede direktivets minimumskrav med tidligere straffelovs § 162 a, kap 31 og § 132. Lovendringen av straffeloven § 317 var derfor ikke nødvendig for å oppfylle direktivets minimumskrav. En annen sak er at det av andre grunner var ønskelig å innføre en mer generell bestemmelse om hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger. Direktivet oppfordret også sterkt til dette.

For det annet pålegger direktivet tiltak av finansinstitusjoner for å hindre hvitvasking. Disse er i hovedtrekk legitimasjons- og rapporteringsplikt.

Finansieringsvirksomhetsloven (finansvl.) § 2-17 ble vedtatt for å tilpasse norsk rett til denne delen av direktivet. Dette ble begrunnet med at situasjoner hvor kreditt- og finansinstitusjoner blir brukt i forbindelse med hvitvasking av penger, vil det være skadelig for institusjonens eller foretakets soliditet og stabilitet. I tillegg vil

⁶⁴ Se EØS-avtalen vedlegg IX punkt 23

⁶⁵ Se pkt. 2.3.1

troverdigheten til det finansielle system i alminnelighet skades og derved miste publikums tillit. Det hevdes også at mangel på fellestiltak mot hvitvasking kan føre til at medlemsstatene, for å beskytte sine finansielle systemer, treffer tiltak som kan være uforenlig med gjennomføringen av det indre marked.

Endringsdirektivet 91/308/EØF ble vedtatt 4. desember 2001 med gjennomføringsfrist 15. juni 2003. De viktigste endringene innebærer at direktivets definisjon av straffbare handlinger ble utvidet. Tilsvarende skjedde det en utvidelse av kretsen av juridiske og fysiske personer som omfattes og det ble innført enkelte nye forpliktelser for rapporteringspliktige i forhold til dagjeldende norsk rett, blant annet en utvidet identitetskontroll. Endringsdirektivet ble innlemmet i EØS-avtalen 11. august 2003.

Etter det vi kjenner til, har EU-kommisjonen nå sendt ut på høring et tredje hvitvaskingsdirektiv. Hovedpunktene i direktivutkastet kan kort oppsummeres som følger:

- hensiktsmessighetsvurdering av rekkevidden av hvitvaskingshandlinger
- utvidelse av anvendelsesområdet og introduksjon av nye mekanismer for kontroll av etterlevelsen av hvitvaskingsreglene
- introduksjon av ytterligere krav knyttet til "kjenn din kunde"-prinsippet
- vurdering av nye tiltak for å øke transparensen (for eksempel trusts, selskaper, bankkonti m.m.)

3 BANK OG FINANS

3.1 Innledning

Tradisjonelt har finanssektoren vært ansett for å være særlig utsatt for misbruk til hvitvaskingsformål, mens tendensen nå er at det i tillegg benyttes andre kanaler. Særlig har det vist seg at blant annet advokaters og revisorers taushetsplikt har kunnet utnyttes til hvitvaskingsoperasjoner. Videre er det avdekket at store deler av hvitvaskingen i økende grad skjer ved en sammenblanding mellom legale og illegale midler. Ved å rette søkelyset mot strømmen av hvitvaskede penger, bidrar man til å bekjempe den bakenforliggende kriminaliteten, som i praksis kan omfatte all profittmotivert kriminalitet.

«I motsetning til det mange banker og bankfolk later til å mene, er det ikke en moralsk nøytral virksomhet å flytte penger fra land til land og slik skjule hvor de kommer fra, og dermed gjøre det mulig å bruke dem til kriminell aktivitet.»

*Kilde: Jonathan M. Winer, i rapporten *Illicit Finance and Global Conflict*.*

Undersøkelser viser at det har skjedd en enorm økning i forsøk på å hvitvaske ulovlige midler ved norske og internasjonale banker de siste ti årene. Spesielt har terrorangrepet 11. september 2001 medført en kraftig økning av meldinger til ØKOKRIM fra norske banker og finansinstitusjoner om saker som innebærer mulig hvitvasking av penger. Og i en rapport fra det internasjonale valutafondet (IMF) kommer Norge på syvende plass blant de 21 OECD-landene når det gjelder svart økonomi.⁶⁶

Finansmarkedsforbrytelser ble gitt første prioritet blant oppgavene for ØKOKRIM allerede i Regjeringens Langtidsprogram 1990-93. I Regjeringens Handlingsplan mot økonomisk kriminalitet (1990 og 1995) heter det at finansforetak tilhører en bransje som spesielt bør kontrolleres, da den er særlig utsatt for økonomisk kriminalitet. Dette er også gjentatt av senere regjeringer i deres handlingsplaner, senest i januar 2000.

⁶⁶ En studie IMF-professor Friedrich Schneider har gjort av omfanget av den svarte økonomien innen OECD-landene i februar 2002

Noe av problemet er at vi vet for lite om økonomisk kriminalitet i Norge. Tradisjonelle kriminologer og strafferettsjurister ”foretrekker” som regel drap og voldtekt, finansmarkedsjurister er ikke særlig interessert i kriminalitet, mens samfunnsvitere har vanskelige metodeproblemer. Det er derfor å ta et viktig initiativ på området.

For myndighetene i de enkelte land er det svært vanskelig å kontrollere konti og virksomhet ulike aktører driver i utlandet. De pålegger gjerne selskapene å kontrollere seg selv, eller de hyrer inn private revisorer. De siste årenes næringslivsskandaler, så som konkursen i det amerikanske energiselskapet Enron, har vist med all mulig tydelighet at regnskapsførsel og kontrollrutiner her er lite tilfredsstillende.

Internasjonale banker og finansinstitusjoner har vært lite villige til å sikre offentligheten den innsynsrett og kontroll som er nødvendig for å begrense hvitvasking av penger fra kriminell virksomhet i konfliktområder. Globaliseringen og utviklingen av elektroniske betalingsmåter har gjort at bankene har kunder og forbindelser med selskaper og privatpersoner over hele verden, og bankene har ikke stilt krav om å få vite hvem de faktisk handler med.

I dag er norske banker og finansinstitusjoner forpliktet i medhold av hvitvaskingsloven til å melde fra til ØKOKRIM hvis de får kjennskap til mistenkelige pengetransaksjoner som kan knyttes til kriminell virksomhet.

For bare ti år siden meldte norske banker og finansinstitusjoner 245 tilfeller av det de mente var forsøk på hvitvasking av penger. Som det fremgår av oversikten i punkt 1.4.2 ovenfor har dette antallet økt til hele 6 082 tilfeller i 2004. Det har spesielt vært en sterk økning i kontanttransaksjoner i bankene, i overførsel av penger til utlandet, og i veksling av større sedler og fremmed valuta⁶⁷. Oversikten er først og fremst en indikasjon på at denne typen kriminalitet nå vokser kraftig.

Veksten av organisert kriminalitet av ulike slag over landegrensene har medført at de kriminelle i økende grad bruker hvitvasking av penger for å skjule at de kommer fra

⁶⁷ Se nærmere ovenfor under kapittel 1.4.6

ulovlig virksomhet. Pengene kan komme fra alt fra brutale bankran til narkotikahandel, prostitusjon og ulovlig handel med våpen, for å nevne noe.

I en rapport som ble utarbeidet av det internasjonale konsulent- og revisorselskapet PriceWaterhouseCoopers (PWC) i 2002, går det frem at, spesielt i løpet av 2000 og 2001, norske banker og finansinstitusjoner i svært økende grad har blitt brukt til hvitvasking, og for å finansiere organisert kriminalitet og deriblant også til ren terrorvirksomhet.

Den nye hvitvaskingsloven som trådte i kraft 1.1.2004 pålegger banker og finansinstitusjoner langt strengere rutiner enn før for å avdekke hvitvasking. Nedenfor vil vi redegjøre nærmere for enkelte av disse rutinene og deres gjennomføring i praksis.

3.2 "Kjenn din kunde"- prinsippet

3.2.1 Bakgrunn

Formålet med hvitvaskingsloven er å forebygge og bekjempe hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger.⁶⁸

"Kjenn din kunde"- prinsippet som var nedfelt i finansavtaleloven § 2-17 første ledd er nå videreført i hvitvaskingsloven § 5 første ledd. Prinsippet innebærer å kreve gyldig legitimasjon av kunden ved etablering av kundeforhold samt kjenne kundens handlingsmønstre. Prinsippet anses internasjonalt for å være et av de viktigste virkemidler for å hindre at finansielle systemer misbrukes til hvitvasking av utbytte.⁶⁹

Bestemmelsen sikrer at alle rapporteringspliktige vet hvem de inngår avtaler med og er en forutsetning for at rapporteringsplikten skal ha reell betydning. Å rapportere en mistenkelig transaksjon til ØKOKRIM hvor en ikke kjenner kundens identitet kan synes unødvendig. Dersom en "kjenner sin kunde" og dennes transaksjonsmønster, er det lettere å fange opp avvik, og dermed det som kan være mistenkelig.

⁶⁸ Jf. hvitvaskingsloven § 1

⁶⁹ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003) s. 71.

Prinsippet ”kjenn din kunde” er en viktig forutsetning for å kunne avdekke og bekjempe hvitvasking. Dette innebærer ikke bare å kjenne kundenes identitet gjennom betryggende identitets- og legitimasjonskontroll, men også å kjenne kundenes adferd og dermed synliggjøre eventuell risiko knyttet til den enkelte kunde eller transaksjon. Tilfredsstillende identitetskontroll er ikke bare et spørsmål om risikoen for økonomisk tap. Av hensyn til næringens og den enkelte finansinstitusjons generelle omdømme og troverdighet er det viktig at den enkelte institusjon sørger for å etablere gode rutiner for identitetskontroll.

”Kjenn din kunde” innebærer: Før et kundeforhold innledes, skal identiteten til den juridiske eller fysiske personen som utgjør kunden bekreftes i samsvar med de generelle prinsippene beskrevet under og de særskilte prosedyrer som er vedtatt i styret av enhver finansinstitusjon. Hver divisjon og/eller avdeling innenfor en finansinstitusjon må etablere tilstrekkelige rutiner for å holde oppdatert slike identifikasjonsdokumenter som gjelder for kunder som er juridiske personer.

Særskilte regulatoriske begrensninger og sanksjoner som gjelder i forhold til enkeltgrupper av rettssubjekter må etterleves i denne sammenheng (for eksempel bindende forordninger med hensyn til særskilte politiske eller terrortilknyttede enheter).

En forsvarlig legitimasjonskontroll vil nødvendigvis innebære ressursbruk og kostnader for den enkelte institusjon. I tillegg til å motvirke hvitvasking av penger og terrorfinansiering, vil en velfungerende legitimasjonskontroll også kunne bidra til å redusere institusjonenes motpartsrisiko og således en fare for økonomiske tap og tap av renommé.

Videre er betryggende identitetskontroll også svært viktig for å bekjempe det økte omfanget av identitetstyverier. Med identitetstyveri menes at en annens personlige opplysninger og identitet blir misbrukt slik at det urettmessig oppnås en vinning. I finansnæringen er det et sterkt fokus på identitetstyveri og ulike tiltak vurderes for å forebygge og bekjempe denne typen kriminalitet.

3.2.2 Kort om hvitvaskingsreglene innenfor bank og finans

De norske reglene fremgår av følgende lover og forskrifter: Lov av 20. juni 2003 nr. 41 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger (hvitvaskingsloven), Forskrift av 10. desember 2003 nr. 1487 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger (hvitvaskingsforskriften), samt Kredittilsynets rundskriv av april 2004 med veiledning til ny lov og forskrift med tiltak mot hvitvasking av utbytte (hvitvaskingsrundskrivet).

Det forekommer videre i praksis at en finansinstitusjon er bundet av supplerende regler i relasjon til hvitvasking. Slike krav og regler kan være nedfelt i forskjellige policydokumenter, så som Anti Money Laundering policy, hos finansinstitusjonen og kan følge av internasjonale forpliktelser. Eksempel på dette er krav som følger av den avtalen som en norsk finansinstitusjon har med VISA International eller MasterCard International (heretter i fellesskap kalt ”betalingsnettverkene”) om utstedelse og/eller innløsning av transaksjoner innenfor de nevnte internasjonale betalingsnettverkene. Slike krav som følger av avtaler som en finansinstitusjon har inngått kan oppsummeres på følgende måte:

- Krav om etterlevelse av nasjonal lovgivning om tiltak mot hvitvasking
- Krav om nærmere bakgrunnsjekk rundt den part man inngår avtale med, samt oppfølgende bakgrunnsjekker i avtaleperioden
- Krav om overvåkning for å forebygge transaksjoner som enten innebærer høy risiko for det internasjonale betalingsnettverket, eller er unormale for den aktuelle kunden
- Krav om utlevering av nærmere angitt informasjon til de internasjonale organisasjonene
- Plikt til å forebygge at finansinstitusjonens kunder, så som kortholdere og brukersteder, er innblandet i aktiviteter som enten er ulovlige og/eller som kan innebære en omdømmerisiko for det aktuelle betalingsnettverket. Eksempler er barnepornografi eller annen støtende virksomhet.

En viktig presisering i denne sammenheng er at gjennomføringen av liknende krav fra betalingsnettverkene må vurderes i lys av gjeldende regler om blant annet taushetsplikt, personvern og kontraktsrettslige begrensninger.

Inkassoselskaper omfattes per i dag ikke av reglene i hvitvaskingsloven, men kan bli omfattet, dersom Kredittilsynet gjør bruk av sin forskriftsmyndighet etter hvitvaskingsloven § 4 siste ledd. Man kan imidlertid se for seg at en skyldner nedbetaler sin gjeld med et beløp som man etter de konkrete omstendighetene kan ha grunn til å tro stammer fra en straffbar handling. Inntil loven gis anvendelse på inkassoforetak, vil imidlertid ikke disse ha plikt til å undersøke og eventuelt melde fra til ØKOKRIM om dette etter hvitvaskingsloven § 7.

Under høringsrunden ble det reist spørsmål om inkassoforetak ikke bør underlegges hvitvaskingsreglene. Finansdepartementet uttaler i lovforarbeidene at det er ingen internasjonale forpliktelser som krever at inkassoforetak skal omfattes av hvitvaskingsreglene. Det må imidlertid vurderes konkret om inkassovirksomhet særlig kan tenkes å bli brukt i tilknytning til hvitvasking.⁷⁰ Det kan videre presiseres at inkassoforetak kan være praktisk egnet til hvitvaskingsformål og at inkassoforetak vil kunne bidra til å forebygge og avdekke hvitvasking. Det kan derfor reises spørsmål om hvorvidt også inkassoforetak og regulerte markeder, så som børser og autoriserte markedsplasser, bør omfattes av hvitvaskingslovens virkeområde ved senere revisjoner av lovverket.

3.2.3 Finansinstitusjonens legitimasjonskontroll av kunder

Etter hvitvaskingslovens § 5 plikter finansinstitusjonene til å foreta en nærmere angitt legitimasjonskontroll ved etablering av et kundeforhold. Loven legger som utgangspunkt opp til at slik kontroll skal skje ved at kunden møter opp personlig hos finansinstitusjonen.

Dersom en finansinstitusjon ikke har et filialnett⁷¹, eksempelvis et finansieringsselskap eller kredittkortselskap som tilbyr sine tjenester på Internett, kan den imidlertid ikke selv utføre denne legitimasjonskontrollen overfor alle kunder. Kontrollen må derfor utkontrakteres til eksterne samarbeidspartnere eller andre rapporteringspliktige. Dette fritar ikke finansinstitusjonen fra dens ansvar for at slik kontroll foretas tilfredsstillende.

⁷⁰ Ot.prp. nr. 72 (2002-2003) s. 44

⁷¹ Jf. Forskrift om filial av banker og andre kredittinstitusjoner med hovedsete i annen stat innen Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, m.m.

Videre kan det i forhold til bedriftskunder være hensiktsmessig at finansinstitusjonen selv foretar kontrollen, for eksempel i møter osv.

Finansinstitusjonens legitimasjonsplikt gjelder både for personlige kunder og bedriftskunder (juridiske personer). For bedriftskunder må dels selve det juridiske subjektet legitimeres gjennom fremleggelse av firmaattest som er mindre enn tre måneder gammel eller gjennom utskrift av opplysninger fra for eksempel et kredittopplysningsselskap. Dels må kontaktpersonen som er gitt i fullmakt å inngå avtalen legitimere seg, etter de samme reglene som gjelder for personlige kunder. De nærmere krav til legitimasjonsdokumenter gis en nærmere beskrivelse under punkt 3.1.4 nedenfor.

Det er tilstrekkelig at legitimasjonskontrollen gjennomføres ved førstegangs inngåelse av avtale med kunden. Hvitvaskingsreglene krever ikke at det gjennomføres legitimasjonskontroll gjennom rekommanderte forsendelser ved for eksempel fornyelse av betalingsinstrumenter. Det kreves heller ikke at det gjennomføres legitimasjonskontroll ved utvidelser av avtalen gjennom kjøp av tilleggstjenester osv.

I konsernforhold kan imidlertid de ulike juridiske selskaper ikke uten videre basere seg på den legitimasjonskontroll som et annet selskap har gjennomført med kunden. For at dette skal kunne gjøres, må det være inngått en avtale mellom to konsernselskaper om at det ene selskapet skal utføre legitimasjonskontroll på vegne av det andre selskapet.

Reglene⁷² åpner helt unntaksvis for å fravike legitimasjonsplikten der personlig fremmøte vil være til vesentlig ulempe for kunden. Det skal imidlertid svært mye til for at dette vil være tilfellet. Vesentlighetskravet medfører at det må være sterkt tyngende for kunden å møte personlig i finansinstitusjonen. Eksempler på dette kan være dersom en person er transportudyktig på grunn av sykdom, handikap eller en tilsvarende situasjon som utelukker fremmøte i institusjonen.

Kravet om personlig fremmøte er grunnleggende og sterkt i legitimasjonsprosessen. Dersom det foreligger vesentlig ulempe, bør finansinstitusjonen vurdere om det er

⁷² Jf. hvitvaskingsloven § 5 fjerde ledd annet punktum første alternativ

praktisk mulig å oppsøke kunden, det vil si at legitimasjonskontrollen også kan skje i møte hos kunden.

3.2.4 Legitimasjonskontroll ved første møte - prosedyrer

3.2.4.1 Fysiske personer

Det fremgår av hvitvaskingslovens § 5 første ledd første punktum at:

”Rapporteringspliktige skal ved etablering av kundeforhold kreve gyldig legitimasjon av kunden. Plikten gjelder også for den rapporteringspliktiges ansatte. Som gyldig legitimasjon regnes alltid skriftlig legitimasjon.” Det følger videre at lovens § 5 fjerde ledd at ” Identitetskontroll skal skje ved kundens personlige fremmøte hos den rapporteringspliktige.”

Finansieringsselskaper og finansinstitusjoner er etter loven pålagt ulike plikter, blant annet et krav om personlig legitimasjonskontroll ved etablering av kundeforhold i lovens § 5. Bakgrunnen for kravet er at prinsippet om ”kjenn din kunde” internasjonalt anses som et viktig redskap i bekjempelsen av hvitvasking og terrorfinansiering.⁷³ Kravet er ikke nytt, men gjennom lovendringen har det skjedd en reell tilstramming av plikten. Lovendringen er initiert av EU-direktiv 2001/97/EF om endring av EU-direktiv 91/308/EØF.⁷⁴

For tilbydere av finansielle tjenester over Internett, telefon eller gjennom post (fjernsalg av finansielle tjenester) er det særlig to forhold som er problematiske:

1. Krav til personlig oppmøte
2. Krav om kopi av legitimasjonsdokumentet

Kredittilsynet har i sitt hvitvaskingsrundskriv gitt en nærmere veiledning om praktisering og håndheving av regelverket. I dette rundskrivet settes det som et absolutt krav at del skal foretas en personlig legitimasjonskontroll hos en rapporteringspliktig også ved fjernsalg av finansielle tjenester. Dette på tross av at lovens § 5 fjerde ledd gir

⁷³ Se nærmere ovenfor under punkt 3.2.1

⁷⁴ Se nærmere om de to EU direktivene under punkt 2.3.4 ovenfor

adgang til unntak for personlig fremmøte dersom dette ikke er praktisk gjennomførbart. Dette er påfallende siden endringsdirektivet 2001/97/EF spesielt reiser denne problemstillingen for fjernleverte finansielle tjenester og åpner for en annen løsning.

De fleste finansieringsselskaper har sentralisert drift og ingen tilgjengelig publikumsekspedisjon. Selskapene kan derfor ikke selv foreta noen legitimasjonskontroll. Etter lovens § 5 er det åpnet adgang for unntak fra kravet om personlig fremmøte dersom dette ikke er praktisk gjennomførbart med adgang for departementet til å gi nærmere regler. I hvitvaskingsforskriftens § 7 er det gitt noen svært begrensede unntak. Utover dette er det etter forskriftens § 8 annet ledd gitt en adgang til å utkontraktere legitimasjonskontrollen til andre rapporteringspliktige.⁷⁵ Dette er ikke noe reell unntak fra selve legitimasjonsplikten, men en regulering av hvem som kan foreta legitimasjonskontroll på vegne av foretaket.

Det følger likeledes av forskriftsbestemmelsen at det skal fremlegges ”skriftlig legitimasjon” ved etablering av kundeforhold. Regjeringen har 9. mars 2004 fremmet et lovforslag til sidestilling av skriftlig (visuell) legitimasjon og elektronisk legitimasjon.⁷⁶ Før det er foretatt nødvendig endring av hvitvaskingsregelverket, vil ikke elektronisk legitimasjon kunne godkjennes som gyldig legitimasjon iht. hvitvaskingsregelverket.

Før avtale inngås med en kunde som er en fysisk person, må følgende opplysninger kontrolleres som ledd i identifikasjonsprosedyren: Fullt navn, navnetrekk/signatur, fotografi, fødselsnummer (11 siffer) – evt. D-nummer (for utlendinger) eller særskilt nummer for diplomater eller NATO-personell⁷⁷, samt bostedsadresse (kan ikke kontrolleres ut fra legitimasjonsdokumenter).

Samtlige opplysninger, med unntak av bostedsadresse, skal dokumenteres gjennom kontroll av ett av følgende dokumenter som skal være gyldige: pass eller annet godkjent

⁷⁵ Se nærmere under punkt 3.2.4.3 nedenfor

⁷⁶ Lov 15. juni 2001 nr. 81 om elektronisk signatur

⁷⁷ D-nummer tildeles fysisk person som ikke oppfyller vilkårene for å få tildelt fødselsnummer. D-nummer kan bl.a. rekvireres av banker og finansieringsinstitusjoner for sine kunder, og er regulert i forskrift om D-nummer av 14. februar 1995 nr. 125. Dersom fødselsnummer eller D-nummer ikke er tildelt, skal følgende kontrolleres: Fødselsdato, fødested, kjønn og statsborgerskap.

reisedokument, bankkort (norsk), førerkort – original eller duplikat (ikke førerkort av gammel ”grønn” type), forsvarers ID-kort (erstattes med Forsvarsdepartementets ID-kort fra 2004), Postens ID-kort (utstedt etter 1. oktober 1994), EU-kort, asylsøkerbevis. Denne opplistingen er å betrakte som uttømmende. Det innebærer at de dokumenter som ikke er listet opp, ikke tilfredsstiller kravene gitt i eller i medhold av hvitvaskingsloven.

Det kan imidlertid være forhold omkring utstedelse og bruk av nevnte asylsøkerbevis som gjør at de etter en konkret vurdering anses uegnet til legitimasjonsformål.

Etter Hvitvaskingsteamets informasjonsbrev nr. 2, mai 2005 fremkommer følgende uttalelse fra Politiets Utlendingsenhet som det i denne sammenheng henvises til:

”Postens identitetskort blir av mange oppfattet som en bekreftelse på rett identitet. Dette problemet ønsker Politiets Utlendingsenhet (PU) å gjøre noe med, og har derfor deltatt på møter med Finansnæringens Hovedorganisasjon (FNH). Norske banker utsteder ikke bankkort til personer som kun legitimerer seg med ID-kort for asylsøkere. Dessverre er det enkelt å omgå dette ved å ta en tur på det lokale postkontoret før man går i banken. Bankene er nemlig pliktig til å godta visse typer identifikasjon, som pass, førerkort og postens identifikasjonskort. Vanlig rutine blant asylsøkere er derfor å anskaffe seg postens identitetskort på bakgrunn av ID-kort for asylsøkere. Deretter går de til banken og får opprettet bankkonto, og deretter utlevert bankkort. PU har opplysninger som tilsier at asylsøkere som blir uttransportert velger å ”gi” sin identitet og bankkonto til en annen utlending. Dermed kan fiktive kontoer brukes til hvitvasking uten at man har mulighet til å spore innehaveren”.

Det er nærmere regulert i hvitvaskingsforskriftens § 4 første ledd at legitimasjonsdokumenter som fremlegges skal være utstedt av offentlig myndighet, eller av annet organ hvis kontrollrutiner for dokumentutstedelse er betryggende, og der det er allment akseptert at dokumentet for øvrig har et tilfredsstillende sikkerhetsnivå.⁷⁸ Kredittilsynet tolker forskriftsbestemmelsen dit hen at legitimasjonsdokumentene må være anerkjent enten som landsdekkende, eller tilsvarende internasjonalt (eksempelvis

⁷⁸ Se Forskrift om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. § 4

innenfor EØS-området).⁷⁹ Følgende dokumenter skal ikke godtas: Kredittkort og faktureringskort (uten integrert bankkort), Postens ID-kort fra før 1. oktober 1994, månedskort for kollektivtrafikk, medlemskort i foreninger osv, samt identitetskort utstedt av skoler, universiteter osv. (herunder studiebevis).

Kredittilsynet legger opp til at det skal alltid tas kopi av de fremlagte legitimasjonsdokumentene. Kopien skal være godt leselig med hensyn til bilde, stempel, navn og underskrift. Den som forestår legitimasjonskontrollen, skal påføre sitt navn på kopien i blokkbokstaver, samt signere for gjennomføring av identitetskontroll. Kopien skal arkiveres i henhold til de rutiner som fremgår av § 17 flg.

3.2.4.2 Juridiske personer

Ved inngåelse av avtale med juridisk person, må det fremlegges en firmaattest som er mindre enn tre måneder gammel. Firmaattesten skal fremlegges i original (det vil si med originalstempling fra Foretaksregisteret), men kan unntaksvis godtas som bekreftet kopi. Den må i så fall være bekreftet av en advokat/advokatfullmektig, postfunksjonær, polititjenestemann, statsautorisert/ registrert revisor, eller personer som opptre på vegne av slike rapporteringspliktige som nevnt i hvitvaskingslovens § 4 første og annet ledd, med unntak av annet ledd nr. 8 - forhandlere. Dette omfatter blant annet ansatte i finansinstitusjoner, autoriserte regnskapsførere, eiendomsmeglere og forsikringsmeglere. Finansinstitusjonen skal ta kopi av firmaattesten, som arkiveres, se under.

Der det er snakk om å inngå avtale med et aksjeselskap under stiftelse - det vil si som ennå ikke er registrert i Foretaksregisteret - skal det kreves fremlagt stiftelsesdokumentet i original. Kopi av dette dokumentet oppbevares av finansinstitusjonen.

I tillegg til legitimasjonsplikten for det juridiske subjektet, må den person som opptre på vegne av bedriftskunden ved inngåelse av avtalen, legitimere seg etter reglene som gjelder for personlige kunder. Der den juridiske personen ikke er registrert i enten Foretaksregisteret eller Enhetsregisteret, skal kundeforholdet registreres på denne

⁷⁹ Se Kredittilsynets rundskriv 9/2004 s. 12

fysiske personen. Bakgrunnen ligger i at ”non-profit”-organisasjoner tidvis har vært forbundet med terrorfinansiering. Regelen gir bedre mulighet til å føre oppsyn med slike kunder som ikke er registrert i offentlig registre.

Kredittilsynet har sitt hvitvaskingsrundskriv⁸⁰ gitt en veiledning til bestemmelsene. I rundskrivets pkt. 2.5 står det:

”Selv om det ikke fremgår uttrykkelig av forskriftsbestemmelsens § 6, skal det i ethvert tilfelle hvor juridisk person etablerer et kundeforhold med rapporteringspliktig, også foretas identitetskontroll av den eller de personer som skal disponere kontoen eller depotet, jf. tilsvarende som fremgår i forskriftens § 4 siste ledd for fysisk person. Det vises her til hvitvaskingslovens § 4 tredje ledd som fastsetter at ”Loven gjelder også for foretak og personer som utfører tjenester på vegne av eller for rapporteringspliktige”. Identitetskontrollen omfatter alle som er gitt disposisjonsrett over kontoen eller depotet, eksempelvis prokurist (lov 21. juni 1985 nr. 21 om prokura), innehaver av stillingsfullmakt eller oppdragsfullmakt. Tilsvarende gjelder også for den eller de som er gitt rett til å gjennomføre en enkeltstående transaksjon.”

Av selve ordlyden i rundskrivet fremgår det at man foretar en fortolkning som ikke er dekket av ordlyden - man lar hvitvaskingsforskriftens § 4 siste ledd få analogisk anvendelse på forhold som reguleres av forskriftens § 6. Dette er påfallende, særlig fordi § 6 siste ledd har en egen bestemmelse om legitimasjonskontroll av fysisk person som handler på vegne av juridisk person begrenset til enheter som ikke er registrert i offentlig register. Formuleringene i forskriftens § 6 siste ledd synes bevisst valgt og en antitetisk tolkning av bestemmelsen er derfor mer nærliggende enn en analogi fra § 4.

Det er også faktiske forskjeller mellom situasjonen der man må forholde seg til juridiske enheter som ikke er registrert i motsetning til registrerte. Registrerte enheter kan etterspores i ettertid i motsetning til ikke-registrerte enheter der man nødvendigvis må forholde seg til representanten som handler på vegne av enheten. De valgte løsninger som følger av ordlyden synes derfor å sin fornuftige begrunnelse.

⁸⁰ Se Kredittilsynets rundskriv 9/2004 s. 15

I praksis har imidlertid de rapporteringspliktige akseptert det standpunkt som Kredittilsynet har gitt uttrykk for i Rundskrivet når det gjelder innskudd og depot. Dette har sammenheng med at standpunktet langt på vei samsvarer med egne behov og rutiner for denne type kundeforhold og også er i samsvar med tidligere forskrift 7.2.1994 nr. 118 § 3 siste ledd.

Ved etablering av innskudd eller depot, er det den rapporteringspliktige som blir debitor og påtar seg en forpliktelse. Hvem som kan disponere midlene på vegne av kunden (instruere den rapporteringspliktige) må avklares i avtalen uansett om det gjelder en generell disposisjonsadgang eller om det er kun for å foreta enkelttransaksjoner. Hvem som kan disponere kundens innestående har ingenting å gjøre med hvem som kan forplikte kunden.

Rapporteringspliktige har ingen styring med eller oversikt over hvem som til enhver tid kan forplikte et foretak eller et offentlig forvaltningsorgan. Dette følger av ulike selskapslover, lov om prokura og avtalelovens fullmaktsbestemmelser. For større bedrifter og i offentlig virksomhet vill det i tillegg eksistere diverse interne instruksjoner. Hvem som kan forplikte kunden gjennom kjøp av tjenester og således pådra kunden betalingsforpliktelser, kan variere over tid og etter kundeforholdets art.

I denne sammenheng kan det nevnes at verken Danmark eller Sverige synes å stille tilsvarende krav til personlig identitetskontroll av personer som handler på vegne av foretak.⁸¹ Heller ikke eksisterende EU-direktiver stiller slike krav. Et gjennomgående trekk i direktivene er at man er mer opptatt av hvem den opptredende person handler på vegne av (beneficial owner) enn selve den opptredende person. Dette kommer ikke minst til uttrykk i forslaget til nytt direktiv om hvitvasking fremmet 30.6.2004. I Norge synes fokus å være mer rettet mot den enkelte eller de enkelte som opptrer og som ikke utgir seg for å være kunder. At det skal foretas en omfattende kontroll og registrering av opplysninger om personer som ikke selv er, eller gir uttrykk for noe ønske å bli kunde, er det vanskelig å se den legislative begrunnelse for og man kan heller ikke se at dette

⁸¹ Se for Danmarks del lov 9.6.1993 nr. 348 etter siste ending 6.6.2002 og for Sverige Finansinspektionens föreskrifter och allmänna åtgärder mot penningtvätt (FFFS 1999:8) fra 10.6.1999.

følger av de internasjonale forpliktelser. Det er kunden, eller de som eventuelt står bak kunden, som oppmerksomheten skal rettes mot.

Legitimasjonsplikten gjelder blant annet ikke der kunden er finansinstitusjon (forretnings- og sparebanker, forsikringsselskap og finansieringsselskap) eller verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond. Utenlandske foretak underlagt tilsvarende regelverk kan også være unntatt. Kredittilsynets rundskriv sier at man bør konsultere den hvitvaskingsansvarlige i slike tilfeller.⁸²

Normalt skal man også kreve legitimasjon av alle de fysiske personene som skal disponere de tjenester som avtalen med den juridiske personen åpner for. For eksempel vil man ofte inngå avtaler om utstedelse av betalingsinstrument til ansatte i bedrifter. De ansatte får her betalingsinstrumentet utstedt på bakgrunn av sitt ansettelsesforhold mv. Normalt måtte man avkrevd legitimasjon fra hver bruker i denne forbindelse. Uansett ansvarsform, åpner hvitvaskingsrundskrivet for at kontrollen da kan gjennomføres ved at arbeidsgiveren garanterer for kundens identitet. Det er en forutsetning for slike ordninger at arbeidsgiveren har legitimert seg i henhold til ovenstående prosedyrer for bedriftskunder, selv om det altså ikke utstedes betalingsinstrument til bedriften som sådan, men kun til dens ansatte.

Legitimasjonsplikten må senest oppfylles i forbindelse med at kunden får utlevert betalingsinstrumentet hos finansinstitusjonen.

3.2.4.3 Utkontraktering ("out-sourcing")

I forhold til kunder som finansinstitusjonen ikke møter ansikt til ansikt i forbindelse med avtaleinngåelsen, åpner loven for at man kan gi andre rapporteringspliktige i oppdrag å foreta identitetskontrollen på dennes vegne ("out-sourcing"). Et slikt samarbeid fritar ikke finansinstitusjonen fra dens plikter etter loven, men er kun en hensiktsmessig måte for den å oppfylle sine forpliktelser.

I kredittkjøpsforhold er det åpnet adgang for at forhandler forestår legitimasjonskontrollen på vegne av foretaket. For foretak som henvender seg til

⁸² Se nærmere nedenfor under punkt 3.1.8

kundene direkte via fjernsalg (post, Internett og liknende), er aktuelle samarbeidspartnere, mer begrenset. En slik samarbeidspartner må være rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven § 4 første eller annet ledd ved siden av at den bør ha et landsdekkende filialnett. Det kan inngås avtaler med flere rapporteringspliktige, men det vil være tungvint og uoversiktlig. Det kan i praksis heller ikke inngås avtaler med konkurrenter som tilbyr tilsvarende produkter.

Den eneste reelle avtalepartner blir derfor kun Posten Norge AS. De tilbyr en tjeneste der rekommanderte sendinger utleveres personlig (PUM - Personlig Ulevering Mottakskvittering). Legitimasjonskontrollen gjennomføres i slike tilfeller ved at for eksempel et betalingsinstrument sendes ut med rekommandert A-post til kunden. Når sendingen hentes, vil kunden ved sin signatur bekrefte at sendingen er mottatt. Kunden vil samtidig måtte fremlegge slik legitimasjon som beskrevet over, som kontrolleres av postfunksjonæren. Postfunksjonæren skal (i) på samme måte som finansinstitusjonens egne medarbeidere ta kopi av legitimasjonen, påføre sitt navn i blokkbokstaver og signere kopien, samt (ii) sende kopien i lukket konvolutt til finansinstitusjonen til arkivering. Deretter utleveres betalingsinstrumentet. Mottakere som ikke kan forevise gyldig legitimasjon eller som ikke vil opplyse om personnummer får ikke sendingen utlevert. Da skal sendingen returneres.

Så vidt det er kjent for oss, har Posten inntil videre ikke rutiner på plass for å kopiere dokumentene, men kun å skrive dem av (herunder referansenummer på legitimasjonsdokumentet). Frem til Postens rutiner endres, forutsetter Kredittilsynet at kunden sender en bekreftet kopi av det aktuelle legitimasjonsdokumentet til finansinstitusjonen, og at den påser at kopien samsvarer med Postens avskrift av referansenummer med videre.

At en finansinstitusjon skal være avhengig av kun en aktør, er i seg selv utilfredsstillende. Dette har Finansieringsselskapenes Forening tatt opp i høringsuttalelsene uten at det er tillagt vekt. Undersøkelser viser imidlertid at den tjenesten Posten selger, ikke fungerer tilfredsstillende.

3.2.5 Situasjonen i de øvrige nordiske land

I Danmark heter del i lov 9.6.1993 nr. 348 om Forebyggende foranstaltninger mod hvidvasking af penge og finansiering av terrorisme (sist endret 6.6.2002) § 7:

“Legitimationkravene i §§ 4, 5 og 6 gælder ikke, når transaktionen gennemføres til en konto, hvis indehaver allerede er legitimeret, med mindre der er mistanke om, at transaktionen har tilknytning til hvidvasking af penge eller finansiering af terrorisme.”

En slik bestemmelse har tatt inn over seg de praktiske behov fremveksten av finansielle online/Internett tjenester krever og savnes i Norge.

I Sverige heter det i Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om åtgärder mot penningtvätt av 10.6.1999 i § 6 om ärenden som handläggs utan kundens närvaro:

“Identitetskontrollen bör genomföras med hjälp av uppgifter som företaget införskaffar skiftligen eller på annat sätt från kunden eller annan samt från interna register eller externa register tillgängliga hos kortutfärdare/tilverkare och myndigheter.

I sådana fall av distanskommunikation som kan etableras t.ex. via post, telefon, telefax eller dator, bör identitetskontrollen ske genom lämplig kombination av kontroll av

- 1. namntekning mot fotokopia av legitimationshandling,*
- 2. uppgifter om person- eller organisationsnummer, firma tecknare och styrelse,*
- 3. adress,*
- 4. kontokortsnummer, nummer på identitetshandling med uppgifter i företags egna register eller andra register,”*

I Finland har man kommet lenger med elektronisk ID slik at situasjonen og problemstillingene ikke blir helt sammenlignbare. Rahoitustarkastus (Finansinspektionen) har i et brev av 11.2.2004 skrevet om Identifisering av kunder, under punktet Telefonsjester og andra distanssjester uten e-legitimation:

“Finansinspektionen anser att det skall finnas klara regler for vilka tjenester som får tillhandahållas per telefon eller via Internett utan e-legitimation och at de skall begränsas till riskfria undantagsfall. Om banken tillhandahållar sådana tjenester skall den bygga upp et adekvat internt kontrollsystem, exempelvis tillräcklig dokumentation, bandring av samtal och loggliler. Innan tjänsten tas i drift skall riskerna kartläggas. Finansinspektionen anser att nya avtal inte bör inngås utan e-legitimation, eftersom det i regel inte kan anses vara säkert och riskfritt att inngå avtal eller identifiera en kund endast per telefon.”

I Finansinspektonens Publikationsserie, Ställningstagande K115/98 om Identifiering av kunder utan sammantraffande er det i punkt 3.2 - Inget sammanträffande med kunden (identifiering non-face-to-face), angitt 3 alternative prosedyrer:

- 1. Identifieringen utförs av någon annan anmälningspliktig eller ett ombud som fungerar som förmedlare av tjänsten*
- 2. Avtal, andra dokument eller värdepapper sänds som rekommenderad post till kunden*
- 3. Identifieringen av kunden baseras på den logiska helheten av de uppgifter kunden lämnat i avtal, kreditansökningar eller andra dokument.*

Under punkt 3 er det angitt at et kontonummer kan være et element ved identifisering.

Del er symptomatisk at i alle disse tre landene har man åpnet for å fravike kravet til personlig legitimasjonskontroll ved fjernlevering av finansielle tjenester. Bortsett fra i Finland har man heller ikke sett det som et realistisk alternativ at legitimasjonskontrollen skal utkontrakteres til annen rapporteringspliktig. I stedet har man åpnet for en mer generell vurdering med vekt på en kombinasjon av virkemidler der eksistensen og bruk av kontonummer i annen rapporteringspliktig bank er et sentralt element. Dette er også i tråd med artikkel 3 punkt 11 i endringsdirektivet 2001/97/EF.

Hvitvaskingsloven § 8 fjerde ledd åpner etter vår oppfatning for en tilsvarende løsning i Norge, men dette er det satt en stopper for gjennom Kredittilsynets rundskriv. Dette

setter norske virksomheter i en særegen konkurransemessig situasjon sammenlignet med våre nordiske naboland. EUs engasjement i dette spørsmålet har nettopp vært av hensyn til å oppnå harmoniserte regler på dette felt.

Dagens løsning kan også oppleves som sterkt etableringshindrende for nye aktører da det blir tilnærmet umulig å etablere en kundeportefølje uten på forhånd å ha etablert et filialnett. Videre kan det oppleves som konkurransevidende i disfavør av små tilbydere av finansielle tjenester og virker hemmende på konkurransen i lokale markeder, ved at kun tilbydere med lokal tilstedeværelse har en reell mulighet for å ha personlig kontakt med kunden.

Ulikhetene i regelverket innebærer også skjev konkurranse til fordel for aktører med grensekryssende virksomhet i annet EØS-land samtidig som det vil være en effektiv hindring for å tilby grensekryssende tjenester fra Norge til EØS-området.

I denne forbindelse kan det også være grunn til å minne om at långivere i ren egen interesse har behov for å kjenne sine kunder. Delte gjøres ved ulike former for kredittsjekker og samkjøring av kunderegistre mot offentlige registre for kontrollere og ajourføre opplysninger om navn, adresse og fødselsnummer. Vi vet at falske legitimasjonsdokumenter er utbredt og noe av sikkerheten ligger nettopp i å ha fleksible rutiner som kunden ikke lett kan tilpasse seg i uærlig hensikt.

På den annen side kan det anføres at hvitvaskingsregelverk er et vertslandsansvar, slik at alle virksomheter som opererer i Norge, enten de er norske eller utenlandske; skal følge de samme regler når det gjelder hvitvasking.

3.2.6 Kvalitative undersøkelser av kunder – bakgrunnsjekk mv.

Beskrivelsen foran omhandler lovsatte krav til kontroll av kundens identitet etter reglene gitt til forebygging av hvitvasking av penger. For å sikre sin soliditetsmessige posisjon, må finansinstitusjonen også gjennomføre en kredittvurdering av potensielle kunder før avtale inngås, samtidig som løpende kunder også fra tid til annen bør kredittvurderes. Slike rutiner behandles ikke her.

Ved etablering av kundeforhold bør finansinstitusjonen også undersøke andre aspekter ved kundeforholdet av renommémessig karakter. De samme forhold bør også regelmessig kontrolleres underveis i avtaleperioden.

Det er vanskelig å gjennomføre slike kontroller i forbindelse med etablering av kundeforhold med privatpersoner. Det er begrenset hvilke opplysninger man får tilgang til utenfra i forbindelse med disse undersøkelsene (utover det som opplyses i søknaden), samtidig som det etter regler om taushetsplikt og personvern er begrenset hvilke opplysninger om etablerte kundeforhold som finansinstitusjonen kan utveksle internt mellom dens selskaper. Det vises til Kredittilsynets rundskriv om taushetsplikt for mer om en finansinstitusjons muligheter for spredning av slik informasjon.

Ved etablering av kundeforhold til bedriftskunder, er informasjonstilfanget større, samtidig som begrensningene knyttet til personvern ikke gjør seg gjeldende i samme grad. Reglene om taushetsplikt til beskyttelse av privatpersoner gjelder imidlertid også for slike kunder, slik at spredning av opplysninger om kundeforhold fortsatt er underlagt visse skranker.

Det er viktig at finansinstitusjonen forut for inngåelse av avtaler med bedriftskunder, gjør skikkelige undersøkelser av hva slags virksomhet den aktuelle bedriftskunden driver. Slike opplysninger kan innhentes gjennom samtaler med og/eller besøk hos bedriftskunden, samtidig som de kan innhentes gjennom søk i offentlige registre og på Internett. Hvor grundige undersøkelser som skal gjennomføres, må bero på en konkret vurdering. Det har for eksempel vært en del oppmerksomhet på enkelte uheldige erfaringer med visse kategorier av internettselskaper med pyramidelignende struktur. Slike internettselskaper, samt selskaper som driver pengespill og enkelte andre typer selskaper, kan medføre en økonomisk risiko gjennom høye reklamasjonsrater ("charge-backs" - bransjemessig uttrykk utarbeidet og benyttet særskilt innenfor kredittkortvirksomhet), men kan også innebære en renommérisiko i videre forstand for finansinstitusjonen. Man bør således unngå å stå i avtaleforhold med bedrifter som etter en objektiv vurdering fremstår som tvilsomme eller som av andre grunner bør være uønsket for finansinstitusjonen.

Enkelte omstendigheter kan gi særlig grunnlag for nærmere undersøkelser av kunden underveis i avtaleforholdet. Dette gjelder blant annet:

- Nektelse av å gi nærmere opplysninger om visse forretningsaktiviteter.
- Tilbakeholdenhet med å tillate besøk på forretningsstedet.
- En villighet hos den potensielle kunden til å betale en høyere pris (kommisjonssats eller annen pris) enn hva som er vanlig.
- En inaktiv brukerstedsavtale som plutselig blir aktiv og preget av store transaksjoner.
- En potensiell kunde som lover et transaksjonsvolum som ikke synes økonomisk forklarlig i lys av kundens bakgrunn og øvrige aktiviteter.
- Transaksjoner og samlet omsetning som ikke fremstår som naturlig, tatt i betraktning den brukerstedskode og kundeprofil som kunden er tildelt.

Der finansinstitusjonen kan ha grunn til å stille spørsmålstegn ved en bedriftskunde, bør finansinstitusjonen foreta nærmere undersøkelser for å avkrefte eller bekrefte dens mistanke. Bekreftes mistankene, bør finansinstitusjonen vurdere å unnlate å inngå avtale med brukerstedet, eventuelt avvikle avtalen med bedriftskunden.

Det påpekes at disse undersøkelsene er svært viktige: Mangelfull kontroll av kundene, kan medføre store økonomiske tap. Dette tilsier at slike undersøkelser ikke bare skal foretas ved innledning av avtaleforholdet, men også underveis i avtaleforholdet.

Informasjon som innhentes gjennom undersøkelser av kunden, må dokumenteres, arkiveres og holdes oppdatert. Disse opplysningene skal ikke oppbevares i hvitvaskingsarkivet, men i selskapets alminnelige kundearkiv.

3.2.7 Undersøkelses- og rapporteringsplikt om mistenkelige transaksjoner

Unntaksvis kan det oppstå situasjoner der finansinstitusjonen får mistanke om at det finner sted transaksjoner ved hjelp av våre tjenester som kan ha tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller til tilfeller av terrorfinansiering.

Kredittilsynet angir følgende generelle momenter som kan gi grunnlag for slik mistanke om hvitvasking:

- Transaksjonen mangler et legitimt formål. Eksempel vil være der transaksjoner uten forklarlig grunn går frem og tilbake mellom flere institusjoner.
- Transaksjonen er usedvanlig stor eller kompleks, uvanlig i forhold til kundens kjente transaksjonsmønster, eller der bruksratioen er svært høy, også etter alminnelige standarder
- Transaksjonen går til eller fra utenlandske stater som ikke har gode hvitvaskingsbestemmelser, særlig ”skatteparadiser” med strenge sekretessebestemmelser og regler om skattefrihet.
- Større kontantnedbetalinger
- Svært høy bruksratio

Eksempler fra kortbransjen som kan gi grunnlag for mistanke er kombinasjoner av uforklarlig høye transaksjonsbeløp og reklamasjoner hos brukersteder. Et annet eksempel vil kunne være en vesentlig forøkning av brukerstedets omsetning. Dersom et brukersted plutselig flerdobler omsetningen og det ellers ikke finnes noen naturlig forklaring til dette, vil det kunne gi grunnlag for mistanke. En naturlig forklaring i et slikt tilfelle ville til eksempel kunne være en særs sesongbetont virksomhet (for eksempel skiutleievirksomhet eller liknende). For å oppdage slike store og unaturlige omsetningsøkninger vil for øvrig systemer for elektronisk overvåkning være helt essensielle. Av den grunn er dette også forutsatt som et krav etter hvitvaskingsloven § 15.⁸³

Det samme kan enkelte varekjøp (for eksempel hvitevarer eller møbler) eller kontantuttak av betydelig beløp over tid foretatt i Norge med kort utstedt i ”skatteparadiser”. Sistnevnte type transaksjoner kan gi grunnlag for mistanke om skatteunndragelser.

Reglene pålegger finansinstitusjonen å gjøre bruk av særskilte overvåkningssystemer som hjelpemiddel for å avdekke transaksjoner som kan stå i sammenheng med slik hvitvasking eller terrorfinansiering.⁸⁴ Selv om en finansinstitusjon benytter dette

⁸³ Se nærmere om dette nedenfor under punkt 3.4

⁸⁴ Se nærmere om dette nedenfor under punkt 3.4

systemet, plikter den enkelte ansatte selv å følge med for å avdekke transaksjoner som ikke fanges opp av systemet.

I ethvert tilfelle der man selv eller ved hjelp av systemet får mistanke, må det foretas særskilte undersøkelser av transaksjonen før man medvirker til at den gjennomføres. Dette kan gjøre det nødvendig å kontakte kunden i anledning saken. Likevel skal man verken orientere kunden eller andre utenforstående om ens mistanke og at man foretar slike undersøkelser, så det er av den største betydning at den enkelte går frem med varsomhet for å forhindre at mistanken gjøres kjent. I denne sammenheng vises det til problematikken de nye rapporteringspliktige står ovenfor (se nedenfor under kapittel 5, særskilt om revisorer og i noen grad også advokater). De ansatte er videre bundet av en ordinær taushetsplikt i forhold til utenforstående i slike tilfeller. Loven åpner imidlertid for at finansinstitusjonen uavhengig av taushetsplikten kan konsultere med andre banker, finansieringsselskaper og forsikringsselskaper når dette anses nødvendig som ledd i slike undersøkelser.

Dersom undersøkelsene ikke avkrefter mistankene, skal finansinstitusjonen kontakte ØKOKRIM.

Det fremgår av både hvitvaskingsforskriften og Kredittilsynets rundskriv at den ansatte i finansinstitusjonen alltid skal konsultere med den hvitvaskingsansvarlige dersom han får mistanke som beskrevet her. Den hvitvaskingsansvarlige er oppgitt som kontaktperson i hvitvaskingsspørsmål overfor eksterne myndighetsorganer, og er den eneste som skal forestå rapportering overfor ØKOKRIM.

I ethvert tilfelle der en ansatt rapporterer en mistenkelig transaksjon til den hvitvaskingsansvarlige, skal dokumentasjon av mistanken og de undersøkelser som er foretatt arkiveres, se punkt 3.2.8 nedenfor.

I tillegg til rapporteringspliktiges undersøkelsesplikt der transaksjonen i seg selv fremstår som mistenkelig, kan finansinstitusjonen pålegges av finansmyndighetene å rapportere enhver transaksjon som har tilknytning til et land som ikke har gjennomført

tilfredsstillende regler til forebygging av hvitvasking eller terrorfinansiering.⁸⁵ Videre kan finansinstitusjonen pålegges restriksjoner eller regelrett å avstå fra å gjennomføre transaksjoner som har tilknytning til slike stater.

I den grad finansinstitusjonen gis slikt pålegg, vil den hvitvaskingsansvarlige omgående orientere de ansatte om dette. Ved siden av at finansinstitusjonenes overvåkningssystemer innrettes til å fange opp slike transaksjoner, skal de ansatte i slike tilfeller rapportere alle transaksjoner som har tilknytning til slikt land til den hvitvaskingsansvarlige. Ingen instruks er gitt om slik særlig rapporteringsplikt per i dag.

3.2.8 Interne rutiner i finansinstitusjonen: Opplæring og arkivering av legitimasjonsdokumenter

Hvitvaskingsforskriften § 15 pålegger finansinstitusjonen å arkivere opplysninger knyttet til legitimasjonskontrollen i fem år etter at kundeforholdet opphører.

Dokumentene slettes innen ett år etter at oppbevaringsplikten er opphørt.

Oppbevaring av opplysninger knyttet til legitimasjonskontrollen skal alltid skje i form av kopi av disse dokumentene, som skal være av god kvalitet slik at bilde og navnetrekk er lett leselig. Avskrift av dokumentene er ikke tilstrekkelig. I tillegg skal følgende opplysninger fremgå av kopien:

- Hvem (foretak og person) som har foretatt legitimasjonskontrollen. Dette nedtegnes i blokkbokstaver, sammen med vedkommendes signatur og et ”rett kopi”-stempel. Slikt stempel kan fås hos den hvitvaskingsansvarlige.
- Dato for kontroll.

Der legitimasjonskontrollen er foretatt av Posten eller annen rapporteringspliktig, påføres disse opplysningene av den som utleverer kortet.

Inntil Posten har på plass en tilstrekkelig rutine for kopiering av legitimasjonsdokumentene, må finansinstitusjonen som nevnt innhente kopi av legitimasjonsdokumentene som finansinstitusjonen kontrollerer opp mot Postens notat

⁸⁵ Se ovenfor under punkt 2.2.1 om hvilke land dette gjelder

av opplysningene. I slike tilfeller skal den som utfører samsvarskontrollen hos finansinstitusjonen, påføre kopien av legitimasjonsdokumentet slike opplysninger som er nevnt over, og arkivere Postens bilag samt kopien i arkivet.

Ved siden av oppbevaringsplikt knyttet til legitimasjonskontrollen, skal finansinstitusjonen også oppbevare samtlige opplysninger knyttet til sine undersøkelser av mistenkelige transaksjoner. Slike dokumenter skal oppbevares i fem år etter at undersøkelsene ble gjennomført.

Opplysningene oppbevares i særskilt arkiv som forvaltes av den hvitvaskingsansvarlige. Den hvitvaskingsansvarlige kan fastsette rutiner for arkivering, for søk i arkivet samt for slettingsprosedyrer. Bruk av arkivet er underlagt finansinstitusjonens bestemmelser om banksekretesse. Arkivet skal kun konsulteres dersom man har et tjenstlig behov for dette, og opplysninger fra arkivet skal ikke spres med mindre og kun i den utstrekning man har tjenstlig grunn til dette. Arkivet er underlagt personopplysningslovens regler om behandling av personopplysninger.

Den hvitvaskingsansvarlige vil sørge for at enhver som utfører arbeid eller oppdrag for finansinstitusjonen får nødvendig opplæring i dette regelverket, herunder i identifikasjonen av mistenkelige transaksjoner. Slike kurs gjennomføres ved behov, som følge av utskiftning av arbeidskraft.

3.2.9 Den hvitvaskingsansvarlige i finansinstitusjonen

Hver finansinstitusjon plikter å utnevne en person på ledelsesnivå som skal sørge for den løpende etterlevelsen av hvitvaskingsreglene i virksomheten. Vedkommende blir også utnevnt som kontaktperson for eksterne myndighetsorganer på dette feltet ("hvitvaskingsansvarlig"). De ansatte i finansinstitusjonen er forpliktet til å etterleve de instruksjoner som den hvitvaskingsansvarlige måtte komme med i tilknytning til disse reglene.

3.3 Samspillet mellom elektronisk og manuell håndtering

Den nye hvitvaskingsloven setter krav om at finansinstitusjoner må ha på plass elektroniske overvåkningssystemer for å kunne være i stand til å oppdage mistenkelige transaksjoner innen automatiske tjenester som betalingstransaksjoner ved bruk av

Internett. Dette følger forutsetningsvis av hvitvaskingsloven § 15 og hvitvaskingsforskriften § 12.

Formålet med slike overvåkingssystemer er å identifiserer mistanke om at transaksjoner kan ha tilknytning til utbytte fra straffbare handlinger eller forhold som rammes av straffeloven §§ 147 a og 147 b.

Et elektronisk overvåkingssystem er et hjelpemiddel for å oppdage mulige mistenkelig transaksjoner, og eventuelle transaksjoner som slike system avdekker må kontrolleres og følges opp manuelt før de eventuelt rapporteres til ØKOKRIM.

Hvitvaskingsteknikker og metoder endres i takt med utvikling av de tiltak som er ment å forhindre slike. Det er en forutsetning at de lover og regler en utarbeider er dynamiske, slik at de til enhver tid kan endres i takt med de nyutviklede teknikker (et skritt foran, fremfor et skritt bak – tankegang, også kjent som et føre-var-prinsippet).

Problematikken en står ovenfor i gjennomføringen av hvitvaskingsreglene innenfor bank og finans er at de enkelte landene har ulike lov- og finanssystemer. De enkelte landene kan med dette ikke ta i bruk de samme tiltak for å nå det felles mål (behov for ulik teknisk gjennomføring).

Et nøkkelelement i arbeidet mot hvitvasking er at de enkelte land utvikler systemer for å overvåke sine egne interne finanssystemer (monitoring), herunder også et effektivt system til å kunne evaluere hvorvidt disse systemene til enhver tid oppfyller de krav som internasjonal standard setter. Hertil et dynamisk regelsett som gjør overvåkingen mulig rettslig sett. Ovenstående er for så vidt forutsetninger lagt til grunn i FATFs anbefalinger for at arbeidet mot hvitvasking skal bli mest mulig effektivt.

”Kjenn din kunde” – prinsippet er, som beskrevet i kapittel 3.2 ovenfor, en viktig forutsetning for gjennomføring av hvitvaskingsreglene. Prinsippet anses internasjonalt for å være et av de viktigste virkemidler for å hindre at finansielle systemer misbrukes til hvitvasking av utbytte. Videre kan det presiseres at elektronisk overvåkning er en nødvendighet i gjennomføringen av ”kjenn din kunde”-prinsippet. Et annet vesentlig

prinsipp med hensyn til en overordnet risiko/hvitvaskingshåndtering er gjennomføring av ”kjenn dine systemer”-prinsippet.

Det fremgår av hvitvaskingsloven § 15 at de rapporteringspliktige plikter å etablere elektroniske overvåkningssystemer som skal fange opp mistenkelige transaksjoner og hvitvasking av penger. Systemene skal kunne overvåke og identifisere mistenkelige transaksjoner. Uavhengig av et slikt system har den ansatte fortsatt en selvstendig plikt til å undersøke og melde fra dersom det oppstår mistanke om hvitvasking eller terrorfinansiering.

De elektroniske overvåkningssystemene er p.t. ikke fullstendige med tanke på hvilke krav som er satt til disse. Finansinstitusjonene er imidlertid langt på vei med et samarbeid seg imellom for å utvikle og tilpasse slike systemer og de fleste har nå implementert gode løsninger på området.

3.4 Elektronisk overvåking – metoder og teknikker

3.4.1 Bakgrunn/Formål

Økonomisk kriminalitet er blitt en kritisk foretningsrisiko for finansinstitusjonene og virksomhetene trenger å identifisere de konkrete risikoene, overvåke og respondere i forhold til behov for forebyggende og avdekkende tiltak, granskningsberedskap og god internkontroll og revisjon.

Som allerede nevnt, måtte finansinstitusjonene innen utgangen av 2004 etablere elektroniske overvåkingssystemer, som følge av en ny bestemmelse i hvitvaskingsregelverket. Formålet med slike overvåkingssystemer er å identifisere mistanke om at transaksjoner kan ha tilknytning til utbytte fra straffbare handlinger eller forhold som rammes av straffeloven §§ 147 a og 147 b.

Et elektronisk overvåkingssystem er et hjelpemiddel for å oppdage mulige mistenkelig transaksjoner. Det er viktig å presisere at eventuelle transaksjoner som slike system

avdekker må kontrolleres og følges opp manuelt før de eventuelt rapporteres til ØKOKRIM.⁸⁶

Nedenfor følger en nærmere beskrivelse av hva lovgiver har ment er nødvendig at et elektronisk overvåkingssystem skal innbefatte. At rapporteringspliktige i finansinstitusjoner skal ha slike innretninger følger som nevnt forutsetningsvis av hvitvaskingsloven og –forskriften. Bestemmelsen om å pålegge etablering av slike overvåkingssystemer for å oppdage mistenkelige/hvitvaskingstransaksjoner ble gitt i lovs form etter særskilt anmodning fra Datatilsynet.

3.4.2 Arbeidsgruppen Elektronisk Overvåking

Arbeidsgruppen Elektronisk Overvåking ble opprettet i mars 2002 av Utvalg mot økonomisk kriminalitet. Gruppen er satt sammen av personer med særskilt kompetanse på området, herunder særlig representanter fra finansbransjen og andre aktører med interesse og kunnskap for hvilke type forutsetninger som skal ligge til grunn for løsningen slik at den er i stand til å ”gi alarm” når de gitte forutsetningene er oppfylt.

Gruppens mandat var blant annet å utarbeide en ”kravspesifikasjon for et elektronisk overvåkingssystem for avdekking av transaksjoner som kan mistenkes for å være ledd i hvitvasking av penger og/eller bedrageri mot finansinstitusjonen”. Som nevnt ovenfor, ligger det avgjørende element i å opprette riktige forutsetninger for systemet som vil være typiske for transaksjoner som er mistenkelige og derav vil kunne utløse en eventuell rapporteringsplikt. Hensikten er at den elektroniske overvåkingen skal lette og effektivisere arbeidet med å finne fram til de transaksjoner som kan være å anse som mistenkelige, og da i ytterste konsekvens et ledd i en hvitvaskingsprosess.

3.4.3 Identitetskontroll

Løsningen for den elektroniske overvåkingen har ikke til hensikt å foreta identitetskontroll. Overvåkingssystemet skal foreta en ”grovanalyse” av transaksjoner og automatisere denne undersøkelsesdelen så langt det er forsvarlig. Identitetskontrollen på den andre siden er en manuell kontroll og kan således ikke automatiseres på samme

⁸⁶ Se i denne sammenheng nærmere under punkt 3.4.10 nedenfor om effektivitetshensyn

måte. Her er man avhengig av en mer skjønnsmessig vurdering som maskinene enda ikke er i stand til å utføre for oss.

Identitetskontrollen vil selv etter implementeringen av et elektronisk overvåkningssystem fortsatt måtte bli ivaretatt igjennom ”kjenn din kunde”-prinsippet.⁸⁷ Det man imidlertid vil stille som krav til systemløsning, er at det skal være mulig å knytte seg elektronisk til registre for navnekontroll fra dagens eksisterende bankapplikasjoner. Det var heller ikke unormalt før at saksbehandlere i en finansinstitusjon tok kontakt med en annen finansinstitusjon for å utveksle informasjon. Hensikten med løsningen for elektronisk overvåkning er imidlertid at man skal kunne automatisere denne prosessen ytterligere.

Her mener oppgaveskriverne at det nødvendigvis må ligge særdeles restriktive krav for tilgang til slik informasjon, samt underlagt strenge sikkerhetsmessige krav for oppbevaring. I motsatt fall vil dette fort kunne medføre brudd på personvernlovgivningen som Datatilsynet umiddelbart vil kunne finne krenkende. Det er nødvendig å presisere at det her langt på vei menes på tvers av institusjonene. For eksempel skal DnB NOR kunne korrespondere med Storebrand Bank. Dette vil til en grad også falle inn under den undersøkelsesplikt som er pålagt rapporteringspliktige.⁸⁸ Man vil nok ikke påberope brudd på plikt om dette samarbeidet ikke har funnet sted, men det må antas rimelig sterkt at slikt samarbeid institusjonene seg i mellom oppfordres. Videre er denne formen for samarbeid og unntatt taushetsplikt etter hvitvaskingsloven § 11 annet ledd, som innebærer at rapporteringspliktige uten hinder av lovfestet taushetsplikt kan utveksle opplysninger om kunder som ledd i tiltak mot å hindre hvitvasking av utbytte.⁸⁹

3.4.4 Rapporteringsplikt

Det er videre også rimelig klart at selve rapporteringen ikke kan være en del av den jobb systemet for den elektroniske overvåkingen skal foreta. Det er i denne sammenheng tilstrekkelig å konstantere at slike systemer ikke er i stand av seg selv til å kunne

⁸⁷ Se nærmere om prinsippet i kapittel 3.2 ovenfor

⁸⁸ Se nærmere under punkt 3.5 nedenfor

⁸⁹ Les mer om dette under punkt 3.7 nedenfor

gjennomføre undersøkelser som ”bekrefter eller avkrefter mistanke” i henhold til hvitvaskingsloven § 7. Således benyttes disse til å utsondere etter parameterverdier som man finner vil avdekke transaksjoner som kan være mistenkelige. Heretter må naturligvis mennesket komme inn og benytte skjønn for å foreta selve undersøkelsen av de transaksjonene som overvåkningssystemet har avdekket.

3.4.5 Profilbasert

Systemet skal være profilbasert, med en kontogruppetilnærming. For å forenkle arbeidet med å etablere kontoprofiler er det nødvendig å gruppere kontiene. En kontogruppe tildeles en gruppeprofil som til eksempel kan tilsi en bestemt lønnsinntekt eller lignende. Profilen til en konto sett i sammenheng med en gitt handling kan sammen gi grunnlag for en varslings. Kontogruppens normalbruk må kunne defineres ut fra kjente verdier eller verdier som må bli gjort kjent for systemet. For eksempel lønn, pensjon, omsetning og liknende.

3.4.6 Handlingsbasert

Systemet skal også kunne beskrive en type handling, hvor en type handlingstilnærming er relatert til kontogruupper. Type mistenkelig handling er en transaksjon som systemet skal defineres til å reagere på. Et eksempel her kan være at det plutselig begynner å komme inn store innskudd fra samme avsender jevnlig (handling).⁹⁰ Dersom mottakerkontoen tilhører en kontogruppe hvor slik handling ikke er naturlig skal systemet gi varsel. Handlinger er naturlig knyttet til kontogruupper, men utgangspunktet for reaksjonen er type mistenkelig handling.

3.4.7 Tilknytning til registre

Systemet skal være tilknyttet registre som er i stand til å gjenkjenne næringskoder, navnekontroll, mønstergjenkjenning. Systemet skal benytte seg av navnekontroll mot lister over mistenkelige/kriminelle personer og organisasjoner, samt ikke samarbeidsvillige land.⁹¹

⁹⁰ Se for øvrig eksemplene under punkt 1.4.6 ovenfor

⁹¹ Se om ”non-cooperative countries” i FATFs ”40 recommendations”

Denne tilknyttingen vil på en måte tilsvare en annen spesifikk forutsetning som er lagt til grunn i systemet for varsling. På samme måte som en tenker seg at systemet skal ”gi alarm” når en gitt forutsetning er oppfylt (for eksempel hyppige innskudd i kontanter), skal systemet kunne ”gi alarm” dersom slik forutsetning er oppfylt og eventuelt kombinert med at konto tilhører navn som finnes på liste over mistenkelig/kriminell person.

3.4.8 Nærmere om systemets funksjon i arbeidet mot hvitvasking

Hensikten med elektronisk overvåkning vil være at finansinstitusjonen tar utgangspunkt i de meldingene den mottar fra systemet. Meldinger vil mottas i henhold til de parametere man har lagt opp til at skal undersøkes nærmere. Parameterverdier vil for eksempel være sterk økning i omsetning på kontoen, hyppige eller store kontantinnskudd, omsetning på konto som står i misforhold til inntekt og så videre.⁹²

Meldingene som mottas skal vurderes på skjønnsmessig grunnlag av person med type analytikerbakgrunn som kjenner til ulike mønster og hva som må oppfattes som unormalt. Optimalt sett vil denne personen også ha god kjennskap til hvitvaskingsreglene og hva som skal til for at en transaksjon anses mistenkelig etter hvitvaskingsloven. Personen vil dertil kunne vurdere hvorvidt denne meldingen faktisk faller inn under begrepet ”mistenkelig transaksjon” og er gjenstand for rapportering. I praksis vil denne personen sannsynligvis først gjøre sin vurdering og eventuelt oversende denne informasjonen til institusjonens hvitvaskingsansvarlig som foretar beslutning om hvitvaskingsmelding skal sendes. Den elektroniske overvåkingen skal således være et hjelpemiddel for den rapporteringspliktige, ikke et substitutt.

3.4.9 Systemer utviklet i henhold til kravspesifikasjon

Det kanskje mest kjente systemet som er utviklet i hvitvaskingsøyemed er utarbeidet i samarbeid mellom IT-selskapet SAS Institute og konsulentselskapene Accenture.⁹³ I dag benyttes dette blant annet av de to største bankene i Norge, Nordea og DnB NOR. Sistnevnte har, som Norges største finanskonsern, daglig 3 millioner transaksjoner som anti-hvitvaskingsløsningen til SAS Institute filtrerer og velger ut de som anses

⁹² Se nærmere om mistankekravet under punkt 3.6.4 nedenfor

⁹³ Systemet kalles ”SAS Anti-Money Laundering”

mistenkelige.⁹⁴ Dette da etter bestemte parameterverdier, definerte regler og scenarioer oppsatt av banken som beskrevet ovenfor. Et annet såkalt deteksjonssystem er utviklet av selskapet Secana AS, tidligere eid av Europay Norge AS. Selskapet har eksistert i lang tid og utviklet flere overvåkningssystemer tilpasset overvåkning av transaksjonsstrømmen i forhold til betalings- og kredittkortutstedere. Secanas system benyttes etter det oppgaveskriverne kjenner til av de største kortutstederne og transaksjonsinnsamlerne i Norge.

3.4.10 Innsendelse og mottak - effektivitetshensyn

Hensikten med gjennomføringen av elektronisk overvåkning har naturligvis nær tilknytning til en effektiv håndhevelse av hvitvaskingsloven, med særlig tanke på innrapportering av hvitvasking til ØKOKRIM. Uten innrapporteringen mister hvitvaskingsloven mye av sin betydning. Når man så har pålagt de rapporteringspliktige å iverksette et slikt system forutsetter dette også at ØKOKRIM sin hvitvaskingsenhet er i stand til å behandle alle hvitvaskingsmeldingene som kommer inn. En må nødvendigvis forutsette at innføring av en plikt til å ha slike systemer vil føre til en økning i antall innrapporterte saker.

Det har tidligere vært rettet en del kritikk mot ØKOKRIMs evne til å motta og behandle innrapporterte saker. En del av kritikken kan i en viss grad sies å har vært berettiget. Ettersom ØKOKRIM frem til dags dato kun har hatt anledning til å motta hvitvaskingsmeldinger sendt per telefaks, må det antas at dette har skapt et urovekkende stort behov for ressurser. Når vi, som vist under punkt 1.4.2 ovenfor, ser at det i 2004 ble innsendt mer enn 6 000 hvitvaskingsmeldinger og siden ØKOKRIM kun har en håndfull spesialletterforskere til å behandle disse, er det logisk å anta at antallet meldinger i medhold av hvitvaskingsloven sprenger ØKOKRIMs kapasitet.⁹⁵

⁹⁴ SAS Perspektivet nr. 1:05, informasjonen er tilgjengelig på

<http://www.sas.com/offices/europe/norway/kundehistorier/dnbnor2.html>

⁹⁵ Se for eksempel artikkel i Aftenpostens morgenutgave 18. februar 2004 side 10, tilgjengelig på <http://www.aftenposten.no/nyheter/okonomi/article733752.ece>

Også Dagens Næringsliv har rettet sterk kritikk mot ØKOKRIMs system til å motta hvitvaskingsmeldinger.⁹⁶ Avisen kommenterer at det må være uttrykk for en kraftig feilprioritering når ØKOKRIMs hvitvaskingsenhet har datautstyr som verken kan motta meldinger elektronisk eller analysere de innkomne meldinger, og at dette er spesielt underlig når bankene blir pålagt å ha et elektronisk system for overvåkning av transaksjoner - et system ØKOKRIM selv ikke har. Denne kritikken er tatt til etterretning av ØKOKRIMs hvitvaskingsteam. Riktignok har ØKOKRIM påpekt at oppslaget ikke var utløsende for ØKOKRIM, da de for en tid tilbake igangsatte utvikling på området, herunder introduksjon av ny teknologi.

ØKOKRIM har innsett sin manglende kapasitet og behovet for å effektivisere behandlingsprosessen, og har av den grunn opprettet det såkalte prosjekt ELMO (står for elektronisk mottak). Prosjektet omfatter arbeidet med elektronisk mottak av hvitvaskingsmeldinger og innføringen av et nyutviklet datasystem for behandling av slike meldinger. I realiteten dreier det seg strengt tatt ikke om et nytt system men om å ta i bruk et allerede eksisterende system som går under navnet Altinn. Dette er for så vidt det samme systemet som blant annet Skatteetaten benytter i forbindelse med elektronisk innsendelse av selvangivelser. I følge ØKOKRIM skal de være i stand til å motta de første meldingene elektronisk gjennom Altinn-systemet i løpet av høsten.⁹⁷

ØKOKRIMs oppdatering i denne sammenheng er av helt essensiell karakter. Etter hvert som både rapporteringspliktige får sitt elektroniske overvåkningssystem implementert og ØKOKRIM får tatt i bruk sine oppdaterte og tilpassede systemer for mottak av meldinger, vil man samlet kunne stå langt sterkere i kampen mot hvitvasking.

⁹⁶ Se artikkel i Dagens Næringsliv 17. januar 2005, tilgjengelig på <http://www.dn.no/forsiden/kommentarer/article416585.ece>

⁹⁷ ØKOKRIMs hvitvaskingsteam sitt nyhetsbrev nr. 2 mai 2005

3.5 Undersøkelsesplikten

3.5.1 Krav til undersøkelser

I henhold til hvitvaskingsloven § 7 skal finansinstitusjonen foreta ”nærmere undersøkelser for å få bekreftet eller avkreftet mistanken”. Ordlyden tilsier at det må foretas en eller annen form for undersøkelse. Rent praktisk hvordan og hvilke undersøkelser skal foretas, følger ikke umiddelbart av verken loven, forarbeidene eller forskriften. Det kan derfor ikke kreves særlige omfattende undersøkelser av finansinstitusjonene etter gjeldende rett. Også den usikkerhet som knytter seg til undersøkelsesplikten, kan få finansinstitusjoner til å vegre seg fra å melde fra om mistenkelige forhold. I denne sammenheng vil antakeligvis veiledning fra ØKOKRIM spille en sentral rolle.

Det må sørges for at undersøkelsesplikten kvalitetssikres for å opprettholde alminnelige rettsikkerhetsgarantier. Det er viktig å unngå at personer som ikke har befatning med hvitvasking havner i hvitvaskingsregisteret som følge av uklarhet i reglene knyttet til undersøkelses- og rapporteringsplikt. Eksempelvis vil hensynet til finansinstitusjonens kunder kunne tilsi at det burde kreves omfattende og grundige undersøkelser før MT-melding sendes ØKOKRIM. Pålegges finansinstitusjonen plikt til å foreta grundigere undersøker, vil flere MT-meldingene ha informasjon av verdi. Ikke minst vil det av hensyn til ØKOKRIMs arbeidskapasitet være hensiktsmessig at undersøkelsesplikten utvides. Derimot vil en mer omfattende undersøkelsesplikt medføre en betydelig belastning for rapporteringspliktige. Om rapporteringspliktige de lege ferenda burde vært pålagt å foreta grundigere undersøkelser, er derfor ikke opplagt.⁹⁸ Mye kan imidlertid tyde på at ØKOKRIM inntar det motsatte standpunkt, jf. blant annet terminologiendringen i tilknytning til hvitvaskingsmeldinger.⁹⁹

Det kan videre reises spørsmål om hvilke undersøkelser finansinstitusjonen lovlig kan foreta. Dersom det foretas eksterne undersøkelser, må institusjonen utføre sine undersøkelser i henhold til lovbestemt taushetsplikt om kunders forhold eller lignende

⁹⁸ Se Niels Kristian Axelsen og Roald Hopsnes, *Hvitvaskingsloven*, TfS 1, 2005

⁹⁹ Se ovenfor under punkt 2.1.1

overholdes.¹⁰⁰ Det gjelder både i forhold til andre institusjoner og offentlige myndigheter i Norge og andre land. Også offentlig tilgjengelige kilder som Brønnøysundregistrene, ligningsopplysninger og eventuelle regnskap kan være av interesse for å understøtte eller avkrefte mistanke om hvitvasking. Hvitvaskingslovens § 11 annet ledd fastsetter en ny bestemmelse som innebærer at finansinstitusjoner i henhold til lovens § 4 første ledd nr. 1 uavhengig av lovbestemt taushetsplikt kan *”utveksle nødvendige kundeopplysninger seg imellom når det anses nødvendig som ledd i undersøkelser av mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utnytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av straffeloven § 147a eller § 147b.”*¹⁰¹ Denne bestemmelsen opphever således taushetsplikten mellom finansinstitusjoner hvor opplysningen er nødvendig for å foreta undersøkelser som nevnt i hvitvaskingsloven § 7. Andre rapporteringspliktige grupper har ikke hjemmel til å få utlevert taushetsbelagte opplysninger.¹⁰²

Det er i utgangspunktet store betenkeligheter knyttet til å oppheve taushetsplikt. Nevnte løsningen i hvitvaskingsloven har derfor gode grunner for seg.

3.5.2 Nærmere om rapporteringsplikten

I følge hvitvaskingsloven § 7 andre ledd skal finansinstitusjonen av eget tiltak oversende opplysningene til ØKOKRIM, dersom undersøkelsene ikke avkrefter mistanken. Kravet til mistanken er ikke strengere for at finansinstitusjonen skal melde fra til ØKOKRIM, enn det som utløser plikt til å foreta undersøkelser, hvilket kan medføre at ØKOKRIM vil få mange ugrunnede meldinger.

Den som oppfyller sin forpliktelse til å melde fra ved mistanke om hvitvaskingstransaksjoner etter hvitvaskingsloven, kan ikke straffes for brudd på taushetsplikten. Dette følger allerede av plikten i hvitvaskingsloven § 7. Videre følger det av § 11 at *”Opplysninger som i god tro meddeles ØKOKRIM etter § 7, er ikke brudd på taushetsplikt og gir ikke grunnlag for erstatning eller straff.”*

¹⁰⁰ Jf. finansieringsvirksomhetsloven §§ 2a-13 og 3-14

¹⁰¹ Se om dette nedenfor under punkt 3.7

¹⁰² Se nærmere Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) s. 90

En rapporteringspliktig som sender MT-melding uten at vilkårene i lovens § 7 er oppfylt, har således ikke rapportert etter paragrafen. Bestemmelsen i § 11 vil gi straffritak og erstatningsfrihet for disse tilfellene forutsatt at rapporteringspliktige har handlet i aktsom god tro.

3.6 Rapporteringsplikten i medhold av hvitvaskingsloven

3.6.1 Innledning

Det følger av hvitvaskingsloven § 7 når finansinstitusjoner og andre rapporteringspliktige skal foreta undersøkelser og eventuelt innrapportere opplysninger til ØKOKRIM.

Hvitvaskingsloven § 7 ”Undersøkelses- og rapporteringsplikt” lyder som følger:

”Dersom rapporteringspliktige har mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til forhold som rammes av straffeloven § 147 a eller § 147 b, skal det foretas nærmere undersøkelser for å få bekreftet eller avkreftet mistanken. Plikten gjelder også for den rapporteringspliktiges ansatte.

Dersom undersøkelsene ikke har avkreftet mistanken, skal den rapporteringspliktige av eget tiltak oversende opplysninger til ØKOKRIM om den aktuelle transaksjonen og om de forhold som har medført mistanke. Den rapporteringspliktige og ansatte skal på forespørsel gi ØKOKRIM alle nødvendige opplysninger om transaksjonen og mistanken.

Kunder eller tredjepersoner skal ikke gjøres kjent med at det er blitt oversendt opplysninger til ØKOKRIM.”

Finansinstitusjonen skal altså foreta undersøkelser når den ”har mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av en straffbar handling...”. Som vi har sett ovenfor under punkt 1.4.6, er finansinstitusjonene svært utsatt for å bli misbrukt til å hvitvaske utbytte fra straffbare handlinger. Det er således mange forskjellige forhold som kan utløse plikten til å foreta nærmere undersøkelser. Bestemmelsen i

hvitvaskingsloven § 7 oppstiller det som blir betegnet som et mistankekrav, et tilknytningskrav og et kriminalitetskrav.¹⁰³

Alle mistenkelige transaksjoner skal alltid undersøkes. Det er vanskelig å si noe generelt om hvor grundig en nærmere undersøkelse må gjøres. Dette vil variere avhengig av hva mistanken bygger på, hvor konkret den er, og hvilke muligheter man har for å skaffe mer informasjon.

Dersom mistanken ikke avkreftes etter nærmere undersøkelser, skal det sendes rapport til ØKOKRIM. Kunden eller klienten skal altså ikke gjøres kjent med at transaksjonen rapporteres til ØKOKRIM og gjennomføringen av transaksjonen skal ikke foretas før ØKOKRIM er underrettet. Imidlertid er det unntak fra dette dersom det ikke er mulig å la være eller dette vil vanskeliggjøre etterforskningen.

Det påhviler de fleste rapporteringspliktige aktører en eller annen form for lovbestemt taushetsplikt.¹⁰⁴ Hvitvaskingsloven har bestemmelse som unntar den rapporteringspliktige fra taushetsplikten, både når det gjelder straffeansvar og erstatningsansvar, dersom vedkommende har rapporteringsplikt. I tillegg er man fritatt for ansvar vedrørende taushetsplikten dersom man er i tvil om rapporteringsplikten og i god tro gir opplysninger til ØKOKRIM. Som ellers i norsk rett vil nok dette innebære et krav om aktsomhet hos den som overtrer taushetsplikten i tråd med denne bestemmelsen. Imidlertid tilsier hensynet til reglenes effektivitet at aktsomhetsnormen ikke settes for streng.

3.6.2 Tilknytningskravet

Det følger som nevnt av lovens § 7 at rapporteringspliktige skal undersøke transaksjoner som *”har tilknytning til”* utbytte av en straffbar handling.

Tilknytningskravet er oppfylt både der den som søker bistand hos finansinstitusjonen bare bistår den som har begått den straffbare handling å hvitvaske utbytte og der den som søker bistand hos finansinstitusjonen selv har utført den straffbare handling. Det foreligger med andre ord ikke et skille mellom medvirking eller bistand til hvitvasking.

¹⁰³ Niels Kristian Axelsen og Roald Hopsnes, *Hvitvaskingsloven*, TfS 1, 2005, s. 24

¹⁰⁴ Se for eksempel i punkt 4.2.1 og 4.2.3 nedenfor

3.6.3 Kriminalitetskravet

Kriminalitetskravet eller ”*utbytte fra straffbar handling*”, reiser en del vanskelige tolkningsspørsmål. Formuleringen er hentet fra straffeloven § 317 og det nærmere innhold er drøftet i denne bestemmelsens forarbeider, i rettspraksis og den strafferettslige litteraturen. Både tilknytningskravet eller kriminalitetskravet kan derfor utledes herav og er således tilstrekkelig presist utformet.

Finansieringsvirksomhetsloven § 2-17 opererte tidligere med et krav om at utbyttet stammet fra en straffbar handling med strafferamme på over seks måneder. I hvitvaskingsloven er strafferammebegrensningen fjernet. Når det i hvitvaskingsloven er tilstrekkelig at mistanken retter seg mot en transaksjon som har tilknytning til en ubestemt straffbar handling, sikrer det en større klarhet. Det vises for øvrig i denne sammenheng til terminologiendringen som omhandlet i punkt 2.1.1, hvor det fremkommer at den ubestemte straffbare handlingen ikke behøver å påvises av rapporteringspliktige ved innsendelse av MT-melding til ØKOKRIM:

En generell regel om at undersøkelses- og rapporteringsplikten inntreffer ved mistanke om at en transaksjon har tilknytning til utbytte av enhver straffbar handling, vil være enklere å praktisere for rapporteringspliktige og deres ansatte. Det er heller ikke i de andre nordiske land fastsatt en tilsvarende strafferammebegrensning som denne i finansieringsvirksomhetsloven § 2-17.¹⁰⁵ Dette var også arbeidsgruppen og departementets begrunnelse for å fjerne seks måneders kravet.¹⁰⁶ Samtidig kan det reises spørsmål om ikke endringen samtidig utvider rapporteringsplikten til så mange tilfeller at mistankekravet i større grad åpner for tvil. Hertil har også ØKOKRIMs hvitvaskingsteam sørget for en begrepsendring på området som åpner for en enda videre fortolkning av hva som er gjenstand for innrapportering for finansinstitusjonene.¹⁰⁷ I realiteten medfører dette at rapporteringspliktige i mindre grad trenger ta stilling til hvorvidt transaksjonen er tilknyttet en straffbar handling. Terminologiendringen skulle

¹⁰⁵ Jf. den danske hvitvaskingsloven av 30. august 2002 nr. 734 §10 jf. § 2

¹⁰⁶ Se Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 54

¹⁰⁷ Se nedenfor under punkt 5.3 om MT-meldinger/HV-meldinger

således få betydning i sammenheng med tilknytningskravet, kriminalitetskravet og mistankekravet med tanke på innrapportering.

3.6.4 Mistankekravet

I følge hvitvaskingsloven § 7 utløses rapporteringsplikten ved ”*mistanke*” om hvitvaskingstransaksjoner. Sammenhengen med kriminalitetskravet viser at det ikke kreves mistanke om en konkret straffbar handling eller bestemt type straffbar handling.¹⁰⁸

Innholdet i mistankekravet kan deles i to; kravet til grunnlaget for mistanken og kravet til sannsynlighet for at mistanken er riktig. Selv om det er nær sammenheng mellom de to sidene, er det prinsipielt to forskjellige spørsmål. Hva som kreves av grunnlag for å etablere mistanke, er delvis regulert i forskriften. I følge hvitvaskingsforskriften § 11 første ledd kan grunnlag for mistanke for eksempel være at: ”... *transaksjonen synes å mangle et legitimt formål, er usedvanlig stor eller kompleks, er uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige eller personlige transaksjoner, foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking eller terrorfinansiering, eller på annen måte har en uvanlig karakter.*”

I det følgende gis det noen eksempler fra bank og finans i tilknytning til vilkårene i forskriftens § 11, basert på opplytningen i Kredittilsynets rundskriv.¹⁰⁹

”...*transaksjonen er usedvanlig stor eller kompleks, eller uvanlig i forhold til kundens kjente forretningsmessige virksomhet eller personlige kundeforhold...*”. En viktig presisering i denne sammenheng er at en transaksjon kan være stor i forhold til én kunde, mens den er helt normal i forhold til en annen. ”Kjenn din kunde”-prinsippet¹¹⁰ blir særskilt viktig i slike tilfeller. Videre kan det tenkes kunder som plasserer kapital i objekter som ikke har naturlig forbindelse med kundens normale virksomhet.

¹⁰⁸ Se Ot.prp. nr. 22 (1995–1996) side 23

¹⁰⁹ Se Kredittilsynets rundskriv 9/2004 s. 24-25

¹¹⁰ Se ovenfor under punkt 3.1

”...transaksjonen foretas til eller fra en kunde i et land eller område som ikke har tilfredsstillende tiltak mot hvitvasking eller terrorfinansiering...”. FATF har et internettside med nyttig bakgrunnsinformasjon og liste over land og territorier som ikke samarbeider i kampen mot hvitvasking og terrorfinansiering. Endringer i denne listen publiseres på Kredittilsynets hjemmesider. Særlig aktsomhet må vises i forhold til transaksjoner utenfor FATF – området.

”...transaksjonen synes å mangle et legitimt formål...”. Eksempler på dette er et oppdrag hvor pengesummen skal gå frem og tilbake mellom ulike konti, for eksempel innen en gitt tidsramme, eller at samme beløp går frem og tilbake mellom ulike institusjoner. Videre kan det tenkes at en større sum splittes i flere mindre summer (så kalt ”smurfing”¹¹¹), men samles igjen på en ny konto eller at det opprettes flere bankkonti med mindre beløp som til sammen utgjør et betydelig beløp.

.”...transaksjonen har på en eller annen måte uvanlig karakter...”. Som eksempler kan nevnes:

- rask og ekstraordinær nedbetaling av lån, herunder nedbetaling med kontanter
- vesentlig misforhold mellom dokumentert betjeningsevne (inntekter, formue m.v.),
- lånebeløpet og avtalte nedbetalingsbetingelser
- bankremisser som fornyes eller benyttes til kjøp av ny(e) bankremisse(r)
- giro betalt kontant
- veksling av sedler fra gamle til nye, fra små sedler til store eller til kontanter i utenlandsk valuta
- kontant kjøp av lett innløselige betalingsmidler, f.eks., bankremisser, innskuddssertifikater, reisesjekker o.l.
- bruk av ukurante betalingsmidler
- store og/eller hyppige kontanttransaksjoner
- større eller mindre innskudd på samme konto fra forskjellige personer og/eller med geografisk spredning
- bruk av betalingskort til uvanlig mange store transaksjoner over et kort tidsrom

¹¹¹ Se nærmere ovenfor i punkt 1.4.6.4

Oppramsingen forutsetter at det foreligger objektive holdepunkter. Rene subjektive antagelser hos rapporteringspliktige vil ikke utløse undersøkelsesplikt.

Større uklarhet knytter det seg imidlertid til sannsynlighetskravet. Etter ordlyden kreves det ikke kvalifisert mistanke i form av sannsynlighetsovervekt. Men hvor sterk mistanken må være før undersøkelsesplikten inntre, følger ikke av ordlyden. I forarbeidene til loven er dette spørsmålet meget sparsommelig drøftet. Arbeidsgruppen som fremmet forslag til hvitvaskingsloven antok riktignok at ”diffus” mistanke kunne gi grunnlag for mistanke som var omfattet av undersøkelses- og rapporteringsplikten. Dette tiltrådte departementet.¹¹² Hvor konkret mistanken må være, går imidlertid mer på grunnlaget for mistanken enn sannsynlighetsgraden. Uttalelsen forutsetter at sannsynligheten ikke behøver å være høy. Det vises her også til Innst. O. nr. 50 (1995–96) der Finanskomiteens flertall bl.a. uttalte at *”dersom mistanke ved en transaksjon er generell og ikke kan knyttes til en bestemt type kriminalitet, skal det likevel foretas undersøkelser og rapporteres til ØKOKRIM”*

Praksis som vokste frem i forhold til meldeplikten etter finansieringsvirksomhetsloven § 2–17 er egnet til å skape uklarhet omkring mistankekravet. I praksis ble den enkelte finansinstitusjonen etter denne loven tillagt et betydelig skjønn med hensyn til hva som var en *”mistenkelig”* transaksjon. Undersøkelser og meldinger ble bare iverksatt hvor mistanken var mer kvalifisert, eller gjaldt mer alvorlige tilfelle av hvitvasking. Formålet med dette skjønnet var å sikre at ØKOKRIM fikk varsel om klare og alvorlige saker, men samtidig unngikk for mange meldinger. Så vidt oss bekjent fungerte denne ordningen tilfredsstillende. Verken ordlyd eller forarbeider til hvitvaskingsloven gir grunnlag for å overlate en skjønnsmessig kompetanse til å vurdere transaksjonens grunnlag for mistanke til rapporteringspliktige. Etter det vi kjenner til, praktiserer likevel fortsatt finansinstitusjoner et slikt skjønn. I motsatt fall ville også kapasiteten til ØKOKRIM sprenges. Hva som er gjeldende rett på dette feltet, er meget uklart.

I motsetning til mistankekravene i straffeprosessloven, retter mistankekravet i hvitvaskingsloven seg mot personer som ofte ønsker å unngå å gi meldinger. Så

¹¹² Se Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 49

vanskelig det er å utlede vilkårets innhold, vil rapporteringspliktige kunne legitimere unnlatelse av å rapportere med mindre mistanken er sterk.

Det avgjørende moment i vurderingen om hvorvidt det foreligger en mistanke som utløser undersøkelsesplikt er i følge ordlyden de opplysningene ”*rapporteringspliktige har*”.¹¹³ Det er altså de faktiske opplysninger rapporteringspliktige besitter som eventuelt må gjøre transaksjonen mistenkelig. Dersom rapporteringspliktige ønsker å omgå meldeplikten, kan dette skape rom for omgåelser.

Hvitvaskingsloven pålegger også rapporteringspliktige å foreta en identitetskontroll og registrering av navn eller firma, personnummer, organisasjonsnummer og lignende, av den juridiske personens faste adresse og referanse til legitimasjonen som er anvendt.¹¹⁴ I utgangspunktet skal også kontrollen skje ved personlig oppmøte.¹¹⁵ Ved å operere gjennom utenlandske selskaper vil det nok også være mulig å omgå en effektiv identitetskontroll. For den som ønsker bistand til hvitvaskingshandlinger, vil det derfor neppe være vanskelig å holde sin identitet skjult.

Departementet viser til det internasjonale ”kjenn-din-kunde”-prinsippet.¹¹⁶ Tilsvarende følger av Kredittilsynets rundskriv nr. 9 2004 hvor det heter på side 25: ”Institusjonene må her nytte sine kunnskaper om den enkelte kunde. ”*Kjenn-din-kunde*”-prinsippet inngår her som helt sentralt”. Så lenge ytterligere plikter ikke har hjemmel i lov, vil det ikke oppstilles noe krav til rapporteringspliktige om å kjenne kundens transaksjonsmønster eller økonomiske situasjon.

Hvitvaskingsforskriften oppstiller transaksjonens karakter, sett i forhold til kundens profil, som et moment som kan utløse mistanke, slik at dette vurderingstemaet blir enkelt å omgå. Plikten til å kjenne kundens identitet gir ikke finansinstitusjonen kunnskap om kundens profil. Men så lenge rapporteringspliktige har et incitament til å

¹¹³ Jf. hvitvaskingsloven § 7, samt forutsetningsvis også lovens § 16 om at straffereaksjonen for brudd på meldeplikten krever forsett

¹¹⁴ Se ovenfor under punkt 3.2.3

¹¹⁵ Se nærmere om dette under punkt 3.2.4

¹¹⁶ Se nærmere ovenfor under punkt 3.2.1

unngå meldeplikten, er det fare for at mange rapporteringspliktige uansett vil påstå at de var uvitende om de faktiske forhold. Å føre bevis for subjektiv kunnskap hos finansinstitusjoner ut over det som følger som forpliktelse av hvitvaskingsloven, vil være en vanskelig oppgave.

Hvitvaskingsloven § 13 forutsetter at rapporteringspliktige skal etablere forsvarlige interne kontrollrutiner for å oppfylle pliktene. Men så lenge mistanken vurderes i forhold til rapporteringspliktiges kunnskap, har denne bestemmelsen ingen betydning for den problemstillingen som er skissert ovenfor. Det foreligger heller ikke noen forskrifter som pålegger rapporteringspliktige å foreta ytterligere undersøkelser, og tilsynelatende heller ikke hjemmel for en slik regulering.

Mistankekravet vil være klart oppfylt i noen saker og da vil det ikke være mulig å legitimere unnlatelse av innrapportering. Etter vår oppfatning er det likevel grunn til å tro at mer profesjonelle aktører innenfor bank og finans benytter fremgangsmåter hvor transaksjoner ikke gir så sterke grunnlag for mistanke hos sine ansatte. I slike tilfeller er mistankekravet i dag så uklart, at rapporteringspliktige kan finne det enklest å unnlate å melde fra.

3.7 Taushetsplikt og informasjonsplikt

Taushetspliktsreglene for banker og finansinstitusjoner fremgår av følgende lover: sparebankloven § 21, forretningsbankloven § 18, finansieringsvirksomhetsloven §§ 2a-13 og 3-14 og forsikringsvirksomhetsloven § 1-3. Sparebankloven § 21 og forretningsbankloven § 18 pålegger taushetsplikt om ”bankkundens forhold”. Disse reglene går foran personopplysningslovens regler om utlevering av personopplysninger, jf. personopplysningsloven § 5¹¹⁷, slik at personopplysninger ikke kan utleveres dersom dette er i strid med taushetspliktsbestemmelsene. Forsikringsvirksomhetsloven § 1-3 og finansieringsvirksomhetsloven § 3-14 pålegger taushetsplikt om ”andres forretningsmessige eller private forhold”. De nevnte taushetspliktsbestemmelser gjelder imidlertid ikke når det foreligger opplysningsplikt, som blant annet forelå etter de tidligere hvitvaskingsreglene i finansieringsvirksomhetsloven § 2-17.

¹¹⁷ Se Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven).

Både Arbeidsgruppen og Finansdepartementet var av den oppfatning at adgangen til å utveksle kundeopplysninger bør lovfestes, slik at det mellom nærmere bestemte institusjoner kan utveksles opplysninger om kundeforhold i saker knyttet til tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Departementet uttalte videre at adgangen til å utveksle opplysninger om kundeforhold burde begrenses til finansinstitusjoner. I denne sammenheng vises det til Kredittilsynet høringsuttalelse om at uttrykket ”rapporteringspliktige etter § 1 første ledd” i arbeidsgruppens forslag er for vidt. Bakgrunnen for dette er at det vil prinsipielt være uheldig å åpne for utveksling av opplysninger med personer som ikke selv har taushetsplikt.¹¹⁸

Departementet ga videre uttrykk for at en bør avvente utviklingen i forhold til å utvide et slikt unntak til å gjelde for andre rapporteringspliktige. Videre mente departementet at unntaket bør begrenses til saker hvor det foreligger mistanke om at en transaksjon har tilknytning til straffbare forhold eller til finansiering av terrorisme. Hensikten med unntaket er at finansinstitusjonene skal kunne konferere med andre finansinstitusjoner kun i forbindelse med undersøkelser i slike saker.

Denne utvekslingsadgangen for finansinstitusjoner, er nedfelt i hvitvaskingsloven § 11 annet ledd.

3.8 Tilsyn med etterlevelse av hvitvaskingsregelverket

Kredittilsynet fører tilsyn med finansinstitusjonene, herunder etterlevelsen av hvitvaskingsreglene, i medhold av kredittilsynsloven § 3.¹¹⁹

For å kartlegge i hvilken grad institusjonene etterlever hvitvaskingsregelverket ble det i begynnelsen av 2004 gjennomført tilsyn i tolv finansinstitusjoner.¹²⁰ Kredittilsynet gjennomførte således et såkalt stedlig tematilsyn i et utvalg av banker og

¹¹⁸ Se Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 89

¹¹⁹ Se Lov om tilsynet for kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper og verdipapirhandel m.v. (kredittilsynsloven).

¹²⁰ Kredittilsynets generelle observasjoner fra undersøkelsen fremgår i brev fra Kredittilsynet til alle banker, finansieringsselskaper og kredittforetak, datert 30. juni 2004.

finansieringsselskaper. Kredittilsynet konkluderer med at undersøkelsen har avdekket tildels betydelige forbedringsmuligheter i enkeltinstitusjoner.

Undersøkelsen konstaterer til dels betydelige variasjoner hva gjelder graden av bevissthet rundt og fokus på problemstillinger knyttet til hvitvasking. Undersøkelsen bekrefter også at rapportering av mistenkelige transaksjoner til ØKOKRIM er betinget av at rapporteringspliktige implementerer rutiner for ivaretagelse av hvitvaskingsloven § 13 om kontroll- og kommunikasjonsrutiner. Kun to av institusjonene kunne dokumentere interne retningslinjer og opplæringsmateriell tilpasset egen virksomhet/kundegrupper, og at man har et aktivt forhold til ajourhold og forbedring av retningslinjer og opplæringsmateriell. Disse to institusjonene var de eneste bankene i undersøkelsen som hadde innrapporterte saker til ØKOKRIM i 2002 og 2003. Fem av sju finansieringsselskaper hadde i nevnte periode ingen innrapporteringer til ØKOKRIM. Tre av selskapene uten innrapporteringer hadde ikke utarbeidet skriftlige retningslinjer og hadde ikke utnevnt person i ledelsen med særskilt hvitvaskingsansvar før Kredittilsynets inspeksjon ble varslet.

Kredittilsynets undersøkelser viste at det er betydelige variasjoner når det gjelder graden av bevissthet om tiltak for å bekjempe hvitvasking. Det ble under tilsynet avdekket at kravet om å oppnevne en person i ledelsen for å følge opp institusjonenes rapporteringsplikt og om å gjennomføre opplæringsprogrammer ("hvitvaskingsansvarlig") ikke var tilfredsstillende etterlevd i flere av foretakene. Det viste seg også å være betydelige mangler når det gjelder institusjonenes legitimasjonskontroll og dokumentasjon av betjeningsevne. Generelle observasjoner fra undersøkelsen er meddelt alle banker, kredittforetak og finansieringsselskaper med oppfordring om å kontrollere egen etterlevelse av regelverket.

Når det gjelder legitimasjonskontroll ble det avdekket betydelige mangler knyttet til utført legitimasjonskontroll av juridiske personer. Manglene var hovedsakelig relatert til legitimasjonskontroll av disponenter samt innhenting av firmaattester i original eller som bekreftede kopier.¹²¹ Hovedandelen av institusjonene hadde en feilprosent på over 50.

¹²¹ Se nærmere om disse kravene under punkt 3.1.4 ovenfor

Legitimasjonskontroll av fysiske personer var også av svært varierende kvalitet. Manglene var hovedsakelig relatert til ikke lesbare kopier og/eller manglende bekreftelser på rett kopi.

For tre av institusjonene var det ikke mulig å etterprøve korrekt gjennomført legitimasjonskontroll.

Undersøkelsen omfattet videre en stedlig kontroll av institusjonens oppbevaringsrutiner (arkiv). I følge hvitvaskingsforskriften § 15 plikter institusjonen å oppbevare opplysningene på en slik måte at de ikke taper sin bevisverdi. Kontrollen viste at kun to institusjoner hadde full sporbarhet på sine legitimasjonsdokumenter og kunne koble legitimasjonsdokumentene til inngått avtale med kunden med mulig etterprøving av signatur. Øvrige mangler besto hovedsakelig av ufullstendige avskrifter, uleselige kopier samt legitimasjonsdokumenter kun oppbevart i annen rapporteringspliktig institusjon hvor kontrollen var utført.

4 NYE RAPPORTERINGSPLIKTIGE, HERUNDER RAPPORTERINGSPLIKT OG TAUSHETSPLIKT

4.1 Innledning

Finansinstitusjonen plikter å foreta nærmere undersøkelser dersom de får mistanke om at transaksjonen de bistår med kan ha tilknytning til utbytte av en straffbar handling eller til de forhold som rammes av straffeloven §147a eller 147b. Til sist er finansinstitusjonen pålagt å rapportere til ØKOKRIM, dersom undersøkelsen ikke avkrefter mistanken.

Transaksjoner som kan ha tilknytning til en straffbar handling er det som anses som ren hvitvasking. Transaksjoner som har tilknytning til de forhold som rammes av straffeloven §147a og 147b er transaksjoner tilknyttet terrorhandlinger. Dette er strengt tatt ikke er hvitvasking (men kan ofte være implisert), men lovgiver har likevel funnet det riktig å legge inn under området, ettersom man har funnet at disse bør være gjenstand for innrapportering av finansieringsinstitusjoner og andre rapporteringspliktige på lik linje med førstnevnte. Videre vil det være hensiktsmessig da mistenkelige forhold som rapporteringspliktige skulle komme over vil kunne rapporteres inn uavhengig om de er tilknyttet forhold som betegnes som ren hvitvasking eller om de i tillegg kan ha tilknytning til terrorhandlinger. Herved trenger strengt tatt ikke de rapporteringspliktige ta stilling til om den mistenkelige transaksjonen er tilknyttet straffbar handling eller terrorvirksomhet. Innsendelse av hvitvaskingsmelding vil således være berettiget ved at man konstaterer at man står ovenfor en mistenkelig transaksjon, og kravene til undersøkelsesplikten ellers er oppfylt.

Hvitvaskingslovens formål er som nevnt å forebygge og bekjempe hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger. Herunder ligger også tanken om å beskytte ulike virksomheter og profesjoner mot at de blir misbrukt som hvitvaskingskanaler. Dette også med tanke på hensynet til at virksomheten naturlig nok ikke ønsker å bli assosiert med å ha medvirket til grov kriminalitet som hvitvasking innebærer.

Loven bidrar videre til å øke oppdagelsesrisikoen ved å samle flere spor fra flere aktører. Ordet ”spor” passer godt til å beskrive de forskjellige meldingene om mistenkelige transaksjoner. Optimalt sett vil ØKOKRIM få inn hvitvaskingsmeldinger

fra forskjellige rapporteringspliktige, hvor meldingene samlet sett avslører og danner et mønster. ØKOKRIMs spesialletterforskere setter sammen disse forskjellige meldingene eller sporene og kommer frem til en konklusjon. Her vil man da enten henlegge saken eller beslutte at strafferettslig forfølging skal igangsettes. I sistnevnte tilfelle vil saken oversendes til det lokale politidistrikt saken hører inn under.

4.2 Hvem påhviler rapporteringsplikten

Som nevnt flere steder i avhandlingen, var banker og andre finansinstitusjoner rapporteringspliktige allerede fra 1993, men da etter finansieringsvirksomhetslovens § 2-17. Etter endringene av § 2-17 i 1996 ble omfanget av rapporteringspliktige økt til også og å omfatte Norges Bank, forvaltningsselskap etter lov om verdipapirfond, verdipapirforetak, forsikringsmeglerforetak, meglerforetak og valutameglerforetak.

Etter ikrafttreddelsen av hvitvaskingsloven 1.januar 2004, er finansieringslovens § 2-17 opphevet og enda en ny gruppe rapporteringspliktige er omfattet til nå også å inkludere advokater, inkassoselskap, eiendomsmeglere, revisorer, regnskapsførere, auksjonsfirma, forhandlere av verdifulle gjenstander og postoperatører.

Det har resultert i at ØKOKRIM blant annet har tatt i bruk en ny terminologi og beskriver nå subjektene for hvitvaskingsloven som gamle og nye rapporteringspliktige. Det oppfattes av oppgaveskriverne at sistnevnte gruppe blir vanskeligere å få integrert og at det vil bli vanskeligere for disse å tilpasse seg de nye kravene som påligger rapporteringspliktige. Særsilt gjør dette seg gjeldende i hensyn til den taushetsplikt som påhviler de samme rapporteringspliktige.

Nedenfor skal noen av de problemene som de ulike profesjonene møter kort beskrives. Noen av disse vil i utgangspunktet ikke være profesjoner som faller naturlig innenfor bank- og finanssektoren. Det vil likevel være naturlig å behandle disse kort, siden de gjerne leverer tjenester som benyttes i stor grad av aktørene innenfor bank og finans. Særsilt gjelder dette advokater og revisorer som i så måte blir en del av systemet og således hensiktsmessig å behandle.

4.2.1 Revisorer

Blant annet er det stor grunn til å tro at særlig revisorer vil møte på mange problemer i forhold til dette. Revisors rolle er å gi en uavhengig bekreftelse av økonomisk informasjon som skal benyttes til beslutningsformål. Hensikten med at revisor skal gjennomgå og godkjenne regnskap med mer, må være å øke informasjonens troverdighet. Han skal for eksempel motta et regnskap som han skal kontrollere er i henhold til revisorloven. Revisor er ansvarlig for å rapportere inn eventuelle misligheter han finner i regnskapet til selskapet han kontrollerer regnskapet til. Men hvordan står dette seg da i forhold til hvitvaskingsloven? Revisoren er jo rapporteringspliktig dersom transaksjonen er å oppfatte som en "mistenkelig transaksjon". Skal revisor da i tillegg varsle ØKOKRIM med hvitvaskingsmelding dersom han finner at misligheten i regnskapet faktisk er mistenkelig og kan ha tilknytning til noe ulovelig? Revisor er jo pålagt å varsle sin klient om dette, noe som gjør han i stand til å fjerne disse mislighetene og samtidig noe av grunnlaget eventuelt ØKOKRIM kan bygge sin etterforskning på.

Ved hvitvaskingskonferanse avholdt i regi av ØKOKRIM 6. og 7. april 2005, uttalte Revisorforeningen at revisorloven og hvitvaskingsloven kommer i konflikt på enkelte områder. Når det mer konkret gjaldt rapporteringen av mistenkelige transaksjoner var revisorene forpliktet til å melde disse til ØKOKRIM etter hvitvaskingsloven. Men de vil også være pålagt i medhold av revisorloven¹²² å rapportere til sin oppdragsgiver, slik at man ikke enkelt kan bryte dette heller. Løsning er da på det nåværende tidspunkt at det rapporteres til både ØKOKRIM og oppdragsgiver, imidlertid slik at oppdragsgiver ikke notifiseres om at ØKOKRIM er informert. Dette er selvsagt en litt uheldig løsning som burde ses nærmere på av lovgiver. Hvorledes man rent praktisk skal løse dette på en hensiktsmessig måte må vel strengt tatt anses som en stor utfordring.

I denne sammenheng er det blitt hevdet fra flere hold at det kan være nærliggende og ønskelig å innføre regler på linje med våre naboland. Den norske revisorforening har anmodet slik løsning.¹²³ Det er her blitt hevdet at det er utenkelig at revisor skal rapportere direkte til ØKOKRIM uten å gi foretakets styre og ledelse mulighet til å rette

¹²² Jf. lov av 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer (heretter revisorloven) § 5-2 fjerde ledd nr. 4

¹²³ Se for eksempel artikkel "Hvitvasking og rapporteringsplikt", 21. oktober 2004, tilgjengelig på <http://www.revisornett.no/default.aspx?did=9132815&title=Hvitvasking+og+rapporteringsplikt>

opp forholdet egenhendig, eller eventuelt selv få anledning til å anmelde forholdet. Revisorforeningen poengterer at det viktigste må være at det straffbare forholdet rettes opp og at rapportering skjer dersom det ikke rettes opp. Dette vil nødvendigvis være svært sannsynlig i praksis, da den eventuelle hvitvaskingen i slike tilfeller sannsynligvis nokså sjeldent vil være foretatt med styrets vitende.

Det som måtte være ønskelig er således at reglene utformes så konkret og objektivt at det er overkommelig å etterleve dem i praksis. Samtidig er det naturligvis nødvendig at tillitsforholdet til klienten bevares.

Det er for øvrig på det rene at det forligger en viss usikkerhet med hensynt til hvordan revisorer skal forholde seg til hvitvaskingsloven. Det forligger for tiden uenighet mellom Finansdepartementet og Justisdepartementet om lovforståelsen. Det er i denne sammenheng fremmet et forslag om å innføre rapporteringsplikt for revisorer etter revisorloven.¹²⁴ Uenigheten fremkommer ved at justisdepartementet er i tvil om hvorvidt det eksisterer et behov, ettersom denne plikten allerede følger etter hvitvaskingsloven. Den norske revisorforening har tilskrevet departementet og anmodet om en avklaring på hvorledes revisorene skal praktisere loven. Etter oppgaveskrivernes beste kjennskap er det per dags dato ikke kommet noen endelig avklaring på dette området.

4.2.3 Advokater

Advokater leverer tjenester som er svært utsatt for å bli misbrukt i hvitvaskingsøyemed.¹²⁵ Et eksempel er hvor klienter kommer med kontanter til sin advokat og ber ham sette disse inn på vedkommendes klientkonto. Idet pengene settes inn på en slik konto vil de eventuelle ”svarte” pengene være hvitvasket, siden identiteten til klientkontoen nødvendigvis er konfidensiell og på denne måten skjules pengenes opprinnelse. Det er av den grunn viktig for å bekjempe hvitvasking og økonomisk kriminalitet at advokater pålegges en plikt til å rapportere mistenkelige transaksjoner. Denne må imidlertid ikke være slik å forstå at personer som henvender seg til advokater om råd risikerer å bli angitt i etterkant uten at personen vet om dette.

¹²⁴ Jf. Høring Justisdepartementet 21.september.2004 saksnr. 03/1329-24

¹²⁵ Se også ovenfor under punkt 1.4.6.6

I henhold til regler for god advokatskikk og domstolovens § 224 er advokatens oppgave å fremme rett og hindre urett. Kvalitetsmanualen for advokater innbefatter en rekke anbefalinger og kvalitetssikringstiltak som langt på vei tilsvarer ”kjenn din kunde”-prinsippet etter anbefalinger fra FATF.¹²⁶ Departementet viser i forarbeidene til hvitvaskingsloven til ”internasjonale erfaringer” som tilsier at advokater bistår med å hvitvaske utbytte av straffbare handlinger. Hvilke erfaringer dette bygger på, fremkommer ikke. Så vidt vi kjenner til er det kun meget få saker som har versert for retten hvor advokater har vært tiltalt for å ha bidratt med hvitvaskingshandlinger.

Advokater er videre totalt sett omsluttet av en rekke etiske regler, foruten de som er lovfestede, at man må regne med at de under enhver omstendighet ikke vil bistå ved hvitvasking av penger. Det hersker likevel liten tvil om at advokater kan bli utnyttet til hvitvaskingsformål. Eksempelvis kan de bli misbrukt av kriminelle som ønsker beskyttelse mot politietterforskning og derfor ber advokater oppbevare regnskap, korrespondanse med mer, og utføre transaksjoner for klienten uten at dette skal synliggjøres utad. Bevisforbudet som gjelder i sivil- og straffeprosessen for advokater gir kriminelle en garanti for at informasjon som oppbevares eller håndteres av advokater, ikke blir kjent for politiet, kontrollorganer eller andre utenforstående.

I forholdet mellom klienter og advokater spiller taushetsplikten en helt sentral rolle. I en viss grad kan en her trekke paralleller mot de problemene revisorer står ovenfor i utførelsen av sin jobb som beskrevet ovenfor. Av den grunn har det vært viktig å utforme et lovverk med forskrifter som klargjør så langt som mulig i hvilke situasjoner rapporteringsplikten inntreffer, og hvor langt plikten rekker i det enkelte tilfelle. Det ansvar som påligger etter hvitvaskingsloven i dag må sies å gi advokaten rimelig stor frihet til å rapportere mistenkelige transaksjoner uten risiko for straffansvar etter straffeloven § 144 eller andre lignende bestemmelser. Det er av denne grunn ingen grunn til å tro at rapporteringen kommer til å bli benyttet i større utstrekning enn det som må anses legitimt. Det er tvert imot nærliggende å tro at advokater heller benytter

¹²⁶ Se ovenfor under kapittel 3.2

sin rett til å frasi sitt oppdrag eller velge å ikke ta saken i de tilfeller hvor det er grunn til å tro at klienten kan være innblandet i forhold som utløser rapporteringsplikten.

Spørsmålet blir i slik sammenheng om advokaten er pliktig til å undersøke eller om han kan si fra seg forholdet før han kan sies å ha oppdaget og derved ”slippe” å rapportere. Dersom man tenker seg at det vil bli laget oversikter over hvilke advokatfirma som sender flest MT-meldinger til ØKOKRIM så vil vi anta at det nok ikke for de forskjellige advokatbyråene er ønskelig å havne øverst på denne listen.

I utgangspunktet skal man selvsagt holde den publisitetsmessige delen utenom i denne sammenheng. Men det er likevel et element man må regne med spiller inn for firmaer når de vedtar sine policyer. I denne sammenheng skulle man i så fall anta at en policy som anmoder advokaten om å frasi seg oppdraget i ovennevnte sammenheng ikke vil blitt nedfelt skriftlig. Dette skulle man heller tro ville være en anmodning som lå usagt i bakgrunnen, og som advokaten ville forholde seg til.

4.2.4 Forhandlere av verdifulle gjenstander

Også denne gruppen fant man nødvendig og inkludere blant de ”nye rapporteringspliktige”. Plikten til rapportering er imidlertid avgrenset til å ikke omfatte oppgjør ved bruk av betalingskort eller kredittkort. Hensiktsmessigheten ved denne avgrensingen er imidlertid noe uklar i våre øyne. Det er videre grunn til å tro at avgrensningen vil medføre at en del mistenkelige kjøp og salg av verdifulle gjenstander ikke blir rapportert. Man kan kanskje tenke seg et eksempel hvor det foreligger en avtale mellom forhandleren og kjøperen om at gjenstanden kjøpes for en langt høyere pris en verdien. Hvis pengene som betales med allerede er svarte vil salget av gjenstanden, riktignok til en lavere pris, ha hvitvasket pengene.

Som vi har vært inne på tidligere vil det være fullstendig akseptabelt for en forbryter og betale en viss sum for å få de svarte pengene hvite. Ved vurderingen av om en transaksjon er mistenkelig, er oppgjørsformen bare en av mange momenter i vurderingen. Ofte vil andre ytre omstendigheter være vel så viktige ved vurderingen. Det vil være uheldig om oppgjørsformen skulle avskjære rapportering dersom andre forhold tilsier at transaksjonen bør meldes.

Rapporteringsplikten kommer ikke i konflikt med taushetsplikten på langt nær samme grad som hos advokater og revisorer. Denne gruppen har som regel heller ikke avgitt noen slags konfidensialitetserklæring til kjøperen eller selgeren av den verdifulle gjenstanden. Men det forekommer også at en forhandler er bundet av taushetsplikt ovenfor kjøper dersom forhandleren for eksempel har solgt et meget kjent maleri som kjøper ikke ønsker at omverden skal ha kunnskap om. Forholdet her kan tenkes å være rapporteringspliktig, men i de fleste tilfeller snakker vi om tilfeller som sjeldent vil være begrunnet i hvitvaskingsøyemed.

4.2.5 Spillvirksomheter og kasinoer

4.2.5.1 Ordinær spillvirksomhet

At denne type virksomhet skulle bli pålagt rapporteringsplikt er naturlig. Slik virksomhet kan lett utnyttes til å hvitvaske penger. Det er opplyst fra Norsk Tipping AS at 95% av spillerne er registrert i den forstand at spillere og gevinster kan kobles sammen. De resterende 5%, spiller uregistrert.¹²⁷ Det finnes i realiteten ingen grenser for hvor store gevinster en kan vinne uten at dette registreres. For tilsynelatende å begrense mulighetene til dette har Norsk Tipping AS lagt inn begrensninger, så som at man har 500 kroner som tak på en langodds kupong.¹²⁸ Videre kan man kun heve gevinster kontant opp til 1 000 kroner. Det er imidlertid ingen grense for hvor mange ganger man for eksempel kan satse på den samme kupongen hos kommisjonæren. Altså kupongen på 500 kroner kan bes kjørt igjennom systemet ti ganger, hvilket skulle tilsi at et veddemål pålydende 5 000 kroner er fullbyrdet. Dette vil imidlertid ikke være noe poeng i seg selv for den som eventuelt ønsker å hvitvaske penger, men man omgår den maksimalgrensen Norsk Tipping har satt. Dersom en spiller imidlertid setter 100 kroner på en kupong med 9,9 i odds vil han ved gevinst ha vunnet 990 kroner. Spilleren kan som beskrevet ovenfor i tillegg ha kjørt kupongen 100 ganger gjennom kommisjonærens maskin. I så fall snakker vi om en samlet gevinst på 99 000 (minus innsats). Disse kupongene vil fritt kunne innkasseres ved en hvilken som helst

¹²⁷ Se Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 42

¹²⁸ Langoddsen er forøvrig et type spill som Norsk Tipping tilbyr. Det går ut på at man velger et visst antall objekter som gjerne er fotball, ishockey eller lignende. Det kan satses på mellom 2 til 10 objekter, hvorav oddsen på de valgte objekter ganges med hverandre og innsatsen.

kommisjonær. På den andre siden vil det kanskje for den som ønsker å hvitvaske være det beste om han lot disse gå direkte inn på konto. Gevinsten vil i så fall ha legitimert innskuddet på konto. Hvis spilleren til enhver tid satser store summer på lav odds vil gevinstene som kommer inn på konto på denne måten være hvitvasket.

Videre er det blitt en kjensgjerning at personer som ønsker å hvitvaske penger for eksempel kjøper vinnerkuponger på travbanen. Dette er vel å betrakte som en av de eldste og mest kjente måtene i Norge å hvitvaske penger på. Hvitvaskere har nå utviklet langt mer utspekulerte måter å renvaske penger på. Men det er ingen tvil om at denne måten fortsatt benyttes i stor grad. Personen som egentlig vant er villig til å selge den fordi han gjerne får tilbudt en del mer enn gevinsten lyder på. Gjengs oppfatning er at dette er såpass omfattende at det faktisk har utviklet seg en slags fastpris på tjenesten som ligger mellom 10-15 prosent tillegg av kupongens verdi.¹²⁹

At Norsk Tipping AS tillater at det spilles uregistrert åpner som her vist for hvitvasking, enten ved å satse utbytte fra straffbar handlinger som anonym spiller eller ved å omsette vinnerkuponger i ettertid som kan benyttes til å dokumenter en ulovlig ervervet kontantbeholdning.

4.2.5.2 Den nye spillvirksomheten

Når det gjelder kasinovirksomhet i sin tradisjonelle forstand er dette foreløpig ikke tillatt i Norge. Dette gir imidlertid et noe feilaktig bilde av situasjonen. En av de raskest voksende virksomheter både Norge og utlandet er så kalt "internet betting". Her åpnes det for alt til tipping på idrett og andre tenkelige begivenheter som har et utfall, samt enhver annen spillform som tilbys ved de tradisjonelle kasinoer. Det at det foregår over Internett gjør ikke situasjonen noe mer oversiktlig, snarere tvert om. Ved at det heller ikke foreligger noen som helst krav til en sammenheng på hvor i verden man sitter foran Internett og hvor i verden det kortet man benytter for innskudd er utstedt gjør det i realiteten fullstendig umulig for myndighetene å kontrollere eller ha oversikt over. I denne sammenheng, om enn noe perifert, åpner dette for hvitvasking innenfor banksektoren. Herunder påpekes det også at det i relativ stor grad er anledning for å benytte stjalne kort, under den forutsetning at de ikke er meldt stjålet. Det tar i denne

¹²⁹ Se ovenfor under punkt 1.4.6.9

sammenheng en god stund før kortet meldes stjålet før det ligger på internasjonale sperrelistes. Samtidig har en også de tilfeller hvor kortet er kopiert ("skimming"), hvilket vil si at de kriminelle kopierer magnetstripen fra et aktivt kort og fører dette over på et duplikatkort ("counterfeit"). Kortet vil så kunne benyttes i lang tid før den reelle kortinnehaver legger merke til dette og kontakter kortutsteder for å sperre for bruken av kortet. Ved "internet betting" trenger man strengt tatt heller ikke ha kortet i hende. Den eneste informasjonen man trenger er kortnummer, utløpsdato og CVC2-kode¹³⁰.

Ovenfor har vi beskrevet hvordan en kriminell kan få utført innskudd på en konto hos et "internett betting"-selskap. Den tilgjengelige kapitalen her kan så benyttes til å plassere i ulike former for veddemål. Når personen, som i dette tenkte tilfelle er kriminell, ønsker å få utbetalt pengene trenger han kun å legge inn et kontonummer for utbetaling. Det betenkelige moment her er at det ikke kreves noen form for tilknytning til det kredittkort som er benyttet for innskudd og den bankkonto som utbetaling skjer til. En grunn til dette er at internettselskapet ikke har lov til å oppbevare opplysninger knyttet til kredittkortnummer både som følge av norsk lov og blant annet som følge av de krav om oppbevaring av kortnummer som betalingsnettverkene (for eksempel MasterCard eller Visa) oppstiller.

Et annet aspekt ved denne type virksomhet er at disse selskapene ofte er registrert og tilknyttet såkalte skatteparadiser¹³¹, hvilket hindrer innsikt og vanskeliggjør kontroll ytterligere.

Det er ønskelig at man i større grad kunne iverksette tiltak som kunne kontrollere dette området. Det er imidlertid på det rene at dette er svært vanskelig. Et skritt i riktig retning vil imidlertid være at man ilegger en plikt hos disse selskapene i form av et krav om tilknytning mellom innskuddskonto og utbetalingskonto.

Avslutningsvis oppsummeres det ved å si at rapporteringsplikten som vi tidligere har vært inne på den betenkelige siden, kan komme i konflikt med taushetsplikten som

¹³⁰ CVC2: de tre siste siffer på det syvsifrede nummeret som er påført på baksiden av et betalings- eller kredittkort

¹³¹ Se for øvrig i punkt 1.4.2 ovenfor

følger etter andre lovbestemmelser og regler. Spørsmålet er i denne sammenheng er hva som skal gis forrang.

Som nevnt ovenfor under 3.5.1 gir hvitvaskingsloven i realiteten noen steder anvisning på tilfeller hvor taushetsplikten kan brytes eller, sagt med andre ord, hvor hvitvaskingsloven kan gis forrang som *lex specialis*.

Vi nøyer oss her med å konstantere at det foreligger en del uklarheter hos de nye rapporteringspliktige om hvordan en rent praktisk skal håndheve rapporteringsplikten uten å komme i konflikt med andre lover. Det fremkommer som rimelig klart at de ulike områdene trenger avklaring og en nærmere veiledning i form av klarere regler. Videre må det konstanteres at forvirringen rundt rapporteringsplikten også langt på vei er forståelig når det også på en rekke områder er uenigheter mellom finansdepartementet og justisdepartementet på hvorledes ordlyden enkelte steder i loven skal tolkes.

5 AVSLUTNING OG OPPSUMMERING

Det hvitvaskes i Norge - som i andre land - utbytte fra ulike former for straffbare handlinger hver eneste dag. Dette skjer planmessig for å skjule koblingene til de kriminelle handlingene og for å legge til rette for at pengene senere skal kunne brukes uten at det stilles spørsmål om opprinnelsen.

Bekjempelse av økonomisk motivert kriminalitet er en viktig samfunnsoppgave. Tiltak mot hvitvasking av utbytte vil kunne bidra til å spore opp midlenes opprinnelse og gjøre det mulig å avdekke den kriminelle handlingen utbyttet er generert fra, som igjen gjør det mulig å finne ut hvem som står bak de straffbare handlingene og hvitvaskingen.

Det skjer en stadig utvikling av nye metoder å hvitvaske penger på i den hensikt å skjule og omsette midler fra straffbar virksomhet. På denne bakgrunn bør også lovgivning tilstrebes å være effektiv og dynamisk, tilpasset en kriminalektor i stadig endring.

Som vi har sett, har ”kjenn din kunde”-prinsippet internasjonalt blitt et av de viktigste virkemidler for å hindre at finansielle systemer misbrukes til hvitvasking av utbytte eller finansiering av terrorisme. Dette prinsippet er nedfelt i en rekke konvensjoner og i nasjonal lovgivning.

Som fremstillingen ovenfor forhåpentligvis viser, er det foreløpig mange uavklarte tolkningsspørsmål i tilknytning til hvitvaskingsloven. Som departementet påpeker i forarbeidene vil mange tolkningsspørsmål finne sin løsning i praksis. Departementet må derfor følge utviklingen på området nøye for å holde følge med de kriminelle markedene. Det vil i denne sammenheng være viktig å ytterligere forsterke kommunikasjonen mellom ØKOKRIM, rapporteringspliktige og departement.

Ettersom hvitvasking har vært regnet som offerløs kriminalitet, er det i stor grad nødvendig for å forhindre og oppklare hvitvasking at ØKOKRIM får meldinger og tips om hvitvaskingshandling. I denne sammenheng har undersøkelses- og rapporteringsplikten i hvitvaskingsloven vært ansett som et nødvendig og effektivt middel. Lovens effektivitet vil imidlertid være avhengig av at ingen finansinstitusjoner i

utgjør et trygt tilholdssted.¹³² Etter vårt skjønn er det således grunn til å iverksette flere tiltak for å gjøre finansinstitusjoners gjennomføring av undersøkelses- og meldeplikten mer effektiv.

Samtidig må alminnelige rettssikkerhetsgarantier ivaretas. Det er derfor viktig at man får avklart den usikkerhet som knytter seg til de tolkningsspørsmål loven reiser. Proposjonalitetshensyn må vurderes nøye ved iverksettelse av tiltak slik at taushetsplikt, personvern og øvrige rettssikkerhetsgarantier ikke uthules til fordel for kampen mot hvitvasking.

Finansinstitusjoner burde bruke sine ansatte som fremste middel i kampen mot svindel. Det er vesentlig å inkorporere en filosofi i den enkelte organisasjon som vanskeliggjør svindel og hvitvasking. Dette kan oppnås ved å definere klare ansvarsområder, skape bevissthet rundt temaet hvitvasking og å ansette medarbeidere som har evne til å rapportere om mistenkelig aktivitet.

Fortsatt er nok kunnskapen om hvitvaskingsloven og dens innhold for dårlig hos finansinstitusjonene. Det bør derfor fortsatt gjennomføres bedre opplæring av enhver som utfører arbeid eller oppdrag for finansinstitusjonen. Det er kanskje særlig grunn til å informere om hvordan hvitvasking kan oppdages. Økt kunnskap vil imidlertid neppe være tilstrekkelig i seg selv - det er et visst behov for en holdningsendring blant finansinstitusjonene. Dette gjelder særlig ansvar for egen rolle i mulige hvitvaskingskjeder.

Som vi har forsøkt å vise, er pliktene i hvitvaskingsloven uklart utformet. Det er flere holdbare forklaringer på dette. For det første er hvitvaskingsloven i betydelig grad en kodifisering av internasjonale forpliktelser. Kriminalitet begås i økende grad over landegrenser.¹³³ Som en konsekvens av dette er det i stadig økende grad inngått og gitt folkerettslig regulering også på strafferettens og straffeprosessens område. Samtidig som samarbeid både er nødvendig og ønskelig, kan forpliktende traktater også ha flere

¹³² Se tilsvarende Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 18–19

¹³³ Dette er pekt på som en begrunnelse for meldeplikten i hvitvaskingsloven, se Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 14

uheldige konsekvenser. De nasjonale forhandlerne på internasjonalt plan har ofte en sterk tilknytning til politi eller påtalemyndighet. Det fører ofte til at traktater og direktiver blir utformet meget vidtrekkende. Etter å ha forhandlet internasjonalt, blir lovgivningen i hjemlandet legitimert gjennom forpliktelsen – uten en vurdering av behov sammenholdt med de personvern hensyn som gjør seg gjeldende.

Hvitvaskingsloven er i betydelig grad legitimert ved henvisning til traktatforpliktelsene.¹³⁴ Internasjonale traktater og direktiver fra EU er ofte resultat av langvarige forhandlinger. For å få vedtatt noe på den internasjonale arena, blir det i mange tilfeller nødvendig å utforme forpliktelsene meget uspesifikt. Hvor forslaget endres kort tid før vedtagelse, blir konsekvensene også ofte lite gjennomtenkte og inkonsekvente løsninger. Resultatet blir at tiltaket får lavere måloppnåelse. Mange av de uheldige sidene av hvitvaskingsloven synes å kunne føres tilbake til uklare og lite gjennomtenkte løsninger i traktater og direktiver.

Når en gjennomfører internasjonale forpliktelser må man nøye vurdere forholdet mot tilgrensede lover. Uavhengig av dette vil nødvendigvis hvitvaskingsloven etter alminnelige tolkningsprinsipper gå foran annen norsk lovgivning. Ved å fjerne tvil om tolkning vil imidlertid praktisering av loven gjøres enklere.

En annen trend i lovgivningsteknikken, særlig innenfor strafferettens område, er å formulere straffebestemmelser så vidt at lovgiver er sikker på at alt det straffverdige er omfattet. Konsekvensen blir vage straffebestemmelser som overlater betydelig rom for ”rettsstridsreservasjonen”.¹³⁵ Hvitvaskingsloven synes å være utformet i samme ånd. Ved å formulere rapporteringspliktiges forpliktelser meget vidt, ønsker lovgiver å være sikker på å få melding om hvitvasking. Virkningen er trolig den motsatte av lovgiverintensjonen. Pliktene for rapporteringspliktige er så vagt utformet og kan forstås å være så omfattende, at rapporteringspliktige ikke tar dem alvorlig. For det første kan uklarheter om forpliktelsene gi legitimitet for å unnlate å rapportere. For det andre kan det føre til mange ugrunnede meldinger og meldinger om lite alvorlige overtredelser. Dette kan føre til at ØKOKRIM bare har kapasitet til å følge opp en brøkdel av meldingene.

¹³⁴ Se for eksempel i Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 14

¹³⁵ Se for øvrig tilsvarende kritikk Kåre Lilleholt, Lov og straff, Lov og Rett 2001 side 1 og 2

Skal hvitvaskingsloven bli et effektivt middel for å hindre og avdekke hvitvasking, må det etter vår oppfatning derfor foretas en lovrevisjon som klargjør lovens innhold. Sentralt her står en endring av mistankekravet i hvitvaskingsloven § 7. Selve utformingen av mistankekravet kan tenkes endret på flere måter. En måte å hindre mange ugrunnede meldinger, er å oppstille to ulike mistankekrav – ett for å utløse undersøkelser og ett noe høyere for å utløse meldeplikt. For å hindre svært mange meldinger om mindre alvorlige forhold, bør det vurderes om det bør oppstilles et høyere kriminalitetskrav. Selve sannsynlighetskravet bør også presiseres bedre.

Som vi har påpekt, burde det videre være mulig å formulere loven klarere. Både Endringsdirektivet og EU-kommisjonens forslag til nytt direktiv har en vesentlig enklere utforming. Også den svenske Lag om åtgärder mot penningtvätt, den danske Lov om forebyggende foranstaltninger mod hvidvaskning af penge og finansiering af terrorisme og Storbritannias Money Laundering Regulations fra 2003 (Statutory Instrument 2003 No. 3075) synes å være enklere å forstå. Hvis EU vedtar et nytt direktiv, slik kommisjonen har foreslått, vil direktivet trolig nødvendiggjøre lovendring i hvitvaskingsloven, og i den forbindelse kan det være naturlig å revidere også andre deler av loven.

Sist, men ikke minst, bør det iverksettes tiltak for å bedre kontrollen med overholdelsen av forpliktelsen i hvitvaskingsloven. Departementet skriver i Ot.prp. nr. 72 (2002–2003) side 80 at kontrollen ansees å være tilfredsstillende, og peker på ”at det i alle tilfelle kan reageres mot brudd på hvitvaskingsreglene med politianmeldelse”. Begrunnelsen for å innføre meldeplikt i hvitvaskingsloven var nettopp at politiet har begrensede muligheter til å oppdage hvitvasking fordi den foregår i det skjulte. En politianmeldelse forutsetter en mistanke om hvitvasking eller brudd på hvitvaskingsloven. En adgang til å politianmelde kan dermed ikke erstatte kontrollordninger.

Etter vår oppfatning bør også kontrollmetodene evalueres.¹³⁶ Tilsynet er i all hovedsak basert på stedlige, forhåndsanmeldte kontroller i tillegg til innsendte dokumenter. Som vi allerede har påpekt ovenfor, har Kredittilsynet konkludert med at de undersøkelsene

¹³⁶ Se også eksempler på dette under punkt 3.8 ovenfor.

som tilsynet har gjennomført har avdekket tildels betydelige forbedringsmuligheter hos finansinstitusjonene. Dette kan være en indikasjon på at disse kontrollmetodene ikke er effektive nok.

6 Litteraturliste

6.1 Norske lover

- 1902 lov 22. mai 1902 nr. 10: almindelig borgerlig straffelov (straffeloven)
- 1915 lov 13. august 1915 nr. 5: lov om domstolene (domstolloven)
- 1915 lov 13. august 1915 nr. 6: lov om rettergang for tvistemål (tvistemålsloven)
- 1956 lov 7. desember 1956 nr. 1: Lov om tilsynet for kredittinstitusjoner, forsikringsselskaper og verdipapirhandel m.v. (kredittilsynsloven)
- 1961 lov 24. mai 1961 nr. 1: lov om sparebanker (sparebankloven)
- 1961 lov 24. mai 1961 nr. 2: lov om forretningsbanker (forretningsbankloven)
- 1981 lov 22. mai 1981 nr. 25: lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven)
- 1984 lov 8. juni 1984 nr. 58: lov om gjeldsforhandling og konkurs (konkursloven)
- 1988 lov 10. juni 1988 nr. 40: lov om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner (finansieringsvirksomhetsloven)
- 1989 lov 16. juni 1989 nr. 53: lov om eiendomsmegling (eiendomsmeglingsloven)
- 1999 lov 15. januar 1999 nr. 2: lov om revisjon og revisorer (revisorloven)
- 2000 lov 14. april 2000 nr. 31: lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven)
- 2001 lov 15. juni 2001 nr. 81 om elektronisk signatur (e-signaturloven)
- 2003 lov 20. juni 2003 nr. 41: lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte av straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsloven)

6.2 Dansk lov

- 2002 LBK nr. 734 af 30/08/2002 Bekendtgørelse af lov om forebyggende foranstaltninger mod hvidvasking af penge og finansiering af terrorisme

6.3 Svensk lov

- 1993 Lag om åtgärder mot penningtvätt av 10. juni 1993

6.4 Norske forskrifter

- FOR 2003-12-10 nr. 1487: Forskrift om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (hvitvaskingsforskriften)

- FOR 1995-06-14 nr. 557: Forskrift om kontrollutvalget for tiltak mot hvitvasking av penger
- FOR 1996-12-20 nr.1161: Forskrift til domstoloven kapittel 11 (Advokatforskriften)
- FOR 1994-05-02 nr. 326: Forskrift om filial av banker og andre kredittinstitusjoner med hovedsete i annen stat innen Det europeiske økonomiske samarbeidsområde, m.m.

6.5 Svensk forskrift

Finansinspektionens föreskrifter och allmänna råd om åtgärder mot penningtvätt av 10.6.1999

6.6 Forarbeider

Arbeidsgruppens rapport: Utkast til lov om forebyggende tiltak mot hvitvasking av utbytte og finansiering av terrorisme (Hvitvaskingsloven) (8.oktober 2002)

Ot.prp. nr. 53 (1992-93) Om lov om endringer i straffeloven mv (hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger)

Ot.prp. nr 22 (1995-96) Om lov om endringer i lov 10 juni 1988 nr 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner og visse andre lover (tiltak mot hvitvasking av penger)

Ot.prp. nr. 8 (1998-99) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (inndragning av utbytte)

Ot.prp. nr. 61 (2001-2002) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot terrorisme - gjennomføring av FN-konvensjonen 9. desember 1999 om bekjempelse av finansiering av terrorisme og FNs sikkerhetsråds resolusjon 1373 28. september 2001), særlig pkt. 7.8, kapittel 9 og 10, samt kapittel 15.

Ot.prp. nr. 72 (2002-2003) Lov om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. (Hvitvaskingsloven)

Innst. O. nr. 50 (1995-96) Innstilling fra finanskomiteen om lov om endringer i lov av 10. juni 1988 nr. 40 om finansieringsvirksomhet og finansinstitusjoner og visse andre lover (tiltak mot hvitvasking av penger)

Innst. O. nr. 100 (2002-2003) Innstilling til Odelstinget fra finanskomiteen

St.meld. nr. 23 (1991-1992) Om bekjempelse av kriminalitet

6.7 Konvensjoner og resolusjoner

Traktaten om Det europeiske økonomiske fellesskap, 25. mars 1957

FNs internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter, 16. desember 1966.

Recommendation No. R (80) 10 on measures against the transfer and the safekeeping of funds of criminal origin. 27. juni 1980

Illicit Drugs and Phsycotropic Substances (Wien-konvensjonen) 19. desember 1988

Prevention of criminal use of the banking system for the purpose of money-laundering (Basel-deklarasjonen) desember 1988

Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the proceeds from Crime (Strasbourg-konvensjonen), 8. november 1990

Avtalen om europeisk økonomisk samarbeid (EØS-avtalen) 1. januar 1994

EØS-avtalens vedlegg IX

Financial Action Task Force on Money Laundering, The forty recommendations, 20. juni 2003

6.8 Direktiver

91/308/EØF Rådskonferensdirektiv av 10. juni 1991 om tiltak for å hindre at det finansielle system brukes til hvitvasking av penger (hvitvaskingsdirektivet).

2001/97/EF Europaparlaments- og rådskonferensdirektiv av 4. desember 2001 om endring av Rådets direktiv 91/308/EØF om forebyggende foranstaltninger mot anvendelse av det finansielle system til hvitvasking av penger (endringsdirektivet).

6.9 Rettspraksis

Rt. 1946 s.1310

Rt. 1948 s.89

Rt. 1997 s.1637

6.10 Rundskriv

Kredittilsynets rundskriv 9/2004 - Veiledning til ny lov og forskrift med tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv.

6.11 Bøker

Andenæs, Johs., Formuesforbrytelsene. 6.utg. (Oslo 1996)

Bratholm/Matningsdal, Straffeloven Kommentartutgave. Annen del. Forbrytelser. 1.utg. (Oslo 1995)

Bratholm/Matningsdal, Straffeloven Kommentartutgave. Første del. Almindelige Bestemmelser 2.utg. (Oslo 2003)

Magnusson, Dan: *"Marknadens sabotörer"*, Västerås 1995

6.12 Artikler og artikkelsamlinger

- Den finske Finansinspektonens Publikationsserie, *"Ställningstagande K115/98 om Identifiering av kunder utan sammantraffande"*
- Dow Jones News, 12. mars 1998
- European Humanitis University, 20 november 1998
- Kåre Lilleholt, *Lov og straff*, LoR nr. 1:2001
- Rognerud, K, Dagens Nyheter, *"Anmälningar av penningtvätt ökar kraftig"*, 11. januar 2003
- Aftenpostens morgenutgave 18. februar 2004 side 10
(<http://www.aftenposten.no/nyheter/okonomi/article733752.ece>)
- Revisornett, *"Hvitvasking og rapporteringsplikt"*, 21. oktober 2004
(<http://www.revisornett.no/default.aspx?did=9132815&title=Hvitvasking+og+rappor teringsplikt>)
- Carlberg, P, Svenska Dagbladet, *"Rekordmånga anmälningar om misstänkt penningtvätt"*, 5. mars 2004
- Carroll, L.C. *"Alternative remittance systems distinguishing sub-systems of ethnic money laundering in Interpol member countries on the Asian continent"*, mai 2004
- SAS Perspektivet nr. 1:05
- Niels Kristian Axelsen og Roald Hopsnes, *"Hvitvaskingsloven"*, TfS 1, 2005
- Dagens Næringsliv 17. januar 2005
(<http://www.dn.no/forsiden/kommentarer/article416585.ece>)

6.13 Årsrapporter

ØKOKRIMs hvitvaskingsteam årsrapport 2002

ØKOKRIMs hvitvaskingsteam årsrapport 2003

ØKOKRIMs hvitvaskingsteam årsrapport 2004

Ekobrottsmyndigheten i Sverige, Årsrapport 2003

6.14 Internettsider

http://www1.oecd.org/fatf/pdf/AR1997_en.pdf	[SITERT 25.09.04]
http://www.fatf-gafi.org/	[SITERT 15.10.04]
http://www.egmontgroup.org/about_egmont.pdf	[SITERT 15.10.04]
http://www.balticseatactforce.dk/	[SITERT 15.10.04]
http://www.ekobrottsmyndigheten.se/templates/Page_5.aspx	[SITERT 08.02.05]
http://www.bis.org/publ/bcbasc137.pdf	[SITERT 08.02.05]
http://www.interpol.com/Public/FinancialCrime/MoneyLaundering/EthnicMoney/default.asp	[SITERT 23.03.05]
http://www.sas.com/offices/europe/norway/kundehistorier/dnbnor2.html	[SITERT 20.04.05]

6.15 Annet

FATF - VII Report on Money Laundering Typologies

FATF - IX Report on Money Laundering Typologies

Storbritannias Money Laundering Regulations fra 2003 (Statutory Instrument 2003 No. 3075)

Consultation Paper on the Review of the FATF Forty Recommendations 11/09/2002

Regjeringens handlingsplan mot økonomisk kriminalitet, Justis og politidepartementet, Finansdepartementet januar 2000

ØKOKRIMs hvitvaskingskonferanse 6.-7. april 2005

Studie av IMF-professor Friedrich Schneider "Omfanget av den svarte økonomien innen OECD-landene", februar 2002

Brev fra Kredittilsynet til alle banker, finansieringsselskaper og kredittforetak, 30. juni 2004.

KPMG Global Anti-Money Laundering Survey 2004

(<http://www.kpmg.no/pages/202105.html>)

Rahoitustarkastus (Finansinspektionen) i Finland sitt brev av 11.2.2004 "Identifisering av kunder"

(<http://www.jus.uio.no/sekr/studieinformasjon/fagsider/spesialoppgave/retningslinjer>)

A

7 Lister over tabeller, figurer m v

